

Het Jongeren- akkoord '25

Het kan wel!

Een plan om de klimaatdoelen
wél te halen.

MAART 2025

JONGE
KLIMAAT-
BEWEGING

Jonge Klimaatbeweging

Op weg naar een leefbaar morgen.

Colofon

Het Jongerenakkoord is een uitgave van:

Stichting Jonge Klimaatbeweging
Oudegracht 60
3511 AS Utrecht
info@jongeklimaatbeweging.nl
www.jongeklimaatbeweging.nl

Voor vragen of opmerkingen over het Jongerenakkoord mail naar politiek@jongeklimaatbeweging.nl of kijk op www.hetjongerenakkoord.nl.

Tekst:

Kaj Hoogeboom
Rik Kleijer
Minou van den Doel
Rens Holtkamp
Youri de Koomen

Cöördinatie:

Kaj Hoogeboom
Dieuwertje Wallaart
Daan Zieren
Morris Vlijm

Het Jongerenakkoord is geschreven onder het bestuur '24- '25, met bestuursleden Dieuwertje Wallaart, Kaj Hoogeboom, Daan Zieren, Jonas Meinderts, Niels Koppelaar, Tishana Martijn en Morris Vlijm.

Daarnaast willen wij alle 85+ vrijwilligers bedanken voor hun inzet bij de Jonge Klimaatbeweging.

—

Het Jongerenakkoord wordt overhandigd aan de Tweede Kamer op dinsdag 4 maart 2025.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Samenvatting per thema in toegankelijke taal	8
Uitgebreide samenvatting per thema	12
Overzicht van beleidsvoorstellen	16
Overzicht van effect per maatregel	20
Overzicht van (potentiële) impact	26
Financiële dekking voor het Jongerenakkoord	28
Het Jongerenakkoord	36
Thema 1 - Gebouwde Omgeving	38
Thema 2 - Mobiliteit	50
Thema 3 - Energie	66
Thema 4 - Groene Industrie	78
Thema 5 - Landbouw	90
Thema 6 - Cirulaire Economie	100
Thema 7 - Internationale Klimaatafspraken	116
Over de JKB & het Jongerenakkoord	120
Onze coalitie	122

Voorwoord:

Een plan om de klimaatdoelen wél te halen

Er wordt vaker **over** de toekomst van jongeren gesproken dan **met** jongeren, en dat zien we terug in de beleidskeuzes die door de politiek gemaakt worden. Klimaatverandering is de grootste dreiging voor de bestaanszekerheid van jonge en toekomstige generaties. Daarom zijn de klimaatdoelen een symbool voor onze leefbare toekomst. De Klimaat- en Energieverkenning ([KEV](#)) van oktober 2024 liet zien dat er met het huidige beleid slechts **5% kans** is die doelen te halen. Terwijl het kabinet in zijn eigen regeerakkoord beloofde zich aan de klimaatafspraken te houden. Tijd dus voor actie, want afspraak is afspraak.

De klimaat- en stikstofcrisis laten zien dat de politiek haar verantwoordelijkheid niet neemt. Er moeten maatregelen worden genomen die op de korte termijn schuren, maar op de lange termijn het land vooruithelpen. Dit uitstelgedrag is extra pijnlijk omdat het algemeen bekend is dat te weinig klimaatbeleid uiteindelijk veel duurder uitvalt dan ambitieus klimaatbeleid ([ESB](#); [TNO](#)). Wanneer de moeilijke keuzes nu niet gemaakt worden, komen ze later dubbel zo hard terug op het bordje van jongeren en toekomstige generaties.

Als onze politieke leiders geen verantwoordelijkheid nemen, moeten wij dat zelf doen.

Daarom presenteert de **Jonge Klimaatbeweging (JKB)**, in samenwerking met **25+ maatschappelijke en politieke jongerenorganisaties**, dit **Jongerenakkoord**. Het Jongerenakkoord is een concreet en onderbouwd plan om ons land weer terug op het spoor naar de klimaatdoelen te brengen en Nederland sterker door te geven.

De **42 maatregelen** in dit Jongerenakkoord zorgen samen voor **32 megaton CO₂-reductie**. Om het klimaatdoel voor 2030 weer in zicht te brengen, is er 24 megaton extra CO₂-reductie nodig boven op het huidige beleid.. Dit akkoord biedt daarom voldoende mogelijkheden om de klimaatdoelen weer binnen bereik te krijgen, er is zelfs keuzeruimte voor het kabinet. ;)

En de voordelen van dit akkoord gaan verder dan alleen milieu- en gezondheidswinst.

We ondersteunen maatschappelijke innovatie en groene ondernemers die Nederland onafhankelijker maken van aardgas en schaarse grondstoffen. We versnellen de overgang naar duurzame landbouw en maken ons land en natuur wendbaarder. We pakken woningtekorten aan, bestrijden energiearmoede en investeren in regionale ontwikkeling en beter bereikbaar OV. We zetten een landelijke reparatie-infrastructuur en duurzame textielketens op, zodat we langer plezier hebben van onze spullen.

Het Jongerenakkoord is daarom een plan voor brede welvaart, dat de uitdagingen van deze tijd aanpakt. Het biedt het kabinet de kans om in deze Voorjaarsnota haar verantwoordelijkheid te tonen richting zowel de huidige als toekomstige generaties. Gezien de gemiddelde overbruggingsperiode van minstens twee jaar tussen beleid en uitvoering, is verdere vertraging simpelweg geen optie meer. De tijd voor actie is **nu**.

Het kan wel!

Het Jongerenakkoord is een samenwerking van 28 diverse (jongeren)organisaties die samen bouwen aan onze toekomst. Onze coalitie bestaat uit politieke organisaties, vakbonden, maatschappelijke veranderaars, onderwijsgroepen, young professionals en regionale jongeren-netwerken.

- De Jonge Klimaatbeweging (JKB)
- Christen-Democratisch Jongeren Appèl (CDJA)
- CNV Jongeren
- De Kleine Consultant
- DWARS - GroenLinkse Jongeren
- FNV Young & United
- Generatie Fryslân 2035 (GF2035)
- Grootouders voor het Klimaat¹
- i4Nature (i4N)
- Interstedelijk Studenten Overleg (ISO)
- Jong Sociaal Contract (JSC)
- Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB MBO)
- Jonge Democraten (JD)
- Jonge Socialisten in de PvdA (JS)
- Jonge Veranderaars
- JongRegio
- Laboratorium Verantwoorde Mobiliteit
- Milieudefensie Jong
- NIVON Jong
- Perspectief, ChristenUnie-jongeren
- SPS NIP
- Studenten voor Morgen (SvM)
- Sustainable Students Consultancy (SSC)
- VN-Jongerenvertegenwoordigers Duurzame Ontwikkeling
- Volt Violet
- Young Alliander
- Young KPN
- Youth for Climate

¹ Alle ondertekenaars zijn jongerenorganisaties, behalve onze solidariteitspartner; de Grootouders voor het Klimaat.

Disclaimers ter info:

- **Indeling per hoofdstuk (visie + beleidsvoorstellen)**
Elk hoofdstuk begint met een beleidsvisie die de kern van het hoofdstuk schetst, gevolgd door de verschillende beleidsvoorstellen.
- **Bronvermelding:** Onder elk beleidsvoorstel staan de belangrijkste bronnen. In aanvulling daarop zijn sommige bronnen als hyperlink toegevoegd. Deze hyperlinks ontbreken in de fysieke versie van het Jongerenakkoord, maar zijn wel te vinden in de online versie op www.hetjongerenakkoord.nl. Op zoek naar een specifieke bron? Raadpleeg dan de online versie.
- **Impact in CO₂-equivalenten**
De impact van de voorgestelde maatregelen wordt uitgedrukt in CO₂-equivalenten. CO₂-equivalenten worden gebruikt om verschillende broeikasgassen te vergelijken op basis van hun effect op de opwarming van de aarde. Bijvoorbeeld, 1 kilogram methaan heeft de impact van 25 kilogram CO₂, omdat methaan 25 keer sterker is in het vasthouden van warmte dan CO₂.
- **Stikstof**
In dit akkoord gaan we ervan uit dat projecten die stikstofuitstoot verminderen, niet worden tegengehouden door stikstofregels. De Tweede Kamer heeft een motie aangenomen die stelt dat duurzame bouwprojecten, die tijdens de bouw stikstof uitstoten maar uiteindelijk zorgen voor minder CO₂- en stikstofuitstoot, voorrang moeten krijgen bij stikstofruimte ([Kamerbrief](#), p. 6). Bovendien zullen de in dit akkoord beschreven maatregelen, met name die voor landbouw, energie en mobiliteit, bijdragen aan een significante reductie (20-30%) van de stikstofuitstoot ([p.4](#)).
- **Doorrekening**
De beleidsvoorstellen in dit akkoord worden gepresenteerd met een indicatieve financiële doorrekening, inclusief bronvermelding. Deze doorrekening geeft een schatting van de kosten en opbrengsten voor de Rijksoverheid. Omdat het akkoord zich richt op de rol van de overheid bij het behalen van de klimaatdoelen, is een volledige analyse van de koopkrachteffecten niet meegenomen. Veel van de genoemde maatregelen zullen echter ook directe positieve financiële effecten hebben voor burgers en bedrijven, en bijdragen aan 'groene groei'. Voor maatregelen die ook in het 'Menukaart Groene Groei' rapport van de Nationale Vereniging voor Duurzame Energie ([NVDE](#)) staan, is de schatting van extra marktinvesteringen meegenomen. Voor andere maatregelen is via de bronvermelding vaak meer informatie te vinden over de financiële impact.
- **Overlap tussen maatregelen**
Dit Jongerenakkoord biedt een overzicht van voorstellen waarmee het kabinet het klimaatdoel van 2030 kan halen. De maatregelen in dit overzicht hoeven niet allemaal (tegelijk) ingevoerd te worden om het klimaatdoel van 2030 te bereiken. Daarom is bij het berekenen van de mogelijke CO₂-reductie die dit akkoord oplevert, geen rekening gehouden met de onderlinge samenhang tussen verschillende maatregelen. Bijvoorbeeld, het effect van twee vergelijkbare belastingen op vrachtwagens met een fossiele brandstofmotor is minder sterk als ze allebei (tegelijk) worden ingevoerd.

Samenvatting per thema in toegankelijke taal

Politieke taal is vaak onnodig langdradig en ingewikkeld. Dit geldt soms ook voor dit Jongerenakkoord. Daarom hebben we voor elk thema de belangrijkste boodschap hier kort en duidelijk samengevat.

Heb je vragen over dit akkoord of tips om het nog duidelijker te maken? Stuur dan een berichtje naar politiek@jongeklimaatbeweging.nl
We horen graag je ideeën!

Gebouwde Omgeving

De woningnood vraagt om snelle bouw van duurzame woningen die lang meegaan. Warmtenetten zorgen voor efficiënte en duurzame verwarming. Biobased materialen (zoals hout, stro en hennep) verkorten de bouwtijd en zijn beter voor het milieu. Een isolatie-offensief (grootschalige aanpak om huizen beter te isoleren, bijvoorbeeld via subsidies en begeleiding) richt zich op de wijken waar lagere energiekosten het hardst nodig zijn. Zo voorkomen we energiearmoede.

Mobiliteit

Het openbaar vervoer wordt steeds slechter, vooral in de regio, waardoor Nederland voor veel mensen moeilijker bereikbaar wordt ([PBL](#); [PBL](#)). We willen dat er meer geïnvesteerd wordt in het OV en dat schoon vervoer wordt aangemoedigd, bijvoorbeeld door elektrische auto's minder belasting te laten betalen. Omdat het steeds drukker wordt in de stad, moeten we slimmer omgaan met de ruimte die we hebben. Daarom willen we meer deelvervoer (zoals deelfietsen, deelauto's en deelscooters) beschikbaar maken, zodat mensen zich makkelijker kunnen verplaatsen wanneer het OV geen optie is.

Energie

De overstap naar schone energie is belangrijk om minder afhankelijk te worden van vervuilende fossiele brandstoffen (zoals olie en gas). Dit vraagt om actie van de regering om de energie-infrastructuur (de netwerken die energie verplaatsen) te verbeteren en samenwerking met andere Europese landen om de kosten te verlagen. Een progressieve energiebelasting (waarbij mensen die meer energie verbruiken, meer belasting betalen) kan helpen om energiearmoede te verminderen. Ook kan krapte op het elektriciteitsnet (wanneer er onvoldoende capaciteit is om alle vraag naar energie te verwerken) worden aangepakt door te investeren in energieopslag (bijvoorbeeld via batterijen) en energiebesparing.

Groene Industrie

De industrie moet schoner worden, maar kan dit niet alleen. We hebben een groene industrievisie nodig, samen met maatregelen die de vraag naar duurzame producten vergroten, om onze groene economie te versterken. Slim investeren in innovatieve sectoren zorgt ervoor dat overheidssteun bijdraagt aan meer welvaart en nieuwe banen. Een Landelijk Innovatiefonds kan (MKB)-bedrijven helpen bij het ontwikkelen en winstgevend maken van duurzame innovaties.

Landbouw

De landbouw moet groener worden om de bodemkwaliteit te verbeteren, waterschade te voorkomen en de stikstofuitstoot te verminderen ([FAO](#); [RLI](#); [FD](#)). Boeren kunnen dit niet alleen en verdienen steun.

Daarom stellen we maatregelen voor om de overgang naar duurzame landbouw te financieren en goedkoper te maken. Bijvoorbeeld door voedselverspilling te verminderen, een milieubelasting in te voeren en geld beschikbaar te stellen voor boeren die willen overstappen naar duurzame landbouwsystemen. Daarnaast kunnen we traditionele gewassen zoals wol, vlas, hennep en katoen op een moderne manier gebruiken om samenwerkingen tussen de landbouw en de kleding- en bouwsector te stimuleren.

Circulaire Economie

Onze economie is te afhankelijk van zeldzame grondstoffen uit onvoorspelbare landen. In plaats van deze grondstoffen als afval te behandelen, moeten we ze hergebruiken. Door hergebruik, reparatie en recycling te stimuleren, kunnen we langer van onze

spullen genieten en minder afhankelijk worden van zeldzame grondstoffen. Zo maken we de overstap naar een circulaire economie. We doen dit bijvoorbeeld door een reparatie-infrastructuur op te zetten, duurzame kleding goedkoper te maken en circulaire (bouw)bedrijven te ondersteunen met subsidies. Door de financieringsmogelijkheden voor circulaire bedrijven te verbeteren, versnellen we de overgang naar een circulaire economie, waarin duurzaam ondernemen ook winstgevend is.

Internationale Klimaatafspraken

Nederland en de EU kunnen de wereld duurzamer en eerlijker maken door geld en kennis te delen en minder onnodig te consumeren. Om de gevolgen van klimaatverandering eerlijker te verdelen, moeten bedrijven, de politiek en burgers samen verantwoordelijkheid nemen. Dit kan bijvoorbeeld door subsidies voor fossiele brandstoffen (olie & gas) te verminderen. Deze samenwerking is ook in ons eigen belang, omdat klimaatverandering geen grenzen kent.

Uitgebreide samenvatting per thema

Gebouwde Omgeving

Woningnood is voor jongeren prioriteit nummer 1, maar nieuwe huizen moeten wel toekomstbestendig zijn. Daarom pleiten we voor het 'Warmtebod', een initiatief van 100+ gemeenten om het warmtenet uit te breiden, en voor een versnelling van de woningbouw door gebruik te maken van biobased en circulaire materialen, die ook kortere bouwprocedures mogelijk maken.

Voor bestaande woningen kan het risico op energiearmoede verminderd worden door isolatie verder te stimuleren, wat niet alleen kosten op de energierekening bespaart, maar ook kansen biedt voor lokale ondernemers. We stellen voor om wijken met een hoog risico op energiearmoede te ondersteunen met een isolatieoffensief.

Mobiliteit

Nederland wordt steeds minder bereikbaar door de verslechterende staat van het openbaar vervoer, terwijl de uitstoot van verkeer en vervoer op fossiele brandstoffen jaarlijks miljarden euro's aan milieuschade veroorzaakt ([PBL](#); [PBL](#)).

Daarom stellen we beleid voor dat de broodnodige verbeteringen in het openbaar vervoer prioriteert, met speciale aandacht voor de regio, en tegelijkertijd schone vormen van vervoer stimuleert.

Zo pleiten we voor een gewichtscorrectie in de motorrijtuigenbelasting (MRB) voor elektrische voertuigen, zodat deze niet langer onterecht zwaarder worden belast vanwege hun batterijgewicht. In stedelijke gebieden, waar de ruimte schaars is, moeten we efficiënter omgaan met de beschikbare ruimte. Deelvervoer kan vrijheid bieden op plekken en routes waar het OV minder praktisch is. Bovendien kunnen nieuwe woonwijken zo ontworpen worden dat de reisbehoefte afneemt.

Energie

Fossiele energie is vervuילend en maakt ons afhankelijk van dictatoriale regimes, waardoor onze economie extra kwetsbaar is voor prijsschommelingen. Om de overstap naar een fossielvrije samenleving te versnellen, is het verminderen van netcongestie en het tegengaan van energiearmoede cruciaal.

Voor huishoudens stellen we een progressieve energiebelasting voor, waardoor 90% van de huishoudens minder energiekosten betaalt.

Om netcongestie aan te pakken, doen we voorstellen om investeringen in energiebesparing te vergemakkelijken en de opslagcapaciteit voor duurzame energie, zoals batterijen, uit te breiden.

Daarnaast pleiten we voor een actieve regierol van het kabinet bij de uitbreiding van de energie-infrastructuur en versterking van Europese samenwerking. Zo kunnen de kosten van (duurzaam) energieverbruik omlaag, blijft de energietransitie eerlijk en betaalbaar voor huishoudens, en krijgen bedrijven de ruimte om te verduurzamen.

Groene Industrie

Buiten Europa liggen de (fossiele) energieprijzen lager en dat zal zo blijven, tenzij we terug willen naar Russisch gas of gas uit Groningen. Verduurzaming van de industrie is daarom niet alleen noodzakelijk voor het milieu, maar ook economisch essentieel. Als reactie op de EU Clean Industrial Deal vragen we het kabinet om een heldere industrievisie voor een groene Nederlandse industrie, gekoppeld aan consistente beleidskeuzes die de vraag naar duurzame producten stimuleren.

De industrie heeft steun nodig om te verduurzamen, maar beschikbare middelen kunnen maar één keer worden uitgegeven. Daarom moeten de maatwerkafspraken effectief worden ingezet. Gezien de vergrijzing en de krapte op de arbeidsmarkt is technisch geschoold personeel schaars. We stellen daarom voor om binnen EU-verband strategisch te kiezen in welke sectoren Nederland wil uitblinken. Zo zorgen we dat overheidssteun maximale waarde toevoegt richting 2050 en daarna.

Ook (MKB-)bedrijven buiten de maatwerkafspraken verdienen ondersteuning. Daarom stellen we een Landelijk Innovatiefonds voor, dat innovaties met maatschappelijke waarde versterkt, samenhang in beleid biedt en groene bedrijven helpt opschalen. Zo kunnen we de R&D-investeringen verhogen naar de afgesproken 3% van het BBP, cruciaal voor een toekomstbestendige economie.

Tot slot is het essentieel om werknemers, jongeren en scholen actief te betrekken bij deze transitie: de opleiding van werkend Nederland in 2050 begint vandaag.

Landbouw

De landbouwtransitie is noodzakelijk vanwege de hoge externe kosten van ons voedselsysteem en de verslechterende bodemkwaliteit door intensieve landbouw ([FAO](#); [RLI](#)). Toch blijft de transitie stilstaan door het uitblijven van (stikstofreducerend) beleid. Het uitstellen van moeilijke keuzes heeft miljarden euro's aan economische schade veroorzaakt, terwijl vooral jongeren de dupe zijn van deze onzekerheid ([FD](#)).

Het is tijd voor een aanpak die stikstofuitstoot verlaagt én ruimte creëert voor (bouw/boeren)initiatieven die tijdelijk extra uitstoot veroorzaken, maar uiteindelijk bijdragen aan een toekomstbestendige economie met structureel minder stikstofemissies. Met effectieve, samenhangende maatregelen kunnen we de landbouw verduurzamen, innovaties stimuleren en economische kansen creëren, terwijl we onze natuur en leefomgeving beschermen.

Dit kan door voedselverspilling tegen te gaan, een milieu-impactbelasting in te voeren om de Nationale Eiwitstrategie te financieren, subsidies beschikbaar te stellen voor technieken zoals waterinfiltratiesystemen die bodemdaling in veenweidegebieden tegengaan en door samen met boeren, burgers en bedrijven lokale ketens op te zetten in de textiel- en biobased materialensector. Zo benutten we nieuwe economische kansen en versnellen we de transitie.

Circulaire Economie

Onze economie is te afhankelijk van de levering van cruciale zeldzame materialen die van buiten de EU moeten komen ([NOS](#)). Deze materialen zijn schaars, waardoor de grondstoffenwedloop de komende jaren alleen maar zal toenemen. De circulaire economie biedt een oplossing (Draghi, [p.14](#)). In plaats van waardevolle grondstoffen als afval te behandelen, moeten we ze hergebruiken.

Maar beleidskeuzes blijven achter, zoals in 2025 wederom geconstateerd werd in de derde Integrale Circulaire Economie Rapportage (ICER) van het PBL ([PBL](#)). Waar in 2024 plastic recyclers massaal failliet gingen ([FD](#)), lijkt 2025 het jaar waarin de textielrecyclingsector omvalt door de opkomst van ultrafast fashion via platforms zoals Shein en Temu ([VHT](#)). Dat we de circulaire doelen voor 2030 gaan is inmiddels heel erg onwaarschijnlijk ([PBL](#)).

De huidige wet- en regelgeving is nog te veel gericht op een lineaire economie en eenmalig gebruik. De spelregels moeten veranderen om circulaire ondernemers, reparaties en langdurig gebruik aantrekkelijker te maken. Zodat mensen langer kunnen genieten van hun aankopen. Door financiële zekerheid te bieden aan circulaire bedrijven en vraag te

creëren voor duurzame innovaties, kan Nederland met sterk nationaal en internationaal leiderschap werken aan strategische autonomie en uitgroeien tot een wereldwijde koploper in de circulaire economie.

Daarom doen we beleidsvoorstellen voor onder andere de opzet van een landelijke reparatie-infrastructuur, een fast-fashion belasting om de textielketen te vergroenen en op te schalen, circulair bouwen en slopen, subsidies voor de onrendabele top van circulaire bedrijven en verbreding van de financieringsmogelijkheden voor het circulaire MKB.

Internationale Klimaatafspraken

Nederland en de EU kunnen bijdragen aan een eerlijkere en duurzamere wereld door financiële steun & kennisuitwisseling te bieden en onnodige eigen consumptie te verminderen. Om de ongelijke impact van klimaatverandering aan te pakken, moeten bedrijven, politiek en burgers gezamenlijk meer verantwoordelijkheid nemen, bijvoorbeeld door fossiele subsidies af te bouwen. Dit is niet alleen een kwestie van solidariteit, maar ook in ons eigen belang: klimaatverandering stopt niet bij de grens.

Overzicht van beleidsvoorstellen

NR	Hoofdstuk	Deelthema	Beleidsvoorstel
1	GEBOUWDE OMGEVING	Energiebesparing	Slim besparen & minder rompslomp: Versterk de handhaving en kennisdeling van de energiebesparingsplicht voor bedrijven, gecombineerd met eenvoudigere regelgeving
2	GEBOUWDE OMGEVING	Energiebesparing	Slim energiegebruik stimuleren: Ontwikkel een app/website voor duurzaam energieverbruik en netwerkoptimalisatie
3	GEBOUWDE OMGEVING	Energiebesparing	Versterkte huishoudens: Versnelde wijkaanpak voor slecht geïsoleerde woningen als doelgerichte maatregel tegen energiearmoede
4	GEBOUWDE OMGEVING	Energie- infrastructuur	Implementeer het 'Warmtebod': Een pakket voor de uitbreiding van warmtenetten
5	GEBOUWDE OMGEVING	Circulair bouwen	Versnelde woningbouw & regionale kansen: Omarm de (economische) kansen van biobased bouwen om de woningnood te verlichten
6	MOBILITEIT	OV	Betere bereikbaarheid in de regio: Breid het buurtbusnetwerk uit en vergroot de beschikbaarheid van deelvervoer tussen regiokernen
7	MOBILITEIT	OV	Financiering voor de Nedersaksenlijn: Herbestem budget voor nieuwe weginfrastructuur (2026-2030) naar openbaar vervoer
8A	MOBILITEIT	Goederenvervoer	Veiliger vrachtvervoer: Breid de vrachtwagenheffing uit naar alle N-wegen om uitwijk voor de vrachtwagenheffing te beperken (halverwege 2026)
8B	MOBILITEIT	Goederenvervoer	Schoner vrachtvervoer: Verhoog de vrachtwagenheffing (van €0,167 naar €0,30 per km) in 2030 zodat ondernemers kunnen investeren in de aanschaf van groene vrachtwagens
9	MOBILITEIT	Goederenvervoer	Consistent beleid: Houd vast aan de aanscherping van de norm CO ₂ -prestaties goederenvervoer
10	MOBILITEIT	Goederenvervoer	Groene brandstof: Hogere bijmengverplichting hernieuwbare brandstoffen (verhoging van 30PJ in 2027)
11	MOBILITEIT	Luchtvaart	De vervuiler betaalt: EU-brede 'Frequent Flyer' belasting
12	MOBILITEIT	Personenvervoer	Schone binnenstad: Uitbreiding van zero emissie-zones naar personenauto's in middelgrote steden (vanaf 2030)
13	MOBILITEIT	Personenvervoer	Modernisering Motorrijtuigenbelasting (MRB): Aanpassing van de MRB-tariefstructuur (gewichtscorrectie) en verlaging van de belastingdruk op emissievrije auto's

14	MOBILITEIT	Zakelijk vervoer	Zakelijke vergroening: Nieuwe auto van de zaak (lease en eigen beheer) met verplichte nulmissie (vanaf 2027)
15	ENERGIE	De vervuiler betaalt & energiebesparing	Betaalbare energie voor iedereen: Stel een progressieve energiebelasting in, voor huishoudens, die lage inkomens beschermt tegen energiearmoede
16	ENERGIE	De vervuiler betaalt	Modernisering van energiebelasting: Aardgas en elektriciteit belasten naar CO ₂ -intensiteit (vanaf 2030)
17	ENERGIE	Energiebesparing	Schone keuken, gezonde longen: Campagne om verouderde koel- en vrieskasten in te ruilen voor energiezuinige modellen en gasfornuizen te vervangen door inductie fornuizen
18	ENERGIE	EU ETS	Effectief beleid: Haal CO ₂ -rechten (EU ETS) van de markt bij sluiten van kolencentrales
19	ENERGIE	Innovatie	Energieopslag: Investeer in de uitbreiding van batterijcapaciteit
20	ENERGIE	Verduurzaming MKB	Oog voor het MKB: Verlaag de investeringsdrempel voor de energie-investeringsaftrek (EIA) van €2.500 naar €1.000 om groene investeringen voor kleinere bedrijven mogelijk te maken
21	GROENE INDUSTRIE	Energie-infrastructuur	Versterkte energie-infrastructuur: Sterkere regierol overheid in energie-infrastructuurprojecten
22	GROENE INDUSTRIE	Maatwerkafspraken	Tijd voor afspraken: Intensivering maatwerkafspraken, met keuzemoment
23	GROENE INDUSTRIE	Innovatie	Groene-groei: Verhoog R&D-investeringen en vergroot de maatschappelijke waarde van innovaties met een Landelijk Innovatiefonds
24	GROENE INDUSTRIE	Marktvraagcreatie	Vraagcreatie: Duurzaamheidseisen aan eindproducten (bouwmaterialen)
25	LANDBOUW	Voedselconsumptie	Op het bord ipv de stort: Introduceer een pakket aan normerende maatregelen tegen voedselverspilling
26	LANDBOUW	Voedselconsumptie	Financiering voor duurzame landbouw: Milieuimpactheffing op vleesconsumptie vanaf 2027
27	LANDBOUW	Waterbeheer	Voorkom miljarden € aan waterschade: Extensivering van veenweide door middel van peilbesluit van -40 cm en subsidies voor waterinfiltratiesystemen
28	LANDBOUW	Alternatief verdienmodel	Landbouw & zonne-energie: Implementeer een heldere definitie voor de mogelijkheden voor agri-PV

29	CIRCULAIRE ECONOMIE	Hergebruik	Reparatie moet gaan lonen: Introduceer een Landelijk Reparatiefonds, met reparatie-infrastructuur, om de reparatiemarkt toegankelijker en rendabel te maken
30	CIRCULAIRE ECONOMIE	Hergebruik	Eerlijke mode: Bescherm de Nederlandse textielindustrie, en creëer economische kansen, met een anti fast-fashion wet
31	CIRCULAIRE ECONOMIE	Innovatie	Circulaire financiering: Vergroot de financieringsmogelijkheden voor het circulaire MKB binnen het innovatie-instrumentarium (door middel van het Landelijk Innovatiefonds)
32	CIRCULAIRE ECONOMIE	Innovatie	Rendabele innovatie: Subsidieer de onrendabele top van veelbelovende circulaire businessmodellen (vergelijkbaar met de SDE++)
33	CIRCULAIRE ECONOMIE	Bewustwording	Klimaatbewustzijn: Benut de adviezen van het Klimaatburgerberaad door middel van een publiekscampagne
34	CIRCULAIRE ECONOMIE	Circulair Bouwen	Circulair slopen: Voorkom dat waardevolle grondstoffen verloren gaan. Maak circulair slopen de standaard door een oplopende ondergrens in te voeren
35	CIRCULAIRE ECONOMIE	Circulair Bouwen	Verminderde Milieudruk: Normeer de Milieukostenindicator (MKI) bij aanbestedingen van GWW-projecten voor het Rijk en medeoverheden met een vastgestelde MKI-plafondwaarde
36	INTERNATIONALE KLIMAATAFSPRAKEN	Fossiele Subsidies	Stop fossiele subsidies: Zet in op Internationale uitfasering van fossiele subsidies
37	INTERNATIONALE KLIMAATAFSPRAKEN	Circulaire Economie	Circulaire economie: Geef steun aan de internationale transitie naar de circulaire economie
38	INTERNATIONALE KLIMAATAFSPRAKEN	EU ETS	Landbouwhervormingen via ETS: Breid het EU ETS uit naar de landbouwsector en gebruik de opbrengsten om een “Agrarisch Klimaatfonds” op te zetten. Dit fonds kan agrariërs ondersteunen bij de transitie naar duurzame en klimaatbestendige landbouw
39	INTERNATIONALE KLIMAATAFSPRAKEN	De vervuiler betaalt	Transparante koolstofmarkten: Zet in op duidelijke en eerlijke regelgeving voor koolstofmarkten
40	INTERNATIONALE KLIMAATAFSPRAKEN	Klimaat-financiering	Klimaatsteun: Kom (internationale) afspraken voor klimaatfinanciering na
41	INTERNATIONALE KLIMAATAFSPRAKEN	Klimaat-financiering	Europese samenwerking: Zet in op effectieve samenwerking binnen de EU
42	INTERNATIONALE KLIMAATAFSPRAKEN	Klimaat-financiering	Klimaatleiderschap: Toon verantwoordelijkheid en neem initiatief in internationale klimaatafspraken

Overzicht van effect per maatregel

		Milieu-impact		Rijks financiën	Economische voordelen					Maatschappelijke voordelen		
NR	Maatregel	Totale Mton CO2 reductie in 2030 (tov 2024)	(waarvan) Nationale CO2-reductie	Jaarlijkse investeringsen (netto) in mln	Lager energie- verbruik (€)	Vermindering netcongestie	Waardemax- imalisatie grondstoffen	Innovatie & groene vraagcreatie	Baankansen & lokale economie	Verbeterde leefomgeving & gezondheid	Eerlijke transitie & betaal- baarheid	Strategische onafhank- elijkheid
GEBOUWDE OMGEVING												
1	Slim besparen & minder rompslomp	1.7	1.7	-€25	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2	Slim energie gebruik stimuleren	0.5	0.5	-€2	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3	Versterkte huishoudens	1	1	-€1.000	✓				✓	✓	✓	✓
4	Implementeer het 'Warmtebod'	0.2	0.2	-€200	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
5	Versnelde woningbouw & regionale kansen	1.6	1.6	-€50	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
MOBILITEIT												
6	Betere bereik- baarheid in de regio	n.t.b ²	n.t.b.	-€7	✓	✓			✓	✓	✓	✓
7	Financiering voor de Neder- saksenlijn	0.85	0.85	€600	✓	✓			✓	✓	✓	✓
8A	Veiliger vracht- vervoer	1	1	-€20				✓		✓	✓	✓

² Voor enkele maatregelen uit dit akkoord is de potentiële CO₂-impact nog niet vastgesteld; dit is aangegeven met de afkorting n.t.b.

		Milieu-impact		Rijks financiën	Economische voordelen					Maatschappelijke voordelen		
NR	Maatregel	Totale Mton CO2 reductie in 2030 (tov 2024)	(waarvan) Nationale CO2-reductie	Jaarlijkse investeringen (netto) in mln	Lager energie- verbruik (€)	Vermindering netcongestie	Waardemax- imalisatie grondstoffen	Innovatie & groene vraagcreatie	Baankansen & lokale economie	Verbeterde leefomgeving & gezondheid	Eerlijke transitie & betaal- baarheid	Strategische onafhank- elijkheid
8B	Schoner vrachtvervoer	1	1	€0				✓		✓	✓	✓
9	Consistent beleid	1.4	1.4	-€4	✓		✓	✓		✓	✓	✓
10	Groene brandstof	1.7	1.7	€0				✓		✓	✓	✓
11	De vervuiler betaalt	40	1.4	€3.000				✓		✓	✓	✓
12	Schone binnenstad	0.5	0.5	€0				✓		✓		✓
13	Modernisering Motorrij- tuigenbelasting (MRB)	0.3	0.3	€0				✓		✓	✓	
14	Zakelijke vergroening	0.7	0.7	-€900				✓		✓		
ENERGIE												
15	Betaalbare energie voor iedereen	5.4	5.4	€0	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
16	Modernisering van energiebe- lasting	0.01	0.01	€0	✓			✓	✓	✓	✓	✓

17	Schone keuken, gezonde longen	0.4	0.4	-€8	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
18	Effectief beleid	6.6	0.3	-€100	✓			✓		✓	✓	✓
19	Energieopslag	0.15	0.15	-€50	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
20	Oog voor het MKB	0.5	0.5	-€50	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Groene Industrie												
21	Versterkte energie-infrastructuur	n.t.b.	n.t.b.	€0	✓	✓		✓	✓	✓		✓
22	Tijd voor afspraken	4	4	€0	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
23	Groene-groei	n.t.b.	n.t.b.	-€3.400	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
24	Vraagcreatie	0.3	0.3	-€300	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Landbouw												
25	Op het bord ipv de stort	0.3	0.3	-€300	✓		✓	✓	✓	✓	✓	
26	Financiering voor duurzame landbouw	1.2	1.2	€0			✓	✓	✓	✓	✓	✓
27	Voorkom miljarden € aan waterschade	1	1	-€200				✓	✓	✓	✓	

		Milieu-impact		Rijks financiën	Economische voordelen					Maatschappelijke voordelen		
NR	Maatregel	Totale Mton CO2 reductie in 2030 (tov 2024)	(waarvan) Nationale CO2-reductie	Jaarlijkse investeringen (netto) in mln	Lager energie-verbruik (€)	Vermindering netcongestie	Waardemaximalisatie grondstoffen	Innovatie & groene vraagcreatie	Baankansen & lokale economie	Verbeterde leefomgeving & gezondheid	Eerlijke transitie & betaalbaarheid	Strategische onafhankelijkheid
28	Landbouw & zonne-energie	1	1	€0				✓	✓	✓	✓	✓
CIRCULAIRE ECONOMIE												
29	Reparatie moet gaan lonen	n.t.b.	n.t.b.	-€58	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
30	Eerlijke mode	0.6	0	€0	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
31	Circulaire financiering	n.t.b	n.t.b.	€0	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
32	Rendabele innovatie	4	1.0	-€350	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
33	Klimaat-bewustzijn	0.7	0.40	-€5	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
34	Circulair slopen	0.2	0.20	-€1	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
35	Verminderde Milieudruk	0.6	0.5	-€1	✓		✓	✓		✓		✓
INTERNATIONALE KLIMAATAFSPRAKEN												
36	Stop fossiele subsidies	n.t.b	n.t.b	n.t.b	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓

37	Circulaire econ- omie	n.t.b	n.t.b	n.t.b								
38	Landbouw- hervormingen via ETS	n.t.b	n.t.b	n.t.b								
39	Transparante koolstof- markten	n.t.b	n.t.b	n.t.b								
40	Klimaatsteun	n.t.b	n.t.b	n.t.b								
41	Europese samenwerking	n.t.b	n.t.b	n.t.b								
42	Klimaat- leiderschap	n.t.b	n.t.b	n.t.b								

Overzicht van (potentiële) impact

Milieu Impact

Doorrekening van de CO₂ Impact van het Jongerenakkoord wanneer alle voorgestelde beleidsvoorstellen zouden worden doorgevoerd

<i>Domein</i>	<i>Extra CO₂ reductie in 2030 tov prognose KEV 2024 (in megatonnen)</i>	<i>Waarvan nationaal</i>
Gebouwde omgeving (wonen)	5,0	5,0
Mobiliteit	47,5	8,9
Energie	13,0	6,8
Industrie	4,3	4,3
Landbouw	5,2	5,2
(Circulaire) Economie	6,1	2,1
Totaal	81,0	32,2
16 megaton extra in 2030 tov 2024 (ondergrens): 50% kans op halen van klimaatdoel 2030		16,0
24 megaton extra in 2030 tov 2024 (bovengrens): 95% kans op halen van klimaatdoel 2030		24,0

Financiële Impact

Doorrekening impact van Jongerenakkoord op de Rijksbegroting

						<i>Cumulatieve balans in periode (2026-2030) in miljoenen</i>	<i>Balans per jaar</i>
Gebouwde omgeving	- €1.284	-€1.280	-€1.279	-€1.279	-€1.279	-€6.401	-€1.280
Mobiliteit	€529	-€401	-€322	-€262	€5.774	€5.318	€1.064
Energie	-€607	-€111	-€111	-€58	-€58	-€943	-€189
Industrie	-€3.700	-€3.700	-€ 3.700	-€3.700	-€3.700	-€18.500	-€3.700
Landbouw	-€192	-€192	-€192	-€192	-€192	-€960	-€192
(Circulaire) Economie	-€555	-€556	-€316	-€316	-€326	-€5.383	-€1.077
Totale effect op overheidsbalans	-€5.809	-€6.239	-€5.919	-€5.806	€220	-€26.869	-€5.374

Financiële dekking voor het Jongeren- akkoord

Als je alle voorstellen uit het Jongerenakkoord zou doorvoeren, kost dat ongeveer €5.5 miljard per jaar. Dit is een aanzienlijk bedrag, maar dan krijg je ook wat terug.

Investeren in de toekomst: wat we terugkrijgen

Met deze voorstellen versterken we ons brede welvaartsperspectief, onder andere door maatschappelijk innovatiebeleid te stimuleren en ondernemers te ondersteunen bij de opbouw van groen concurrentievermogen. Door efficiënter om te gaan met grondstoffen vergroten we onze geopolitieke autonomie in een onrustige wereld. We bevorderen de overgang naar duurzame verdienmodellen in de landbouw, verbeteren de luchtkwaliteit en creëren een gezondere leefomgeving.

Daarnaast pakken we woningtekorten sneller aan en verhogen we het wooncomfort van bestaande woningen. Met een isolatie-offensief besparen huishoudens jaarlijks honderden euro's op hun energierekening en bestrijden we energiearmoede. Door te investeren in beter OV maken we Nederland toegankelijker en beter bereikbaar.

Tot slot bouwen we een landelijke reparatie-infrastructuur en duurzame textielketens op, zodat we langer plezier hebben van onze apparaten, kleding en spullen. Zo dragen we bij aan een eerlijkere en duurzamere wereld, zowel hier als over de grens.

De prijs van uitstel: de kosten van vervuiling

Dat het Jongerenakkoord een waardevolle investering is wordt al helemaal duidelijk wanneer we de kosten van het Jongerenakkoord in perspectief plaatsen door deze te vergelijken met de kosten van vervuiling.

Het PBL onderzocht in 2018 de verborgen kosten van vervuiling, oftewel de monetaire milieuschade. Uit die analyse bleek dat Nederland jaarlijks meer dan €31 miljard aan welvaartsverlies lijdt door de uitstoot van giftige stoffen ([PBL](#)).

In aanvulling daarop berekend het FD in 2022 dat de stikstofcrisis Nederland €28 miljard heeft gekost, voornamelijk door uitgestelde bouwprojecten en investeringen, en sindsdien is dit bedrag alleen maar verder gestegen ([FD](#)).

Deze schade is helaas niet terug te draaien, maar het laat wel zien hoe cruciaal het is dat de politiek verantwoordelijkheid neemt voor de klimaat- en stikstofcrisis.

Financieringsmogelijkheden: 30 miljard euro aan ideeën om het Jongerenakkoord te bekostigen

Gelukkig zijn er voldoende manieren om het Jongerenakkoord te financieren. Op de volgende pagina's presenteren we een aantal beleidsvoorstellen die samen **€30 miljard per jaar** kunnen opleveren. Dat is meer dan **5 x het Jongerenakkoord!**

Beleidsvoorstellen [Belastingdienst \(2024\)](#)

In 2024 publiceerde de Belastingdienst het rapport "Belastingen in een Maatschappelijk Perspectief: bouwstenen voor een beter en eenvoudiger belastingstelsel". Dit rapport bevat per maatschappelijk thema aanbevelingen voor verbeteringen in het belastingstelsel die ook extra inkomsten kunnen genereren.

Wanneer een aantal van deze aanbevelingen worden doorgevoerd, kunnen ze, na een implementatietijd van 2 tot 3 jaar, bijdragen aan extra inkomsten voor de Rijksoverheid en structurele financiële dekking voor het Jongerenakkoord. Op de volgende pagina's volgt een korte samenvatting van de mogelijkheden per thema.

Een beter functionerende woningmarkt

Er is een tekort aan zowel huur- als koopwoningen in Nederland. Dit tekort komt doordat het aantal huishoudens de afgelopen decennia sneller is gegroeid dan het aantal beschikbare woningen. Deze toename van huishoudens is te verklaren door zowel de bevolkingsgroei als de afname van de gemiddelde huishoudgrootte, met meer eenpersoonshuishoudens als gevolg.

Het bestaande woningaanbod is qua prijs en beschikbaarheid voor veel mensen onbereikbaar. Als we kijken naar de relatie tussen het belastingstelsel en de woningmarkt, valt op dat de eigenwoningregeling in box 1 van de inkomstenbelasting inefficiënt is.

In 2024 kost deze regeling de schatkist naar verwachting €8,9 miljard, waarbij midden- en hogere inkomens meer profiteren dan lagere inkomens. Evaluaties laten zien dat de regeling nauwelijks bijdraagt aan het doel om meer mensen een eigen woning te laten kopen. Door de schaarste aan woningen aan de aanbodkant leidt de regeling vooral tot hogere huizenprijzen. Daarnaast moedigt de regeling hoge hypotheekschulden aan, waardoor zowel huishoudens als de Nederlandse economie kwetsbaarder worden voor onverwachte economische schokken.

De belastingdienst heeft daarom de volgende aanpassingen aan de Eigenwoningregeling voorgesteld

Voorgestelde belastingwijzigingen voor een beter functionerende woningmarkt		
Thema	Maatregel	Budgettaire impact (op jaarbasis)
Eigenwoningregeling	Verhogen EWF in stapjes van 0,1%, afschaffen 30-jaarstermijn en onderzoek naar bijleenregeling en versimpeling fiscale aflossingstoets (E01)	€3,4 miljard
Eigenwoningregeling	Volledig afbouwen HRA in 20 jaar en afschaffen 30-jaarstermijn (E02)	€6,85 miljard
Eigenwoningregeling	Defiscaliseren eigen woning en afschaffen 30-jaarstermijn: de HRA en EWF worden in stapjes van 20 jaar afgebouwd (E03)	€2,7 miljard
Totaal		€12.950 miljard

Evenwichtiger belasten van mensen met veel vermogen

Het opbouwen van vermogen en het hebben van financiële buffers draagt bij aan meer welvaart, zowel individueel als maatschappelijk. Een zekere mate van vermogensongelijkheid is daarbij normaal en kan zelfs bijdragen aan een gezonde, concurrerende en innovatieve economie.

Het huidige belastingstelsel vergroot echter onbedoeld de vermogensongelijkheid. Dit komt doordat verschillende vermogensvormen, zoals pensioensparen, eigen woning, box 2 en box 3, ongelijk worden belast. Inkomen uit vermogen wordt gunstiger belast dan inkomen uit arbeid, en sommige vermogensvormen, zoals pensioensparen en de eigen woning, worden zelfs effectief gesubsidieerd.

Een meer neutrale fiscale behandeling van alle vermogensvormen kan leiden tot stabielere belastinginkomsten, de belastingdruk op arbeid en investeringen in menselijk kapitaal verlagen en bijdragen aan een efficiënter en rechtvaardiger systeem voor (brede) welvaart.

De belastingdienst heeft daarom de volgende wijzigingen aan de vermogensbelasting voorgesteld

Voorgestelde belastingwijzigingen voor het evenwichtiger belasten van mensen met veel vermogen		
Thema	Maatregel	Budgettaire impact (op jaarbasis)
Schenk- en erfbelasting	Een progressievere en neutralere schenk- en erfbelasting (D08)	€0,3 miljard
Internationale belastingontwijking zeer personen met een uitzonderlijk inkomen of vermogen	Belastingheffing van personen met een uitzonderlijk hoog inkomen of vermogen na emigratie (D09)	€0,2 miljard
Totaal		€0,5 miljard

Betere gezondheid met minder gezondheidsverschillen

Ongezonder gedrag veroorzaakt vroegtijdige sterfte, hoge zorgkosten en vergroot de ongelijkheid in de samenleving. Volgens het RIVM was ongezond gedrag, zoals roken, overmatig alcoholgebruik en ongezond eten en drinken, in 2015 verantwoordelijk voor bijna 20% van de ziektelast, meer dan 35.000 sterfgevallen en €9 miljard aan zorguitgaven ([Belastingdienst](#), p.207).

Roken, overgewicht en alcoholgebruik zorgen niet alleen voor gezondheidsschade, maar brengen ook maatschappelijke schade met zich mee. Bovendien vermindert een slechte gezondheid het welzijn van mensen.

De Belastingdienst heeft twee mogelijke verbeteringen in het belastingstelsel geïdentificeerd om dit probleem aan te pakken:

1. Meer differentiatie in de verbruiksbelasting op suiker in alcoholvrije dranken, om de suikerinname te verminderen.
2. Afschaffen van de huidige uitzonderingen voor melk en sojadranken, zodat ook deze producten eerlijk worden belast.

Voorgestelde belastingwijzigingen voor een belastingstelsel dat bijdraagt aan een Betere gezondheid met minder gezondheidsverschillen		
Thema	Maatregel	Budgettaire impact (op jaarbasis)
Voeding	Gedifferentieerde verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken op basis van het suikergehalte in dranken (G03).	€ 0,15 miljard
Voeding	Afschaffen uitzondering melk en sojadranken in verbruiksbelasting alcoholvrije dranken (G02).	€ 0,3 miljard
Totaal		€ 0,45 miljard

Overige inkomstenbronnen

EU Social Climate Fund

Tussen 2026 en 2032 kan Nederland ongeveer €720 miljoen ontvangen uit het [EU Sociaal Klimaatfonds](#), wat neerkomt op gemiddeld €120 miljoen per jaar. Dit bedrag is bedoeld voor sociaal klimaatbeleid en het tegengaan van energiearmoede. Het kabinet heeft aangekondigd dat het voorafgaand aan de Voorjaarsnota 2025 zal bekendmaken hoe deze middelen besteed zullen worden.

Realistischere ramingen van de belastingopbrengst door het CPB

[De ramingen van het Centraal Planbureau \(CPB\)](#) zijn al een aantal jaar niet meer realistisch. Voor het vierde jaar op rij is er een verschil van ongeveer €25 miljard tussen het verwachte begrotingstekort en het werkelijke resultaat aan het einde van het jaar.

Dit komt doordat het CPB ervan uitgaat dat de belastingopbrengsten slechts deels met de economie meegroeien, terwijl ze in werkelijkheid gelijk opgaan. Hierdoor vallen de belastingopbrengsten elk jaar €15 tot €20 miljard hoger uit dan verwacht. Dat is gunstig voor het aflossen van de staatsschuld, maar het ministerie van Financiën lijkt te voorzichtig te zijn.

De staatsschuldquote was in de afgelopen tweehonderd jaar alleen in de jaren zeventig kortstondig lager dan nu en nadert in dit tempo het laagste niveau in meer dan twee eeuwen.

Als het CPB zijn te voorzichtige aannames aanpast, kan dit jaarlijks €15 tot €20 miljard vrijmaken, waarvan een deel ingezet kan worden voor klimaatbeleid.

Handhaven van de Spreidingswet.

Het kabinet wil de spreidingswet afschaffen, maar het [COA](#), dat verantwoordelijk is voor de opvang van asielzoekers in Nederland, ontraadt dit ten sterkste. Volgens het COA bespaart het handhaven van de spreidingswet de overheid aanzienlijk, omdat reguliere opvangplekken, die dankzij de wet worden gewaarborgd, veel goedkoper zijn dan noodopvang. Als het kabinet het verzoek van de provincies opvolgt om de spreidingswet te behouden, kan dit jaarlijks een besparing van een miljard euro opleveren.

Totaaloverzicht van mogelijke opties voor extra financiële dekking van het Jongerenakkoord		
Thema	Maatregel	Budgettaire impact (op jaarbasis)
Een beter functionerende woningmarkt	Verhogen EWF in stapjes van 0,1%, afschaffen 30-jaarstermijn en onderzoek naar bijleenregeling en versimpeling fiscale aflossingstoets (E01)	€3.4 miljard
Een beter functionerende woningmarkt	Volledig afbouwen HRA in 20 jaar en afschaffen 30-jaarstermijn (E02)	€6.85 miljard
Een beter functionerende woningmarkt	Defiscaliseren eigen woning en afschaffen 30-jaarstermijn: de HRA en EWF worden in stapjes van 20 jaar afgebouwd (E03)	€2.7 miljard
Evenwichtiger belasten van mensen met veel vermogen	Een progressievere en neutralere schenk- en erfbelasting (D08)	€0,3 miljard
Evenwichtiger belasten van mensen met veel vermogen	Belastingheffing van personen met een uitzonderlijk hoog inkomen of vermogen na emigratie (D09)	€0,2 miljard
Betere gezondheid met minder gezondheidsverschillen	Gedifferentieerde verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken op basis van het suikergehalte in dranken (G03)	€ 0,15 miljard
Betere gezondheid met minder gezondheidsverschillen	Afschaffen uitzondering melk en sojadranken in verbruiksbelasting alcoholvrije dranken (G02)	€ 0,3 miljard
EU	Social Climate Fund	€0,1 miljard
CPB	Realistischere ramingen van de belastingopbrengst door het CPB	€15 miljard
Spreidingswet	Handhaven van de Spreidingswet	€1 miljard
Totaal		€ 30 miljard

Het Jongeren- akkoord '25

Thema 1

Gebouwde Omgeving

De Uitdaging

Nederland moet jaarlijks 100.000 nieuwe woningen bouwen en tegelijk bestaande huizen verduurzamen om energiearmoede te beperken. Dit vraagt om comfortabele, energiezuinige woningen, minder stikstof- en CO₂-uitstoot in de bouwsector en een snellere verduurzaming van de gebouwde omgeving. Wij richten ons op wat wél kan en pakken dit als volgt aan:

Oplossingen

1. Duurzaam bouwen:

Nieuwe woningen worden gebouwd met biobased en circulaire materialen, zijn energiezuinig en maken gebruik van duurzame verwarmingssystemen, zoals warmtepompen en geothermie. De voorkeur wordt gegeven aan duurzame technieken met de laagste maatschappelijke kosten, zoals een warmtenet in dichtbevolkte wijken.

2. Toekomstbestendige bestaande woningen:

Slecht geïsoleerde huizen worden opgeknapt, leegstaande gebouwen worden getransformeerd tot nieuwe woningen. Wanneer sloop noodzakelijk is, zorgen we voor circulair hergebruik van materialen.

3. Versnellen en verbinden:

We maken de procedures voor bouwen en verduurzamen eenvoudiger en sneller, zorgen voor meer doorstroming op de woningmarkt.

4. Schone energie voor een lagere energierekening

We voeren grootschalige verduurzamingscampagnes uit en werken aan het harmoniseren van verouderde wetgeving om energie efficiënter te gebruiken en de energiekosten te verlagen.

Conclusie

Door nu te investeren in duurzame en toekomstbestendige woningen, zorgen we voor comfortabele, betaalbare woningen die 'klimaatadaptief' zijn en tegelijkertijd bijdragen aan een beter klimaat. We richten ons op wat haalbaar is, zodat elke stap bijdraagt aan een duurzame toekomst.³

³ Klimaatadaptief betekent dat iets is aangepast of ontworpen om goed om te gaan met de veranderingen in het klimaat, zoals meer regen, hitte of stormen. Klimaatadaptieve woningen zijn bijvoorbeeld huizen die bestand zijn tegen extreme weersomstandigheden en zo het effect van klimaatverandering helpen verminderen.

Slim besparen & minder rompslomp: Versterk de handhaving en kennisdeling van de energiebesparingsplicht voor bedrijven, gecombineerd met eenvoudigere regelgeving.

Thema: Energiebesparing

Toelichting:

We kunnen als samenleving veel meer stappen nemen om energieverpilling, en de kosten daarvan, tegen te gaan. Dit geldt ook voor de utiliteitsbouw.⁴ Ongeveer 110.000 bedrijven en instellingen (scholen, kerken, verenigingen) in Nederland vallen onder de energiebesparingsplicht ([RVO](#))⁵. Zij moeten investeren in energiebesparende maatregelen, **mits** deze investeringen zich binnen vijf jaar terugverdienen.

Een grotendeels onbenut potentieel

De realiteit toont echter aan dat bijna geen enkel bedrijf deze plicht volledig volgt. Veel bedrijven ervaren de toepassing van deze regels als te complex en niet aantrekkelijk. Bovendien is de handhaving zwak door een gebrek aan structurele capaciteit bij omgevingsdiensten. Hierdoor blijft een groot potentieel om de energierekening te verlagen en energie-onafhankelijker te worden, onbenut.

Een betere handhaving van de energiebesparingsplicht is een 'no-brainer'

Dit is erg zonde. [De Algemene Rekenkamer](#) schat dat we met betere handhavings- en informatievoorziening over de voordelen van de energiebesparing plicht er 1.7 Mton extra CO₂ bespaard kan worden op jaarbasis. De [NVDE](#) schat dat deze besparingen gerealiseerd kunnen worden met een jaarlijkse investering van 1 miljard euro in groeistimulerende maatregelen. Deze investeringen verdienen zichzelf binnen vijf jaar terug door lagere energiekosten, terwijl ze tegelijkertijd netcongestie verminderen en de groei van lokale groene bedrijven bevorderen. Hierdoor neemt de afhankelijkheid van buitenlandse gasleveranciers af.

De voordelen van een strengere handhaving van de energiebesparingsplicht wegen dan ook ruimschoots op tegen de extra jaarlijkse kosten van 25 miljoen euro die nodig zijn om de verplichting effectiever te laten werken.

Wat is nodig?

Ons voorstel is om de energiebesparingsplicht beter te handhaven en te vereenvoudigen. Een effectievere aanpak vraagt om.

- Actievere handhaving: structurele capaciteit bij omgevingsdiensten om naleving van de regels te waarborgen.
- Gerichte begeleiding: praktische hulp voor bedrijven om de verplichte maatregelen te kunnen uitvoeren.
- Versimpeling van de regels: duidelijke en toegankelijke regelgeving die eenvoudig te begrijpen is.

⁴ Utiliteitsbouw gaat over alle bouwwerken die geen woonbestemming hebben. Voorbeelden hiervan zijn gebouwen om in te werken, zoals fabrieken, kantoren, scholen en opslagruimtes. Ook gebouwen voor commerciële dienstverlening, zoals winkels en garages, vallen onder utiliteitsbouw.

⁵ De energiebesparingsplicht geldt voor organisaties met een omgevingsvergunning én een jaarlijks energieverbruik boven 50 MWh elektriciteit of 25.000 m³ gas.

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,3	0,7	1	1,4	1,7	5,1
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€25	€25	€25	€25	€25	€125

Bron:

[RVO](#) 'Energiebesparingsplicht'

[Klimaatplein](#) (p.16)

[Energieonderzoek Centrum Nederland \(nu onderdeel van TNO\)](#) (p.53)

[ANWB](#) (obv data CBS)

[NVDE](#) 'Menukaart Groene Groei' (p.12)

[Algemene Rekenkamer](#) Energiebesparingsplicht; hoge ambities, onbekend resultaat

Slim energiegebruik stimuleren: Ontwikkel een app/website voor duurzaam energieverbruik en netwerkoptimalisatie.

Thema: Energiebesparing

Toelichting:

Er is steeds meer hernieuwbare energie, zoals wind- en zonne-energie, maar deze is niet altijd beschikbaar op de momenten dat we veel energie verbruiken. In 2024 werd in Nederland [minder dan 30%](#) van de beschikbare hernieuwbare (groene) energie benut.

Als we beter rekening houden met wanneer er veel wind- of zonne-energie beschikbaar is, kunnen we minder fossiele energie gebruiken. Dit leidt tot minder CO₂-uitstoot en lagere energiekosten.

Veel mensen hebben echter te weinig informatie over het beste moment om apparaten aan of uit te zetten. Energieleveranciers tonen wel de stroomprijs, maar vaak niet hoe het energieaanbod op dat moment is verdeeld tussen fossiele en groene energie. Daarnaast is deze informatie niet altijd gemakkelijk toegankelijk, bijvoorbeeld omdat veel mensen hun eigen energierekening niet zelf beheren.

Er is dus behoefte aan inzicht in de beschikbaarheid van duurzame energie en in de momenten waarop de vraag naar elektriciteit hoog of laag is. Als we deze data verzamelen en op een overzichtelijke manier tonen, kunnen we ons gedrag hierop afstemmen.

Ons voorstel is om, als onderdeel van de jaarlijkse *Zet ook de Knop om (Zodko)* campagne, een app te lanceren. Deze app zou 'realtime informatie' geven over het actuele en verwachte energieaanbod op die dag, met onderscheid tussen groene en fossiele energie.

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5	2,2
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€7	€2	€1	€1	€1	€12

Disclaimer: Het initiatief [energieopwek.nl](#) van het Nationaal Klimaat Platform vormt een goede basis voor de app. De benodigde data is al beschikbaar, maar kan nog gebruiksvriendelijker gepresenteerd worden.

Hoewel er geen directe overheidsopbrengsten verbonden zijn aan de app, is een bijkomend voordeel dat het elektriciteitsverbruik beter gespreid kan worden. Dit vermindert de druk op het elektriciteitsnetwerk, waardoor woningen en bedrijven sneller een (sterkere) aansluiting op het net kunnen krijgen en er minder uitgaven nodig zijn voor netwerkverzwaring.

De getoonde uitgaven zijn gebaseerd op de kosten voor de ontwikkeling, communicatie en het beheer van de Coronamelder-app. Aangezien de Coronamelder-app onder hoge tijdsdruk ontwikkeld moest worden, is het aannemelijk dat de daadwerkelijke kosten voor de ontwikkeling van de 'duurzaam energieverbruik-app' lager zullen uitvallen dan hierboven begroot.

De CO₂-reductie is gebaseerd op de aanname dat de app leidt tot 4% slimmer elektriciteitsverbruik, waarbij aardgasopgewekte stroom wordt vervangen door groene stroom.

Bron:

[IBO Maatregelfiches](#) (p.104)

[KEV 2024](#) (p.48)

Versterkte huishoudens: Versnelde wijkaanpak voor slecht geïsoleerde woningen als doelgerichte maatregel tegen energiearmoede.

Thema: Energiebesparing

Toelichting:

Huidig kabinetsbeleid vergroot risico op energiearmoede

De keuzes in het Regeerprogramma leiden tot een toename van (het risico op) energiearmoede. Dat blijkt uit een ambtelijke analyse van het Hoofdlijnenakkoord ([p.90](#)).

Hoewel de energierekening op korte termijn de energierekening verlaagt, verzwakt het kabinetsbeleid tegelijkertijd de prikkel om te verduurzamen. Omdat fossiele brandstoffen gedurende deze kabinetsperiode alsnog duurder zullen worden, onder meer door de invoering van ETS 2 en de bijmengverplichting voor groen gas, zal dit beleid op langere termijn juist leiden tot een hogere energierekening en een “toename in (risico op) energiearmoede” (p.90).

De oplossing is al bekend: isolatie en verduurzaming

Het kabinet heeft toegezegd oplossingen tegen energiearmoede te verkennen, maar die oplossing is allang bekend: slecht geïsoleerde woningen zijn de voornaamste oorzaak van energiearmoede. Grootschalige isolatie in combinatie met de overstap op duurzame energietechnieken (warmtepomp, warmtenet) zou daarom het antwoord op energiearmoede moeten zijn.

Wijkaanpak als meest kosteneffectieve oplossing

Wij stellen daarom een wijkaanpak voor de slechtst geïsoleerde woonwijken voor, omdat in deze wijken het risico op energiearmoede het grootst is. Onderzoek van NVDE en Ecorys toont aan dat een collectieve wijkaanpak voor slecht geïsoleerde woonwijken de meest kosteneffectieve strategie tegen energiearmoede is ([p.19](#)). Door in één keer woningen te isoleren en te voorzien van warmtepompen en warmtenetten, daalt de energierekening gemiddeld met €1100 per jaar.

Om deze voordelen in perspectief te plaatsen. Kabinet Schoof heeft de eerste en tweede schijf energiebelasting verlaagd. Deze verlaging kost de overheid €1.8 miljard t/m 2030 en de energierekening per huishouden daalt hiermee slechts met €30-50 ([p.255](#), [p.305](#)).

Isolatie en verduurzaming stimuleren lokale groene groei en verminderen afhankelijkheid van fossiele brandstoffen uit andere landen

Naast het tegengaan van energiearmoede zorgt deze aanpak ervoor dat woningen ‘aardgasvrij ready’ worden. Dit vermindert onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen uit (politiek) instabiele landen en stimuleert de economie: een wijkaanpak voor slecht geïsoleerde woningen kan leiden tot 9 miljard euro aan extra groene investeringen, waarvan het merendeel terecht komt bij lokale Nederlandse bedrijven.

Potentiële impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0	3,0
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€1.000	€1.000	€1.000	€1.000	€1.000	€5.000
<i>Marktinvesteringen (mln)</i>	€1.800	€1.800	€1.800	€1.800	€1.800	€9.000
<i>Besparing voor huishoudens op energierekening (mln)</i>	€110	€220	€330	€440	€550	€1.650

Disclaimer:

Versnelling door versimpeling van versnipperd beleid:

Het huidige beleid tegen energiearmoede is veel te versnipperd. Er zijn verschillende initiatieven, zoals het Nationaal Isolatieprogramma, de SAH-regeling, de PVGO-aanpak, Spuk-gelden, het Warmtefonds, het Tijdelijk Noodfonds Energie en SVOH- en ISDE-subsidies. Deze initiatieven zijn echter vaak niet goed op elkaar afgestemd.

Een wijkaanpak biedt uitkomst door zowel huishoudens als het ministerie te ontzorgen, aangezien ingewikkelde subsidieaanvragen in dit geval overbodig worden.

Voor de uitvoering van deze geregisseerde wijkaanpak kan een nationaal isolatie-inkoopbedrijf worden opgericht, dat gemeenten ondersteunt bij het inkopen van het benodigde materiaal. In deze gemeenten kan het (uitgebreide) netwerk van [FIXbrigades](#) in één keer hele wijken verduurzamen.

Belang van overstap naar minimaal energielabel D

Een door de overheid geregisseerde wijkaanpak voor slecht geïsoleerde woningen is extra belangrijk, omdat de overstap naar een duurzame warmtetechniek, zoals een warmtepomp of warmtenet, vaak pas mogelijk is bij minimaal energielabel D. Met het huidige beleid mogen woningen met energielabel E, F of G pas vanaf 2030 niet meer worden verhuurd, waardoor de prikkel voor private verhuurders en corporaties om te isoleren ontbreekt; zij betalen immers vaak niet zelf de energierekening voor de woningen die zij verhuren. Om huurders beter te beschermen tegen energiearmoede, kan overwogen worden om de verplichting voor private verhuurders en corporaties om woningen vanaf 2030 minimaal energielabel D te hebben, te vervroegen.

Bron:

[NVDE](#) 'Menukaart Groene Groei' (p.19)

[Ambtelijke Analyse Hoofdlijnenakkoord](#) (p.90, p.255. p.305)

[Ecorys](#) 'Energiearmoede structureel aangepakt'

Implementeer het 'Warmtebod'; een pakket voor de uitbreiding van warmtenetten.

Thema: Energie-infrastructuur

Toelichting:

De energietransitie moet betaalbaar blijven. Voor dichtbevolkte wijken is een collectief warmtenet hiervoor de beste optie. Onderzoek toont aan dat voor deze wijken een collectieve aansluiting op het warmtenet 30% goedkoper is dan wanneer deze huizen individueel zouden overstappen op het warmtenet. Tegelijkertijd wonen in deze wijken relatief veel huishoudens die zelf niet de financiële ruimte hebben om te investeren in verduurzaming.

De uitrol van warmtenetten loopt echter helaas flink achter op de doelen uit het Klimaatakkoord. Tot 2030 worden naar verwachting slechts 70.000 woningen aangesloten, ver onder de ambitie van 500.000.

Huishoudens betalen bij een aansluiting op het elektriciteitsnet zelf voor de verzwaring van het elektriciteitsnet, terwijl deze kosten bij warmtepompen worden gedeeld door alle gebruikers. Dit is al helemaal ongelukkig omdat de belasting van warmtenetten op het elektriciteitsnet maar de helft is van die van warmtepompen. Warmtenetten helpen juist om de problemen rondom netcongestie te verminderen.

Onzekerheid over kosten en tarieven houdt bewoners, gemeenten en bedrijven tegen om voor warmtenetten te kiezen. Hierdoor blijven schaalvoordelen uit en blijven huishoudens langer afhankelijk van gas, waarvan de prijs de komende jaren verder zal stijgen.

Dit jaar worden twee wetten in het parlement behandeld die de randvoorwaarden van het warmtenet verbeteren⁶. Maar om de uitrol van warmtenetten écht te kunnen versnellen is aanvullend beleid nodig. Aanvullend beleid waardoor de kostenvoordelen van het warmtenet ook daadwerkelijk bij huishoudens terechtkomen.

In januari 2025 is daarmee het '[Warmtebod](#)' gepresenteerd door een **coalitie van 100+ gemeenten, maatschappelijke partijen en bedrijven**. Dit Warmtebod bestaat uit een pakket van maatregelen waarmee naar verwachting in 10 jaar 500.000 extra huishoudens aangesloten kunnen worden op het warmtenet waarvan 100.00 t/m 2030. De volgende voorstellen staan in het Warmtenet.

- Andere financiering kosten hoofdtransportnet.
- Ruimere WIS en prijsgarantie.
- Wijzigingen in de SDE++ regeling voor de bronnen van warmte.
- Korting nettatarieven voor huishoudens op warmtenetten.
- Waarborgfonds

Wij steunen de oproep van de Warmtebod-coalitie en de NVDE en **stellen voor** om de maatregelen uit het Warmtebod over te nemen. Dit zal de uitrol van warmtenetten versnellen en ervoor zorgen dat juist de meest kwetsbare huishoudens geholpen worden bij de verduurzaming van hun woning.

⁶ De Wet Gemeentelijk Instrumentarium Warmtetransitie (Wgiw) wordt naar verwachting in 2025 ingevoerd. Deze wet stelt gemeenten in staat om onder bepaalde voorwaarden bestaande wijken van het aardgasnet af te koppelen. Daarnaast wordt met de Wet Collectieve Warmte (Wcw), die naar verwachting in de zomer van 2025 wordt afgerond, en het bijbehorende warmtebesluit de marktordening en kostenstructuur voor warmtetarieven vastgelegd.

Potentiële impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)		0,05	0,1	0,15	0,2	0,5
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€200	€200	€200	€200	€200	€1.000

Disclaimer:

De [NVDE](#) (Nationale Vereniging voor Duurzame Energie) heeft berekend dat de maatregelen uit het Warmtebod samen in totaal voor **€1.5 miljard aan extra marktinvesteringen** kunnen zorgen (p.23).

Relatieve prijsgarantie:

Een [relatieve prijsgarantie](#) als aanvulling op het Warmtebod kan de onzekerheid over de kosten van het warmtenet voor huishoudens definitief oplossen. Met een relatieve prijsgarantie betalen bewoners nooit meer dan een vergelijkbaar systeem, zoals een cv-ketel of warmtepomp. Dit vergroot vertrouwen, versnelt de uitrol en verlaagt de totale kosten. Gezien eerdere beleidswijzigingen, zoals het schrappen van de cv-ketelnorm, is het essentieel dat de overheid een betrouwbare partner is. De relatieve prijsgarantie zorgt hiervoor.

De hoogte en de impact van de relatieve prijsgarantie zijn vooraf onzeker vanwege de onduidelijkheid over de gasprijzen en het energieverbruik van huishoudens. Wanneer de relatieve prijsgarantie echter gecombineerd wordt met de maatregelen uit het Warmtebod, isolatie en beleid dat zorgt voor efficiënter energieverbruik, kan dit de kosten verlagen.

Bron:

[NVDE](#): Menukaart Groene Groei (p.21-23)

[Nationaal Klimaat Platform](#): Warmtealliantie stelt Warmtebod voor om stagnatie in warmtenetontwikkeling te doorbreken

[Kamerbrief](#): Randvoorwaarden voor de verdere uitrol van warmtenetten

[NVDE](#): Nationale kosten warmtenetten fors lager

[Berenschot](#): Verkenning beleidsopties financiële aantrekkelijkheid collectieve warmte

[KEV 2024](#) (p.190)

Versnelde woningbouw & lokale productie: omarm de (economische) kansen van biobased bouwen om de woningnood te verlichten.

Thema: Circulair Bouwen en Slopen

Toelichting:

Biobased bouwen, met grondstoffen zoals hout, vlas, stro en vezelhennep, heeft de potentie om zowel de bouw- als landbouwsector duurzaam te transformeren. Door biobased bouwen te stimuleren via normering en het ontwikkelen én opschalen van nieuwe ketens binnen Nederland, kunnen boeren hoogwaardige biograndstoffen produceren en bouwers deze toepassen in biobased materialen.

Deze aanpak biedt meer dan alleen een duurzame bouwmethode. Biobased bouwen creëert stikstofruimte, draagt bij aan een betere bodem- en waterkwaliteit, versterkt de lokale economie, vermindert CO₂-uitstoot en biedt boeren een toekomstbestendig verdienmodel.

Om deze overgang te versnellen, lanceerde het kabinet in 2023 de [Nationale Aanpak Biobased Bouwen](#) (NABB) voor de periode 2023-2030. Deze aanpak richt zich op de volgende kerndoelstellingen:

- **Minstens 30%** van de nieuwbouwwoningen wordt gerealiseerd met minimaal 30% biobased materialen.
- **Minstens 30%** van de isolatiematerialen voor verduurzaming is biobased.
- **Minstens 30%** van de gebruikte materialen in utiliteitsbouw is biobased.

Het huidige NABB-beleidsprogramma focust zich vooral op bio-based isolatiematerialen ([KEV 2024](#) p.153). Door daarnaast in te zetten op het opschalen van bio-based bouwtechnieken, zoals bouwen met hout, kan het potentieel van de markt voor bio-based bouwen aanzienlijk worden vergroot. Moderne houtbouw biedt een belangrijke meerwaarde in de strijd tegen woningnood: het bouwproces is tot vier keer sneller dan dat van traditionele beton- en staalconstructies, waardoor het een efficiënte **oplossing is om de woningbouw aanzienlijk te versnellen** ([MVO Nederland](#)).

Gezien de impact en kansen van biobased bouwen, is **ons voorstel** als volgt;

1. Behoud en versterk, waar mogelijk, de doelstellingen van de NABB
2. Investeer in de opschaling van de biobased keten door voldoende financiële middelen beschikbaar te stellen.⁷
3. Introduceer, waar mogelijk, normerende maatregelen om de doelstellingen te behalen en van biobased bouwen een stabiel verdienmodel te maken.

⁷ Er is €200 miljoen beschikbaar voor de Nationale Aanpak Biobased Bouwen (NABB) in de periode 2023-2030. Als dit bedrag niet genoeg blijkt om de kerndoelen te halen, zijn extra middelen nodig

Potentiële impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,3	0,5	0,7	1,0	1,6	4,0
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€53	€53	€53	€53	€53	€264

Disclaimer:

Er is €200 miljoen beschikbaar gesteld voor de NABB in de periode 2023-2030. Als blijkt dat het beschikbare bedrag voor de NABB niet voldoende is om de kerndoelen te behalen, is ons verzoek om extra middelen beschikbaar te stellen.

Het verminderen van de woningnood is voor ons de hoogste prioriteit als het gaat om bouwen. Tegelijkertijd laten initiatieven zoals isolatie om energiearmoede te bestrijden en de snelheid van moderne houtbouw in vergelijking met bouwen met staal en beton zien dat duurzaamheid en het verhelpen van de woningnood, evenals het verbeteren van het woningcomfort, hand in hand kunnen gaan.

Desondanks vinden wij het belangrijk dat de voorgestelde maatregelen in dit hoofdstuk geen onnodige belemmeringen vormen voor de bouw van extra woningen. Mocht, om uiteenlopende redenen, het niet mogelijk zijn om de kerndoelstellingen van de Nationale Aanpak Biobased Bouwen te verenigen met het terugdringen van de woningnood, dan moet de prioriteit uitgaan naar het terugdringen van de woningnood.

Bron:

[Nationale Aanpak Biobased Bouwen](#) (p.6, p.42).

[IBO Maatregelfiches](#) (p.109)

[NIBE](#): Potentie van biobased materialen in de bouw

[KEV 2024](#) (p.153)

Thema 2

Mobilität

De Uitdaging

Het huidige mobiliteitsbeleid richt zich te veel op autoverkeer terwijl duurzame alternatieven zoals fietsen, OV en deelmobiliteit onvoldoende aandacht krijgen. Dit leidt tot problemen zoals:

1. **Milieuschade:** De uitstoot van verkeer en vervoer veroorzaakt jaarlijks 12,25 miljard euro aan milieuschade. Het hoogste van alle thema's uit dit akkoord ([PBL](#), p.50).
2. **Regionale en sociale ongelijkheid:** Bezuinigingen op het OV maken het OV duurder en minder toegankelijk, wat vooral kwetsbare groepen en regio's buiten de Randstad treft.
3. **Inefficiëntie:** Door een ongebalanceerde verdeling van reisbewegingen ontstaan er files en overvolle treinen in de spits. Dit vermindert het reiscomfort en leidt tot economische schade.
4. **De trein wordt belemmerd** als duurzaam alternatief voor vliegen door versnipperde systemen, hoge ticketprijzen en oneerlijke concurrentie (belastingvrijstelling kerosine in EU luchtvaart).

Oplossingen

1. **Betaalbaar en toegankelijk OV:**
Investeer in regionale verbindingen (zoals de Lelylijn en Nedersaksenlijn), de uitbreiding van OV-voorzieningen buiten de spits, en subsidies voor betaalbare OV-abonnementen.
2. **Verminderde drukte in de spits**
 - a. **Out-of-the-box oplossingen:** Zoals het aanpassen van lestijden, zodat studenten buiten de spits kunnen reizen en het stimuleren van carpoolen & buurtbussen
 - b. **Multimodale mobiliteit⁸ & slimme ruimtelijke ordening:** Stimuleer het gebruik van het vervoermiddel met de laagste milieu-impact. Richt steden zo in dat mensen minder hoeven te reizen, waardoor de vrije-tijd van inwoners toeneemt en de druk op knelpunten afneemt.
3. **Groene Groeikansen**
 - a. **Duurzaam goederenvervoer:** Verplaats vrachtvervoer zoveel mogelijk van de weg naar het spoor en stimuleer de verduurzaming van de scheepvaart
 - b. **Stimuleer de lokale economie:** Door lokale productie en consumptie te bevorderen, kunnen transport emissies worden verminderd doordat goederen kortere afstanden afleggen. Dit zorgt niet alleen voor een lagere CO₂-uitstoot, maar biedt ook voordelen voor lokale ondernemers, die profiteren van kortere toeleveringsketens en lagere transportkosten.
4. **Internationaal treinreizen als alternatief voor vliegen:**
Harmoniseer Europese treinsystemen, verbeter de overstapmogelijkheden binnen de EU en de toegankelijkheid van reisinformatie.

Conclusie

Er is behoefte aan een breder mobiliteitsbeleid dat gericht is op schonere en inclusievere vormen van mobiliteit als betrouwbaar alternatief voor de auto en het vliegtuig.

⁸ 'Multimodale mobiliteit' betekent dat je voor één reis verschillende manieren van vervoer gebruikt.

Betere bereikbaarheid in de regio: Breid het buurtbusnetwerk uit en vergroot de beschikbaarheid van deelvervoer tussen regiokernen.

Thema: Openbaar Vervoer

Toelichting:

Tussen 2018 en 2023 zijn 1500 regionale buslijnen verdwenen in Nederland omdat ze meer geld kosten dan ze opleveren. De nevenschade hiervan is groot. 25% van de Nederlandse huishoudens heeft geen auto of ander motorvoertuig ([KiM](#)). Het Planbureau voor de Leefomgeving concludeerde dan ook dat de versoering van het openbaar vervoer heeft geleid tot een sterk verminderde bereikbaarheid van publieke voorzieningen, zoals ziekenhuizen, scholen en werk ([PBL](#)). Uit onderzoek blijkt dan ook dat 9 op de 10 Nederlanders willen dat buslijnen in de regio behouden blijven ([RTL](#)).

De **buurtbus** biedt oplossing. De buurtbus is een kleinschalige vorm van openbaar vervoer die passagiers van dorpskernen naar publieke plekken zoals het ziekenhuis, school, buurthuis, bibliotheek of bus- en treinstations brengt. Dit 'individuele' openbaar vervoer zorgt voor een betere aansluiting op het reguliere netwerk. De buurtbus wordt vaak bestuurd door opgeleide vrijwilligers en beheerd door lokale buurtbusorganisaties. Dit, gecombineerd met lagere brandstofkosten, maakt de kosten van een buurtbus slechts ongeveer 20% van de kosten van een reguliere lijnbus ([Rover](#), p.15). Echter, het aantal vrijwilligers neemt af, waardoor uitbreiding in veel gevallen niet mogelijk is en er zelfs een risico bestaat dat buurtbussen verdwijnen ([WNL](#)).

In januari 2024 heeft de Tweede Kamer met een ruime meerderheid (145 stemmen voor) een motie aangenomen die de regering verzoekt om provincies en gemeenten te ondersteunen bij het tegengaan van vrijwilligers tekorten, zodat de dienstregeling behouden blijft en regio's bereikbaar blijven ([Motie van Dijk](#)). Tot op heden heeft het kabinet hieraan geen opvolging gegeven. De financiering & coördinatie van de opzet van buurtbussen is momenteel de verantwoordelijkheid van de provincies, terwijl de uitvoering vaak in handen is van Connexxion of andere vervoerders. Door een toename in taken en de structurele verlaging van budgetten vanaf 2026 (zoals vastgelegd in het Regeerakkoord), is het echter onrealistisch om te verwachten dat provincies zonder extra middelen de uitbreiding van het buurtbusnetwerk kunnen realiseren.

Daarom **stellen wij voor** om het jaarlijkse subsidiebedrag dat provincies vrijmaken voor de buurtbus structureel te verdubbelen met financiering vanuit de Rijksoverheid. Dit extra budget kan worden ingezet om:

- Het buurtbusnetwerk te versterken en tekorten aan vrijwilligers aan te pakken.
- De beschikbaarheid van deelvervoer, zoals deelauto's, in regiokernen te vergroten.

Daarnaast pleiten we voor een landelijke, door het Rijk gecoördineerde aanpak, waarin:

- Provincies en gemeenten worden ondersteund bij het behoud en de uitbreiding van buurtbussen.
- Een landelijke campagne wordt gelanceerd om de naamsbekendheid van buurtbussen te vergroten en nieuwe vrijwilligers te werven.
- Samen met aanbieders van deelvervoer zoals (MyWheels en Greenwheels) de mogelijkheden verkent om de aanwezigheid van deelauto's in dunbevolkte regio's te versterken

Door deze structurele investering kan de bereikbaarheid in de regio worden gewaarborgd en verbeterd, waardoor ook kleinere kernen toegang houden tot betrouwbaar openbaar vervoer. Het deelvervoer vergroot de vrijheid van inwoners, terwijl de buurtbus vervoersopties biedt aan mensen zonder rijbewijs

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)						n.t.b.
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€6,5	€6,5	€6,5	€6,5	€6,5	€32,5

Disclaimer:

De [Provincie Overijssel](#) & [Provincie Noord Holland](#) stelden samen dit jaar €800.000 aan subsidie beschikbaar voor het buurtbus netwerk. Op basis hiervan schatten we in dat een verdubbeling van de buurtbus-subsidie voor alle 12 de provincies €5 miljoen per jaar zou kosten, en dat het maximaal €1,5 miljoen per jaar zou kosten voor het Ministerie van I&W om de versterking en uitbreiding van het buurtbusnetwerk verder te coördineren.

We stellen voor om te onderzoeken of (net) gepensioneerde inwoners enthousiasme hebben om zich te laten opleiden tot vrijwilliger als buurtbuschauffeur. Op deze manier benut de buurtbus de toenemende vergrijzing als kans om de sociale cohesie te bevorderen en arbeidstekorten te verminderen.

Bron:

[Connexxion](#); [Provincie Overijssel](#) ; [Provincie Noord Holland](#)

Financiering voor de Nedersaksenlijn: Herbestem budget voor nieuwe weginfrastructuur (2026-2030) naar openbaar vervoer.**Thema:** Openbaar Vervoer**Toelichting:**

Door de aanhoudende stikstofproblematiek, stijgende bouwkosten, en personeelstekorten is er de komende jaren amper capaciteit om nieuwe wegen aan te leggen. Een slimme oplossing zou zijn om een deel van het gereserveerde budget voor de aanleg en verkenning van nieuwe autowegen (projecten die nog niet zijn gestart en waarvoor nog geen vergunning is verleend) te **herbestemmen naar het openbaar vervoer**. Deze middelen kunnen bijvoorbeeld worden ingezet voor de aanleg van de Nedersaksenlijn, waar de behoefte aan investeringen dringend is.⁹ ([PBL](#); [RTV Drenthe](#)).

Het voorstel is om deze bezuiniging evenwichtig te verdelen over het hoofdwegennet (HWN), het onderliggend wegennet (OWN) en de stedelijke wegennetten (SWN). Met een nadruk op het hoofdwegennet, waar de grootste besparingen te realiseren zijn. Zodat de impact op de weginfrastructuur beperkt blijft en evenwichtig verdeeld wordt.

Disclaimer:

Dit scenario gaat uit van 50% minder budget voor het hoofdwegennet (HWN) en 25% minder voor het onderliggend wegennet (OWN) en het spoorwegennet (SWN), specifiek voor de aanleg en verkenning van nieuwe autowegen. Deze verdeling is indicatief, en we verzoeken het ministerie van I&W om de herbestemming zo door te voeren dat de impact op de bereikbaarheid van het wegennet tot een minimum wordt beperkt.

(Potentiële) impact maatregel

	2026	2027	2028	2029	2030 ¹⁰	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,16	0,30	0,48	0,66	0,85	2,45
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>	€559	€529	€609	€668	€668	€3.034
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>						€0

Bron:

Natuur & Milieu (onderzoek door [CE Delft](#)) p.27.; [Rijksbegroting 2025](#) (Mobiliteitsfonds; 12.03.01; 11.01; 14.01)

⁹ Het gaat hier specifiek om een bezuiniging op autoweg-projecten die nog niet gestart zijn.

¹⁰ Omdat de begroting voor 2030 nog niet bekend is, is de begroting voor 2029 doorgetrokken naar 2030

Veiliger vrachtvervoer: Breid de vrachtwagenheffing uit naar alle N-wegen om uitwijk voor de vrachtwagenheffing te beperken (halverwege 2026).

Thema: Goederenvervoer

Toelichting:

Nederland heeft samen met [38 landen en ruim 200 stakeholders](#) uit het bedrijfsleven afgesproken dat vanaf 2040 alle nieuwe vrachtwagens en bussen in het land emissievrij zullen zijn. Om dit doel te bereiken, zijn er [tussentijdse reductiedoelen](#) vastgesteld: 45% minder CO₂-uitstoot in 2030 (ten opzichte van 1990) en 65% in 2035. Vanaf halverwege 2026 voert Nederland daarom, net zoals onze buurlanden, een [vrachtwagenheffing](#) in. Eigenaren van vrachtwagens betalen dan een bedrag per gereden kilometer op snelwegen, en op een aantal N-wegen en gemeentelijke wegen. Tegelijkertijd vervalt het Eurovignet en wordt de motorrijtuigenbelasting verlaagd. De heffing is gebaseerd op het principe dat vrachtwagens met een lagere uitstoot en een lichter gewicht minder betalen. De introductie van de vrachtwagenheffing vergroot de kans dat vrachtverkeer uitwijkt naar omliggende N-wegen, wat de verkeersveiligheid in dorpen en steden rondom N-wegen verslechtert.

Dit risico kan worden voorkomen door **ons voorstel** om het heffingsnetwerk uit te breiden naar alle N-wegen en de gemeentelijke wegen waar veel uitwijkverkeer wordt verwacht. Op deze manier sluit het Nederlandse heffingsnetwerk ook beter aan op dat van Duitsland. We pleiten ervoor de extra inkomsten, als gevolg van de verbreding, volledig te gebruiken om de verduurzaming van de wegtransportsector verder te ondersteunen door het subsidiebudget voor zero-emissie vrachtwagens en laad- en tankinfrastructuur te verhogen.

Disclaimer:

De NVDE verwacht, op basis van de IBO, dat de uitbreiding van de vrachtwagenheffing in 2030 een CO₂-reductie van 1,0 megaton oplevert: 0,2 megaton door een afname van vrachtverkeer en 0,8 megaton door de vervanging van fossiele vrachtwagens door emissievrije (elektrische) vrachtwagens. De extra kosten voor handhaving zijn naar verwachting 20 miljoen.

Dankzij de Europese normen en doelstellingen voor emissievrij vrachtvervoer is de Europese markt voor elektrische vrachtwagens, in tegenstelling tot die voor personenauto's, veel verder ontwikkeld dan die van overzeese concurrenten uit China of de VS. Hierdoor zullen de extra investeringen van ongeveer 3 miljard euro in elektrische vrachtwagens, als gevolg van deze maatregel, vooral ten goede komen aan de [groei van Nederlandse en Europese producenten](#) zoals DAF, Volvo en Mercedes.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0	3,0
<i>Overheidsopbrengsten (mln)¹¹</i>	€150	€300	€300	€300	€300	€1.350
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€170	€320	€320	€320	€320	€1.450

Bron: [IBO Maatregelfiches](#) (Variant B1; p.268-276);; [NVDE 'Menukaart Groene Groei'](#) (p.38)

¹¹ De IBO (p.271) schat dat de belastingopbrengsten van de uitbreiding van de heffing (variant B1) tussen de 1 en 750 miljoen euro per jaar zullen liggen. Daarom zijn we uitgegaan van een jaarlijkse opbrengst van 300 miljoen euro

Schoner vrachtwervoer: Verhoog de vrachtwagenheffing (van €0,167 naar €0,30 per km) in 2030 zodat ondernemers kunnen investeren in de aanschaf van groene vrachtwagens¹².

Thema: Goederenvervoer

Toelichting:

Steeds meer transportbedrijven willen investeren in duurzaamheid. In 2024 was het subsidiepotje voor zero-emissie vrachtwagens en laad- en tankinfrastructuur binnen twee dagen op ([Ministerie I&W](#)). Het subsidiebudget werd vervolgens via loting verdeeld, wat zorgt voor onzekerheid. Aangezien bedrijven hun strategie baseren op verduurzaming via subsidies, is er behoefte aan een model met meer zekerheid. De grootste onzekerheidsfactor is momenteel het beperkte budget dat beschikbaar is voor de subsidie. De subsidie wordt gefinancierd uit de vrachtwagenheffing, maar het huidige budget is onvoldoende om de groeiende vraag naar duurzame vrachtwagens te dekken.

Bij de invoering van de vrachtwagenheffing werd de intentie uitgesproken om het tarief de eerste vier jaar gelijk te houden. **Wij stellen voor** het tarief in 2030 te verhogen en de extra inkomsten **volledig** te gebruiken om de verduurzaming van de wegtransportsector verder te ondersteunen door het subsidiebudget voor zero-emissie vrachtwagens en laad- en tankinfrastructuur te verhogen.

Disclaimer:

De NVDE verwacht, op basis van de IBO, dat de uitbreiding van de vrachtwagenheffing (maatregel 3a) in 2030 jaarlijks 1 megaton CO₂ bespaart (NVDE, [p.38](#)). Dit bestaat uit 0,2 megaton door minder vrachtverkeer en 0,8 megaton door de overstap naar emissievrije vrachtwagens. Omdat de IBO een verdubbeling van de heffing (maatregel 3b) als even effectief inschat, verwachten we dat ook deze maatregel 1 megaton CO₂-reductie oplevert (IBO, [p.271](#)).

Een verdubbeling van het tarief leidt volgens onderzoek tot een prijsstijging van circa 0,16% voor voedingsmiddelen en 0,12% voor industriegoederen. Bij de invoering van deze maatregel is het belangrijk rekening te houden met het beperken van de impact op de nationale concurrentiepositie en consumentenprijzen.

Daarnaast adviseren we om vooraf een evaluatie uit te voeren van de effecten van de verhoging van de vrachtwagenheffing op (kleinere) transportbedrijven en hun knelpunten in verduurzaming. Dit stelt deze bedrijven in staat de benodigde ondersteuning te ontvangen voor een effectieve verduurzaming. Mocht uit de evaluatie blijken dat de verhoogde vrachtwagenheffing te belastend is voor (kleinere) transportbedrijven, op een manier die hen belemmert om mee te kunnen in de transitie naar schoner wegvervoer, dan dient de verhoging te worden uitgesteld.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)					1,0	1,0
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>					€750	750
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>					€750	750

Bron: [IBO Maatregelfiches](#) (Variant A; p.268-276), [KEV 2024](#) (p.462)

¹² Deze maatregel (verhoging vrachtwagenheffing) wordt niet ondersteund door het CDJA

Consistent beleid: Houd vast aan de aanscherping van de norm CO₂-prestaties goederenvervoer.

Thema: Goederenvervoer

Toelichting:

Bij de [Voorjaarsnota 2023](#) is de invoering van een wettelijke CO₂-norm voor het goederenvervoer vanaf 2027 aangekondigd. Deze norm moet zorgen voor een versnelde CO₂-reductie van 30% in de logistieke sector ten opzichte van het jaar 2018. Hoewel het door de kabinetswissel onduidelijk is of deze norm er komt en in welke vorm, geeft het [CE Delft-rapport](#), waarop het [ministerie](#) zich lijkt te baseren, aan dat een reductie van 0,8 megaton overeenkomt met een norm van 75 gram CO₂ per tonkilometer (g/tkm).

Wij **stellen voor** om, naast de invoering van deze norm in 2027, ook de aanvullende aanbevelingen uit het CE Delft-rapport te volgen. Dit houdt in dat de norm wordt aangescherpt naar 70 g/tkm in 2030 en 50 g/tkm in 2035. Deze aanscherping kan zorgen voor een extra CO₂-reductie van 0,6 megaton in 2030.

De CO₂-prestatienorm geldt voor goederenvervoer over weg, water en spoor. Door met deze maatregel te richten op CO₂-prestaties behouden bedrijven de flexibiliteit om maatregelen te kiezen die het beste passen bij hun bedrijfsvoering, zoals:

- inzet van nul-emissie voertuigen,
- een modal shift naar water of spoor¹³,
- gebruik van lange zware voertuigen (LZV's),
- kortere supply chains,
- of een hogere beladingsgraad.

De CO₂-prestatienorm, wanneer ingevoerd in 2027 en aangescherpt in 2030, bevordert efficiënter vervoer en helpt de impact van stijgende fossiele brandstofprijzen te beperken. Deze norm sluit bovendien goed aan bij het [EU reductiepad](#) voor CO₂-emissienormen van nieuwe auto's, bestelwagens & trucks omdat het de aanschaf van deze schonere voertuigen stimuleert. Daarnaast stimuleert de norm duurzame innovaties en efficiëntere vervoerstechnieken, zodat bedrijven niet alleen bijdragen aan klimaatdoelen, maar ook hun concurrentiepositie versterken.

Om bedrijven financieel te helpen bij deze stappen, wordt geadviseerd een subsidieregeling op te zetten, gefinancierd vanuit de terugsluis van de vrachtwagenheffing. Deze regeling zou gericht moeten zijn op het meten en verbeteren van CO₂-prestaties in het goederenvervoer.

Disclaimer:

Bij de aankondiging van de CO₂-prestatienorm is vastgesteld dat het registreren, monitoren en verbeteren van CO₂-prestaties in de logistieke sector haalbaar moet zijn en geen zware administratieve lasten mag opleveren. De logistieke sector speelt hierin een centrale rol, met brancheorganisaties en de Topsector Logistiek die betrokken zijn bij de uitwerking en implementatie van maatregelen. Op topsectorlogistiek.nl zijn tools, kennis en advies beschikbaar om bedrijven te ondersteunen bij het registreren en monitoren van hun CO₂-prestaties.

¹³ Een 'modal shift' is de overstap naar een andere vervoersmethode, zoals van vrachtwagens naar treinen of schepen, met als doel kosten te besparen, efficiënter te transporteren en de milieubelasting te verminderen.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0	0,5	0,5	0,9	1,4 ¹⁴	3,3
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€4	€4	€4	€4	€4	€20

Bron:

[CE Delft \(2023\)](#), p.39.; [IBO Maatregelfiches Maatregelenoverzicht](#), p.12.; [KEV 2024](#), p. 357.

¹⁴ De CO₂-prestatienorm van 75 gram/tkm, aangekondigd bij de Voorjaarsnota 2023, zorgt volgens de KEV 2023 en 2024 al voor een reductie van 0,8 megaton. Dit voorstel om de norm in 2030 aan te scherpen naar 70 gram/tkm voegt daar 0,6 megaton extra reductie op jaarbasis in 2030 aan toe

Groene brandstof: Hogere bijmengverplichting hernieuwbare brandstoffen (verhoging van 30PJ in 2027)

Thema: Goederenvervoer

Toelichting:

De jaarverplichting is een verplichting voor alle fossiele brandstofleveranciers aan om jaarlijks een toenemend aandeel hernieuwbare energie in vervoer te leveren. Deze maatregel ondersteunt de verduurzaming van de mobiliteitssector, specifiek het wegtransport. De omslag naar duurzaam transport zal de komende jaren de vraag naar biobrandstoffen doen vergroten, om aan deze vraag te kunnen voldoen is het van belang dat het aanbod meegroeit.

Nadat het ministerie van I&W in [2024](#) de jaarverplichting met 20 PJ heeft verhoogd voor de jaren 2024 en 2025, **stellen we voor** om de jaarverplichting in 2027 opnieuw met 30 PJ te verhogen. Deze ophoging is in lijn met de eerdere wens van het [Platform Hernieuwbare Brandstoffen](#)¹⁵ (een coalitie van hernieuwbare brandstofleveranciers) om de jaarverplichting in totaal met 50PJ op te hogen voor 2030.

Disclaimer:

Controversiële biograndstoffen, zoals palm- en sojaolie, zijn uitgesloten als hernieuwbare energiebronnen. Het gebruik van biograndstoffen uit voedsel- en voedergewassen wordt zo veel mogelijk beperkt (IBO, p.247). De literprijs benzine zal volgens inschatting bij een verhoging van 30 PJ toenemen met ongeveer 14 cent per liter in 2030 ([IBO](#), p.242).

De [NVDE](#) verwacht dat het verhogen van de bijmengverplichting in 2030 zal leiden tot een CO₂-reductie van 1,7 megaton. Hiervan wordt circa 0,3 megaton bereikt door een lagere vraag naar fossiele brandstoffen, 0,3 megaton door een overstap naar elektrisch rijden en 1,1 megaton door extra inzet van biobrandstoffen. Bovendien zal de verhoging van de jaarverplichting naar schatting een miljard euro aan extra groene marktinvesteringen opleveren (p.36).

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)		0,5	0,8	1,2	1,7	4,2
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>						€0

Bron:

[IBO Maatregelfiches](#) (p.242),; [Platform Hernieuwbare Brandstoffen](#) & [KEV 2024](#), p.125.; [NVDE](#) 'Menukaart Groene Groei' (p.35).

¹⁵ Dit platform bestaat uit NL'se bedrijven en organisaties die actief zijn in de productie, distributie en toepassing van hernieuwbare brandstoffen

De vervuiler betaalt: EU-brede 'Frequent Flyer' belasting**Thema:** Luchtvaart**Toelichting:**Overzicht vlieggreizen verdeeld over de Nederlandse bevolking

Percentage van Nederlanders	Aantal vlieggreizen per jaar (heen- en terugvlucht)	Aandeel in totale aantal vlieggreizen
50%	0	0%
25%	1	25%
25%	2 of meer	75%
13%	3 of meer	50%

De helft van de Nederlanders vliegt gemiddeld niet in een jaar. Een kwart maakt één vliegreis (heen- en terugvlucht), terwijl het overige kwart twee keer of vaker per jaar vliegt. Opvallend is dat de 25% Nederlanders die minstens twee keer per jaar vliegt, verantwoordelijk is voor 75% van alle vlieggreizen. De helft van deze groep (13% van de NL bevolking) is een veelvlieger, met drie of meer vlieggreizen per jaar.

Op dit moment maakt de vliegbelasting geen onderscheid tussen iemand die het vliegtuig neemt om voor het eerst in jaren familie te bezoeken, of dat die persoon voor de tiende keer dit jaar vliegt om naar een derde vakantiehuis aan de kust te gaan. Het zou eerlijker zijn als de bestaande vliegbelasting wordt vervangen door een 'frequent flyer' (veelvlieger) belasting. Zeker omdat de groep veelvliegers voornamelijk bestaat uit de hoogste inkomensgroep(en) en zakenreizigers.

CE Delft heeft daarom, in opdracht van Stay Grounded onderzoek gedaan naar het effect achter de invoering van een **EU-brede frequent flyer belasting** (zodat er geen kans is op weglekeffecten). Waarbij passagiers vanaf hun 2de vliegreis een belasting van 50 euro per vlucht zouden betalen, en dit bedrag per vliegreis wordt verdubbeld (€100 voor vlucht 5 en 6, etc). Bij de invoering van een frequent flyer-belasting daalt de CO₂-uitstoot van vluchten in de EU met 21%, wat neerkomt op ongeveer 40 megaton op jaarbasis. Daarnaast levert deze belasting €63 miljard extra budget op voor de EU, waarvan €2,8 miljard voor Nederland (p.54-56).

Omdat de businesscase van Schiphol grotendeels is gebaseerd op transferpassagiers, zou de invoering van deze belasting op Schiphol minder impact hebben dan voor andere EU-luchthavens. Voor Nederland wordt een passagiersdaling van 14% verwacht bij de invoering van een EU-brede frequent flyer-belasting.

Ons voorstel is daarom dat het kabinet in de EU zich gaat inzetten voor de invoering van een EU-brede frequent flyer belasting.

Disclaimer:

De invoering van de frequent flyer-belasting draagt bij aan het verminderen van geluidshinder voor omwonenden van Schiphol, doordat het aantal vluchten afneemt.

De invoering van een EU-brede frequent flyer-belasting zou leiden tot ongeveer €3850 miljoen aan belastingopbrengsten voor Nederland. De huidige vliegbelasting in combinatie met de

aangekondigde invoering van een gedifferentieerde vliegbelasting op afstand leidt naar verwachting in 2030 tot €1050 miljoen (€800 miljoen + €250 miljoen) aan belastingopbrengsten voor Nederland. Omdat de EU-brede frequent flyer-belasting de nationale vliegbelastingen vervangt, is dit bedrag afgetrokken van de ingeschatte opbrengsten. In dit scenario is uitgegaan van de invoering van de frequent flyer belasting in 2030.

Wanneer de frequent-flyer belasting op Europees niveau wordt ingevoerd, voorkomt dit weglekeffecten (het uitwijken van passagiers naar andere luchthavens). Dit maakt de invoering van de Frequent Flyer Tax (FFT) echter uitdagend, omdat alle EU-lidstaten het hiermee eens moeten zijn. Desondanks verzoeken we het Kabinet om zich in de EU actief in te zetten voor de invoering van een frequent-flyer belasting, omdat deze maatregel invulling geeft aan het rechtvaardigheidsprincipe 'de vervuiler betaalt' en deze belasting broodnodige financieringsmiddelen zal opleveren. In aanvulling daarop geeft de auteur van het onderzoek naar de FFT aan dat het, om uitvoeringstechnische redenen, wenselijk kan zijn om een aparte belasting voor plezier- en zakelijke vluchten in te voeren ([CE Delft](#), p.10).

Potentiële Impact Maatregel

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)					40	40
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>					€3.018	€3.018
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>					€0	€0

Bron:

[Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid \(KIM\)](#) 'De Vliegende Hollander' ; [CE Delft](#) 'European Frequent Flyer Levy' (p.10; p.54-56).

Schone binnenstad: Uitbreiding van zero emissie-zones naar personenauto's in middelgrote steden (vanaf 2030).

Thema: Personenvervoer

Toelichting:

Op 1 januari 2025 is de Zero-emissie zone (ZE) in 14 Nederlandse steden gestart. De ZE breidt uit naar minstens [30](#) steden tussen 2025 en 2030. De zone geldt eerst voor bestel- en vrachtauto's, met plannen om later taxi's en bussen toe te voegen.

Ons voorstel is om samen met deelnemende gemeenten een plan te ontwikkelen om vanaf 2030 ook personenauto's op te nemen in de zero-emissiezones. Er moet minimaal 4 jaar zitten tussen de aankondiging en invoering van een ZE-zone, waardoor 2025 het juiste moment is om deze uitbreiding aan te kondigen.

Disclaimer:

De impact is gebaseerd op de huidige aankondiging van 30 steden. Naarmate in de komende jaren meer steden zich aansluiten bij de zero-emissiezones (ZE), zal de impact van deze maatregel verder toenemen.

De invoering van zero-emissiezones kan gepaard gaan met een verhoogde beschikbaarheid van deelvervoer, zoals deelauto's, in de stad. Dit biedt inwoners zonder eigen auto de mogelijkheid om, wanneer nodig, toch gebruik te maken van een voertuig in de binnenstad.

Een hybride of elektrische auto is door de beleidskeuzes in het regeerakkoord momenteel duurder dan een benzine- of dieselauto, zowel in gebruik als aanschaf ([Parool](#)). Gezien de beprijzing van brandstoffen voor de weg onder ETS2 vanaf 2027, wordt verwacht dat elektrisch en hybride rijden ruim voor 2030 goedkoper zal zijn dan fossiel rijden ([TW](#)). Wanneer de zero-emissiezones (ZE-zones) voor personenauto's worden ingevoerd in samenhang met andere maatregelen uit dit hoofdstuk die hybride of elektrisch rijden stimuleren, zoals maatregel 13 voor de gewichtscorrectie van EV's, zal dit effect alleen maar sterker worden. Daarom verwachten we dat in 2030 hybride of elektrisch rijden de economisch logische keuze zal zijn.

Mocht uit een evaluatie in 2028 blijken dat de markt zich niet voldoende heeft ontwikkeld en elektrisch of hybride rijden nog steeds duurder is dan fossiel rijden, dan dient overwogen te worden de uitbreiding van zero-emissiezones naar personenauto's uit te stellen. In dezelfde evaluatie moet ook het socio-economische effect van een ZE-zone voor personenauto's worden meegenomen.

(Potentiële) impact maatregel::

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)					0,5	0,5
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>					€0	€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>					€0	€0

Bron: [IBO Maatregelfiches](#) (p.280). [KEV 2024](#) (p.479)

Modernisering Motorrijtuigenbelasting (MRB): Aanpassing van de MRB-tariefstructuur (gewichtscorrectie) en verlaging van de belastingdruk op emissievrije auto's.

Thema: Personenvervoer

Toelichting:

Elektrische auto's (EV's) waren tot en met 2025 vrijgesteld van de motorrijtuigenbelasting (MRB). Deze vrijstelling wordt vanaf 2025 geleidelijk afgebouwd: in 2025 blijft nog 75% van de korting van kracht, in de periode 2026-2029 slechts 25%, en vanaf 2030 vervalt de korting volledig.

Het huidige MRB-tarief is gebaseerd op het gewicht van een voertuig, wat in het verleden een goede maatstaf was voor de grootte en het verbruik van een auto. Voor elektrische voertuigen pakt dit echter nadelig uit. EV's zijn door hun zware accupakketten en grotere actieradius aanzienlijk zwaarder dan vergelijkbare auto's met een verbrandingsmotor ([Autoweek](#)). Dit extra gewicht bedraagt gemiddeld 450 kg ([Belastingdienst](#), p.162). Vanaf 2030 zal dit ertoe leiden dat eigenaren van emissievrije personenauto's meer MRB betalen dan bezitters van auto's met een verbrandingsmotor. Dit verschil in belastingdruk kan de overstap naar elektrisch rijden ontmoedigen, wat haaks staat op de klimaatdoelstellingen.

Ons voorstel voor een mogelijke oplossing, aangedragen door de Belastingdienst, is het invoeren van een aparte tarieftabel voor elektrische auto's ([p.192](#)). Hierbij zou het extra gewicht van de accu worden gecorrigeerd met een gewichtscorrectie van 40% voor EV's. De gewichtscorrectie is een vermindering van ongeveer € 650 miljoen aan belastinginkomsten per jaar ([Belastingdienst](#), p.192). Deze inkomstenderving kan worden gecompenseerd door de MRB progressief vorm te geven voor grotere en zwaardere voertuigen, zoals SUV's. Door vanaf het C-segment hogere belastingtarieven te hanteren, kan de belastingdruk eerlijker verdeeld worden en blijft de stimulans voor elektrisch rijden behouden ([Belastingdienst](#), p.164).

Disclaimer:

De aparte tarieftabel met gewichtscorrectie kan volgens de Belastingdienst binnen een overbruggingsperiode van 2 jaar worden ingevoerd ([Belastingdienst](#), p.163).

(Potentiële) impact maatregel::

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0	0,1	0,1	0,2	0,3	0,7
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>	€0	€0	€0	€0	€0	€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€0	€0	€0	€0	€0	€0

Bron:

[Belastingdienst](#) (2024): Belastingen in maatschappelijk perspectief (p.192, p.204); [Bijlage](#) van Belastingdienst (2024): Belastingen in maatschappelijk perspectief (p. 160-166).

Zakelijke vergroening: Nieuwe auto van de zaak (lease en eigen beheer) met verplichte nulemissie (vanaf 2027)

Thema: Zakelijk vervoer

Toelichting: Er zijn in Nederland ongeveer 1,3 miljoen zakelijke auto's (twee derde leaseauto's en een derde bedrijfsauto's), die samen verantwoordelijk zijn voor ongeveer 20% van de gereden autokilometers. De aanschaf van een auto biedt fiscale voordelen voor werkgevers.

Ons voorstel is om een maatregel in te voeren die werkgevers verplicht om uitsluitend nulemissie personenauto's (categorie M1) aan te schaffen of te leasen voor hun werknemers. Voor werkgevers brengt deze verplichting vrijwel geen extra kosten met zich mee, wat resulteert in lagere totale eigendomskosten in vergelijking met voertuigen op fossiele brandstoffen.

De maatregel geldt voor alle bedrijven, met uitzondering van zzp'ers, en wordt gefaseerd ingevoerd: in het eerste jaar moet 75% van de nieuwe auto's nulemissie zijn, oplopend naar 100% in de daaropvolgende jaren (IBO, [p.210](#)).

Disclaimer: Het is onzeker of een verbod op benzine- en dieselauto's van de zaak is toegestaan onder EU-wetgeving. Alternatieve manieren om de zakelijke aankoop van vervuilende auto's te ontmoedigen zijn het verhogen van de belasting op auto's met een verbrandingsmotor of het beperken van de kostenaftrek voor zakelijke personenauto's met een verbrandingsmotor (IBO, p.217, p.223).

Elektrische auto's verbruiken ongeveer 1,5% van de elektriciteit in NL maar tijdens [piekmomenten](#) (16:00-21:00) kan dit in sommige wijken oplopen naar 20% van de energievraag op dat moment. Vanwege de netcongestieproblematiek kan worden onderzocht of deze maatregel de komende jaren kan worden ingevoerd zonder extra druk op het netwerk te leggen. Een oplossingsrichting kan zijn om in te zetten op auto's die slim & [bi-directioneel](#) kunnen laden. Slim en bi-directioneel laden zorgt ervoor dat auto's opladen als er veel goedkope elektriciteit beschikbaar is. Op piekmomenten, als de stroomvraag hoog is, kan de auto juist elektriciteit terugleveren. Zo zorgt bi-directioneel laden voor rust op het stroomnet en een financieel voordeel voor de auto-eigenaar.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)		0.2	0.4	0.5	0.7	1.8
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>		-€900	-€900	-€900	-€900 ¹⁶	-€3600
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>						€0

Bron: [IBO Maatregelfiches](#) (p.210); [CE Delft](#) (p.34); [NVDE](#) 'Menukaart Groene Groei' (p.32).

¹⁶ De verminderde BPM en accijns-inkomsten worden voor 2030 door de IBO op 924 mln euro ingeschat

Thema 3

Energie

De Uitdaging

Het gebruik van fossiele brandstoffen moet snel worden afgebouwd om de verwoestende impact van klimaatverandering te beperken. We hebben een morele plicht aan jongeren en toekomstige generaties om de opwarming van de aarde tot maximaal 1,5 graden te beperken. Dit vraagt om een systeemverandering naar duurzame en hernieuwbare energie om de ambitie uit het klimaatakkoord te realiseren: een fossielvrij energiesysteem in 2035 ([Klimaatakkoord](#)).

Oplossingen

1. Eerlijke en Rechtvaardige Transitie

a. 'De vervuiler betaalt'-principe:

De grootverbruikers, met de sterkste schouders, dragen de kosten van milieuschade. Dit zorgt voor een eerlijke verdeling van de lasten en stimuleert zowel bedrijven als individuen om schonere en verduurzamende keuzes te maken.

b. Progressieve energiebelasting voor huishoudens:

Introduceer hogere tarieven voor wie meer energie verbruikt. Dit bevordert energiebesparing, ontmoedigt verspilling en houdt energiekosten betaalbaar voor huishoudens met een laag verbruik.

2. Sociale Energiezekerheid

a. Bescherming van kwetsbare huishoudens:

Energie moet betaalbaar blijven voor iedereen. Financiële ondersteuning helpt huishoudens die afhankelijk zijn van vervuilende energiebronnen of slecht geïsoleerde woningen om over te stappen op duurzame energie en goede isolatie.

b. Energiebesparing en efficiëntie:

De goedkoopste en meest duurzame energie is energie die niet gebruikt wordt. Efficiënter omgaan met energie en verspilling tegengaan zijn cruciale stappen.

3. Internationale Samenwerking

a. Europese samenwerking voor een schone energie-infrastructuur

Gebruik de mogelijkheden tot Europese samenwerking bij de ontwikkeling van een schone energie-infrastructuur, zodat natuurlijke hulpbronnen zoals wind, zon en water efficiënter kunnen worden benut.

Conclusie

De ambitie van een fossielvrij energiesysteem in 2035 is haalbaar, maar vereist een eerlijke, inclusieve transitie gericht op schone energie & energiebesparing. Door vervuilers verantwoordelijk te houden, kwetsbare groepen te beschermen en internationale samenwerking te versterken, bouwen we een toekomstbestendig energiesysteem. Let wel: de tijd om te handelen is nu.

Betaalbare energie voor iedereen: Stel een progressieve energiebelasting in, voor huishoudens, die lage inkomens beschermt tegen energiearmoede¹⁷.

Thema: Energiebesparing

Toelichting: De rijkste 10% huishoudens verbruiken gemiddeld 5 keer zoveel energie als de 10% huishoudens met de laagste inkomens. Deze energie-ongelijkheid is niet alleen oneerlijk, maar vormt ook een aanzienlijke belemmering voor verdere verduurzaming. Als oplossing hiervoor heeft onderzoeksbureau [Kalasta](#) een progressief energiebelastingstelsel voor huishoudens ontworpen, bestaande uit vijf schijven. Het tarief van de eerste schijf is 10% lager dan de huidige energiebelasting, en de tarieven lopen vervolgens stapsgewijs op. Dit leidt tot:

- **Lagere energiekosten voor 90% van de huishoudens:** De 20% laagste inkomens besparen gemiddeld €200 per jaar, terwijl de kostenstijging grotendeels wordt gedragen door de 10% rijkste huishoudens, die gemiddeld €400 per jaar meer gaan betalen.
- **Budgetneutraliteit:** De overheidsinkomsten blijven gelijk aan het huidige stelsel.
- **Emissiereductie:** Een afname van 5,4 megaton CO₂-uitstoot per jaar.

Dit **voorstel** voor de invoering van een progressief energiebelastingstelsel voor huishoudens helpt dan ook om energiearmoede te voorkomen, geeft invulling aan het principe "de vervuiler betaalt" en stimuleert isolatie & een slimmere omgang met energie, wat leidt tot minder energieverstopping.

(Potentiële) impact maatregel: Omdat het tijd zal kosten om de stelselwijziging uit te werken, gaan we in dit voorstel uit van een invoering in 2028.

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0.0	0.0	5,4 ¹⁸	5,4	5,4	16,2
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>	0	0	€0	€0	€0	€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	0	0	€0	€0	€0	€0

Disclaimer:

We moeten voorkomen dat mensen met minder controle over hun energieverbruik (bijvoorbeeld omdat ze in een oude huurwoning wonen) en die niet zelf de financiële middelen hebben om hun huis te verduurzamen, niet mee kunnen komen in de transitie naar een schone & toekomstbestendige samenleving.

Dit jongerenakkoord bevat daarom 2 maatregelen die als aanvulling op de progressieve energiebelasting dienen.

(1) ISDE-regeling verbeteren voor huurders:

Het bestaande [ISDE-budget](#) wordt momenteel (2024) niet volledig benut. Dit komt doordat woningeigenaren in de (vrije) huursektor zelf niet opdraaien voor de energiekosten (die betaalt de huurder) en daardoor minder prikkels hebben om te verduurzamen. We adviseren daarom

¹⁷ Een 'progressief belastingstelsel' betekent dat mensen met een hoger inkomen of een hoger gebruik van iets (zoals energie) een hoger percentage belasting betalen. Hoe meer je verdient of gebruikt, hoe meer je betaalt.

¹⁸ Om de energiebelasting progressiever te maken moet de [energiebelasting](#) hervormd worden, we zijn hiervoor uitgegaan van een implementatietijd van 3 jaar (2028 actief).

aanpassingen aan de ISDE-voorwaarden, zodat isolatiesubsidies ook (indirect) huurders in de vrije sector bereiken.

Ons voorstel om de ISDE-subsidie effectiever te maken en huurders te beschermen, is om de subsidie te koppelen aan huurvoorwaarden. Verhuurders mogen in dit geval alleen subsidie ontvangen als zij de netto woonlasten van huurders niet verhogen. Dit voorkomt dat huurders uiteindelijk betalen voor een maatregel die hen juist zou moeten helpen. Tegelijkertijd blijft het aantrekkelijk voor woningeigenaren om de ISDE-subsidie aan te vragen, omdat een beter energielabel de WOZ-waarde van de woning verhoogt¹⁹.

Bovendien dient overwogen te worden om huurders zelf subsidie te laten aanvragen of hen recht te geven op huurkorting als de woning een slecht energielabel (E of F) heeft.

- (2) **Maatregel 3 uit het hoofdstuk *Gebouwde Omgeving*:** *‘Ontzorgde huishoudens: Versnelde wijkaanpak voor slecht geïsoleerde woningen als doelgerichte maatregel tegen energiearmoede’*. Deze wijkaanpak richt zich op woningen die kwetsbaar zijn voor energiearmoede en zorgt ervoor dat woningen minder energie verbruiken, waardoor de energierekening automatisch daalt.

Bron: [Kalasta](#) p.15; [KEV 2024](#), p.62

¹⁹ In het hoofdstuk “Financiële dekking voor het Jongerenakkoord” staan een aantal concrete voorstellen om de woningmarkt te verbeteren

Modernisering van energiebelasting: Aardgas en elektriciteit belasten naar CO₂-intensiteit (vanaf 2030)**Thema:** De vervuiler betaalt**Toelichting:**

De belastingtarieven voor aardgas en elektriciteit zijn momenteel niet in balans, omdat elektriciteit zwaarder wordt belast dan aardgas, terwijl de maatschappelijke kosten van CO₂-uitstoot dat niet rechtvaardigen. Deze maatregel zorgt voor een betere balans door de CO₂-uitstoot per GJ van beide energiebronnen te vergelijken.

We stellen voor om het tarief voor aardgas in 2030 te verhogen en dat voor elektriciteit te verlagen²⁰. Op deze manier kunnen we de energiebelasting beter afstemmen op de duurzame energiemix van de toekomst. Deze verandering zal het vestigingsklimaat en de internationale concurrentiepositie voor bedrijven die veel elektriciteit gebruiken, verbeteren. De aanpassingen kunnen worden doorgevoerd zonder dat de totale belastinginkomsten veranderen.

Disclaimer:

Gezien de huidige lange wachttijden voor (verzwaarde) aansluitingen op het stroomnet, is het raadzaam deze maatregel pas in te voeren zodra de [netcongestie](#) voldoende is verminderd. In dit scenario gaan we ervan uit dat de netcongestieproblematiek in 2030 is opgelost. Mocht een evaluatie in 2028 uitwijzen dat dit niet het geval is, dan moet de aanpassing van de energiebelasting worden uitgesteld.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO ₂ -reductie (vs 2024)					0,01	0,01
Overheidsopbrengsten (mln)					€0	€0
Overheidsuitgaven (mln)					€0	€0

Bron: [IBO maatregelfiches](#) p.25, IBO [Bijlage](#) p.60

²⁰ Mits tegen die tijd de problemen rondom netcongestie voldoende zijn opgelost

Schone keuken, gezonde longen: Campagne om verouderde koel- en vrieskasten in te ruilen voor energiezuinige modellen en gasfornuizen te vervangen door inductie fornuizen

Thema: Energiebesparing

Toelichting:

Inleveren verouderde Koel- & Vrieskasten

In Nederland zijn naar schatting 3 miljoen koel- en vrieskasten ouder dan tien jaar in gebruik, die sterk vervuילend zijn. Jaarlijks wordt 36% van de koel- en vrieskasten (ongeveer 365.000 stuks) niet goed gerecycled, waarvan ongeveer 120.000 apparaten nog schadelijke CFK's of HFC's bevatten. Deze gassen, die sinds 2001 verboden zijn vanwege hun negatieve impact op de ozonlaag en een broeikaseffect dat 5.000 keer sterker is dan CO₂, komen vrij wanneer deze apparaten via metaalshredders worden verwerkt.

Het vervangen van koel- en vrieskasten na 10 jaar is milieuvriendelijker dan langer gebruik. Bovendien bespaart een nieuw apparaat consumenten ongeveer € 50 per jaar aan energiekosten. In Nederland geldt de oud-voor-nieuw-regel waarbij je je oude koelkasten [kunt inleveren](#) bij de winkel waar je je nieuwe koopt.

Van gasfornuis naar elektrisch koken (inductie)

In Nederland kookt ongeveer 60% van de huishoudens op gas, terwijl landen zoals Duitsland en Denemarken vrijwel volledig elektrisch koken. Dit brengt gezondheids- en milieurisico's met zich mee. Zo verhoogt koken op gas volgens TNO het risico op astma bij kinderen met 20%. Daarnaast ervaren mensen met astma vaker luchtwegklachten door de uitstoot van stikstofdioxide en fijnstof. Ongeveer 80.000 mensen in Nederland hebben astma gekregen door koken op gas. Het gebruik van gasfornuizen verkort de levensverwachting in Europa gemiddeld met bijna twee jaar door de schadelijke stoffen die vrijkomen.

Koken op inductie verlaagt de CO₂-uitstoot met [25%](#) in vergelijking met koken op gas. Dit verschil zal in de toekomst [groter worden](#) naarmate het aandeel hernieuwbare energie in de stroomvoorziening toeneemt.

De overstap naar een inductiefornuis kost gemiddeld €1500. Op dit moment zijn er twee subsidieregelingen beschikbaar om de overstap naar elektrisch koken te stimuleren:

1. **ISDE-subsidie** – bedoeld voor woningeigenaren.
2. **Stimuleringsregeling Aardgasvrije Huurwoningen (SAH)** – bedoeld voor gemengde VvE's en verhuurders.

Voor beide regelingen is momenteel nog voldoende budget beschikbaar; wat suggereert dat huishoudens nog niet voldoende bewust zijn van het bestaan van de subsidieregelingen ([Volkskrant](#)).

Ons voorstel is daarom om een bewustwordingscampagne op te zetten, vergelijkbaar met de "Zet Ook De Knop Om" (ZODKO-campagne). Deze campagne richt zou gericht moeten zijn op het stimuleren van zowel consumenten als instellingen om oude koel- en vrieskasten in te ruilen en de overstap te maken van gasfornuizen naar inductiekoken.

Voordelen van de campagne:

- **CO₂-reductie:** De besparing bedraagt 0,2 megaton CO₂-equivalenten per jaar, oplopend naar 1,2 megaton in 2030, naarmate het aandeel hernieuwbare energie in de energiemix toeneemt.
- **Gezondheid:** Verminderde risico's op longklachten
- **Recycling:** Het actieplan om verouderde koel- & vrieskasten in te ruilen voor een nieuwe wordt ondersteund door de bedrijven die samen [70%](#) van het volume verkopen.
- **Energiebesparing:** Lagere (variabele) energiekosten door zuinigere keukenapparatuur (besparing van [€260](#) op jaarbasis).

Potentiële Impact:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4	0,6
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€7,5	€7,5	€7,5	€7,5	€7,5	€37,5

Disclaimer:

De kosten van de campagne zijn gebaseerd op de ZODKO-campagne. In [2023](#) was er 7.5 miljoen begroot voor de ZODKO campagne.

De CO₂-reductie is berekend op basis van de volgende aannames:

- **Vervanging van apparaten** – 5% van de huishoudens vervangt naar aanleiding van de campagne hun oude koelkast en gasfornuis door energiezuinige modellen en inductiekookplaten.
- **Inductie vs. gas** – Een gasfornuis stoot [80 kg](#) CO₂ per jaar uit, terwijl een inductiefornuis momenteel 60 kg CO₂ per jaar uitstoot. Dit aandeel daalt verder naarmate het aandeel hernieuwbare energie op het elektriciteitsnet toeneemt.
- **Groei van hernieuwbare energie** – Het aandeel hernieuwbare energie in het totale energieverbruik stijgt naar [27%](#) in 2030.

Bron: [Urgenda \(2019\)](#): p.127; [Milieucentraal](#) p.128.

Effectief beleid: Haal CO₂-rechten (EU ETS) van de markt bij sluiten van kolencentrales

Thema: EU ETS

Toelichting:

Kolencentrales zijn een van de meest vervuilende manieren om energie op te wekken. Bij elektriciteitsproductie stoten kolencentrales ongeveer twee keer zoveel CO₂ uit als gascentrales. Daarom heeft Nederland besloten alle kolencentrales te [sluiten](#). In 2024 is de Amercentrale gesloten, en de laatste drie kolencentrales sluiten eind 2029. Onder het EU Emissions Trading System (EU ETS) worden uitstootrechten verhandeld.

De EU heeft lidstaten gevraagd om de uitstootrechten die vrijkomen door de sluiting van kolencentrales niet te verkopen, maar permanent uit de markt te halen. Als deze rechten toch worden verkocht, ontstaat een '[waterbedeffect](#)': de prijs en vraag naar emissierechten dalen, maar de totale uitstoot blijft hetzelfde. De Nederlandse overheid wil de vrijgekomen rechten echter verkopen.

Wij stellen voor om deze rechten van de markt te halen, zodat de sluiting van kolencentrales écht bijdraagt aan minder uitstoot. Duitsland, met veel meer kolencentrales dan NL, heeft eerder al besloten deze stap te zetten.

Voordelen van het van de markt halen van uitstootrechten zijn:

- **Minder CO₂-uitstoot:** Het EU ETS-plafond wordt verlaagd, wat zorgt voor 6,6 megaton minder CO₂-uitstoot.
- **Versnelling van innovatie:** Minder uitstootrechten stimuleert de industrie om sneller over te stappen op schone technologieën.
- **Gelijke impact binnen de EU:** De verlaging van het EU ETS-plafond wordt gelijk verdeeld over alle lidstaten, waardoor dit niet leidt tot hogere kosten voor Nederlandse bedrijven ten opzichte van de rest van de EU.

(Potentiële) impact maatregel²¹:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Mondiale CO₂-reductie (vs 2024)	6,6	6,6	6,6	6,6	6,6	33
Nationale Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	1,8
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>	-€528	€0	€0	€0	€0	-€528
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>						€0

Disclaimer:

Als de CO₂-rechten begin 2026 uit de markt worden gehaald (ipv in 2029), kan dit voordeliger zijn door de lage prijs van het EU ETS op dit moment. Dit helpt het systeem beter te werken omdat er minder rechten beschikbaar zijn, waardoor de prijs stijgt. Daarnaast zorgt de Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), die vanaf 2026 volledig ingaat, ervoor dat de concurrentiepositie van Europese bedrijven niet wordt benadeeld. Het [CBAM](#) belast de CO₂-uitstoot van

²¹ Op basis van data van de European Environment Agency ([EEA](#)) en een [voorspelling](#) van de EU ETS prijzen in 2026

geïmporteerde producten, zodat producten van buiten de EU niet goedkoper kunnen zijn door minder strenge milieuregels.

Wanneer blijkt dat de vrijgekomen CO₂-rechten van de Amercentrale nodig zijn voor nieuwe innovatieve groene industriële bedrijven die zich in Nederland willen vestigen of een extra locatie willen openen, dient te worden bekeken of het mogelijk en nodig is om deze vrijgekomen rechten aan deze bedrijven of productielocaties te schenken. Dit zou hen in staat stellen om een concurrerende positie op te bouwen en de ontwikkeling van duurzame innovaties te ondersteunen. Het schenken van CO₂-rechten kan helpen om deze bedrijven een concurrentievoordeel te geven, wat cruciaal is voor hun ontwikkeling en groei, vooral in de vroege stadia van duurzame innovaties. Door de kosten te verlagen, wordt het voor deze bedrijven aantrekkelijker om investeringen aan te trekken en beter te kunnen concurreren op de internationale markt. Dit is ook in lijn met bredere beleidsdoelen, zoals het bevorderen van duurzame innovatie en het versterken van Nederland als een hub voor groene technologieën en industrieën.

Bron: [Trouw](#),; [IBO Maatregelfiches](#) (p.29); [KEV 2024](#) (p.105); [Wise](#)

Energieopslag: Investeer in de uitbreiding van batterijcapaciteit

Thema: Innovatie

Toelichting:

Nederland is een Europese koploper in zonne-energie en zonneparken, maar schiet zichzelf in de voet wanneer deze zonneparken geen batterijopslag krijgen; kostbare energie zal daardoor verloren gaan. Door zonne-energie op te slaan in batterijsystemen kan de opgewekte energie bewaard worden, wat helpt bij het verminderen van netcongestie. [CE Delft](#) berekende eerder een potentieel van 5,5 GW batterijcapaciteit bij zonneparken, waarmee 7,5 GWp extra zonnepanelen op het net aangesloten kunnen worden zonder netverzwaring. Dit potentieel zou jaarlijks tussen de 1,6 en 2,2 megaton CO₂-reductie opleveren.

Eind 2024 wordt de Nederlandse batterijcapaciteit geschat op ongeveer [1 GW](#). Op basis van de laatste analyse ([2024](#)) van netbeheerder TenneT is er in 2030 minimaal 5 GW batterijopslag nodig, en in 2033 zelfs 7 GW. Als dit niet lukt, waarschuwt TenneT voor een stroomtekort. TenneT waarschuwt bovendien voor het risico dat de benodigde batterijprojecten tot 2030 niet 'economisch levensvatbaar' worden, terwijl deze batterijen cruciaal zijn voor het voldoen aan de energievraag (p.39). De uitbreiding van energiecapaciteit is extra urgent aangezien de vier geplande [kerncentrales](#) pas tussen 2035 en 2040, en waarschijnlijk later, operationeel zullen zijn.

In [2023](#) kondigde kabinet Rutte IV €416 miljoen subsidie aan voor batterijen bij grote zonneparken, met behulp van deze subsidie kon naar verwachting 60 tot 330 megawatt (MW) aan batterijvermogen worden geïnstalleerd. Maar kabinet Schoof verlaagde dit bedrag met 40%, wat resulteert in een [bezuiniging](#) van €159 miljoen op de uitbreiding van batterijcapaciteit.

Ons voorstel is daarom om deze bezuiniging op de uitbreiding van batterijcapaciteit terug te draaien, zodat het energiepotentieel van zonneparken beter wordt benut.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,05	0,1	0,15	0,15	0,15	0,6
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
Overheidsuitgaven (mln)	€53	€53	€53	€0	€0	€159

Bron: [TenneT](#) (2024): Rapport Monitoring Leveringszekerheid.; [KEV 2024](#), p.97

Oog voor het MKB: Verlaag de investeringsdrempel voor de energie-investeringsaftrek (EIA) van €2.500 naar €1.000 om groene investeringen voor kleinere bedrijven mogelijk te maken

Thema: Verduurzaming MKB

Toelichting:

Een bedrijf dat investeert in [energiebesparende bedrijfsmiddelen](#) of in duurzame energie, kan gebruikmaken van de energie-investeringsaftrek (EIA). Het bedrijf kan dan tot 40% van de investeringskosten aftrekken van de winst. Dit verlaagt de fiscale winst en dus de belasting die het bedrijf moet betalen. De EIA is een succesvolle regeling en daarom is er voor de periode 2026-2029 extra budget voor de EIA beschikbaar gesteld door het kabinet (ongeveer [450 mln €](#) op jaarbasis). Tegelijkertijd valt op dat de EIA voornamelijk wordt aangevraagd voor grotere investeringen, gemiddeld [€180.000](#), door [grotere bedrijven](#).

Om de EIA toegankelijker te maken voor de kleinere bedrijven binnen het MKB, **stellen we voor** om de investeringsdrempel te verlagen van €2.500 naar €1.000 en hiervoor €50 miljoen extra beschikbaar te stellen.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	1,5
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€50	€50	€50	€50	€50	€250

Bron: [Bestemming Parijs Klimaatbeleid 2030, 2050](#) p.201; [Evaluatie Energie-investeringsaftrek \(2017-2021\)](#) ; KEV 2024 p.35.

A large teal graphic element consisting of a rounded rectangle with a diagonal cut at the bottom right corner, creating a trapezoidal shape. It occupies the upper half of the page.

Thema 4

Groene Industrie

De Uitdaging

Een sterke Europese en Nederlandse industrie is, in potentie, een essentiële bouwsteen voor onze brede welvaart. Zo kan de (chemische) industrie een sleutelrol vervullen in de transitie naar een circulaire economie, die tegelijkertijd de geopolitieke autonomie van Europa versterkt. Echter, om dit mogelijk te maken, moeten we de verduurzaming van onze industrie niet langer als een obstakel voor ons concurrentievermogen zien, maar juist als een essentiële voorwaarde voor succes.

1. Hoge energieprijzen versterken de noodzaak tot verduurzaming industrie

De energieprijzen in Europa zijn momenteel drie keer zo hoog als in andere delen van de wereld, en dit zou ook zo zijn zonder klimaatbeleid ([NOS](#)). Toegang tot goedkoop gas uit Rusland of Groningen heeft niets te maken met de klimaatafspraken. Het Draghi-rapport benadrukte niet voor niets dat de industrie in Europa, en dus ook in Nederland, moet verduurzamen om internationaal concurrerend en veerkrachtig te blijven ([EU](#), p.7, p.14).

2. Zelfvoorziening in grondstoffen en energie als strategische noodzaak

Grondstoffen zijn niet oneindig beschikbaar. De wereldwijde vraag overstijgt het aanbod, en de EU is voor haar (kritieke) grondstoffenvoorziening vaak afhankelijk van landen buiten de EU ([CBS](#)). In een mondiale grondstoffenwedloop is het cruciaal dat Europa zich minder afhankelijk maakt en streeft naar zelfvoorziening op het gebied van grondstoffen en energie ([TNO](#), [HCCS](#)).

3. Verduurzaming industrie draagt bij aan volksgezondheid

De industriële uitstoot van schadelijke stoffen vormt een groeiend gezondheidsrisico voor zowel werknemers als omwonenden ([RTL](#)). In de omgeving van IJmuiden komt longkanker bijvoorbeeld tot wel 50% vaker voor dan het Nederlandse gemiddelde ([NPO](#)). Een slechte luchtkwaliteit is een van de grootste risicofactoren voor de volksgezondheid en wordt verantwoordelijk gehouden voor 3,5% van de totale ziektelast in Nederland ([Belastingdienst](#), p.207).

4. Nu is het moment om te investeren in verduurzaming

Bedrijven die al hebben geïnvesteerd in verduurzaming, hebben in de praktijk lagere operationele kosten dan hun concurrenten. Het aflopende aantal uitstootrechten binnen het EU-emissiehandelssysteem ETS zal deze ontwikkeling verder versterken ([ABN Amro](#)).

Oplossingen

1. Groene Industriepolitiek: ontwikkel een duidelijke toekomstvisie voor de rol van de Nederlandse industrie binnen de EU

a. Maak strategische keuzes met een EU-bril.

We moeten de EU nog meer als onze bondgenoot gaan zien. Dit betekent onder andere samen met andere EU-landen investeren in een EU-brede groene industrie, zodat Europa zelfvoorzienend wordt in de productie en verwerking van cruciale grondstoffen, essentiële producten en veelbelovende sectoren. De EU Clean Industrial Deal is hierin een goede stap maar vraagt om een Nederlandse visie op de rol die we binnen de Europese industrie willen spelen ([EC](#)).

b. Neem de route naar 2050 als uitgangspunt: Investeer in en creëer ruimte voor CO₂-arme industrieën ([IPE](#)).

Nederland moet binnen de EU strategisch kiezen in welke sectoren we willen en kunnen uitblinken. Zoals, hoogwaardige recycling, duurzame chemie, halfgeleiders, voedselinnovatie, duurzame energieproductie & batterij-opslag²². We moeten

²² Deze lijst sectoren is niet uitputtend

voorkomen dat belastinggeld verloren gaat aan bedrijven en sectoren die weinig toekomstperspectief hebben. Bepaal welke industrieën onmisbaar zijn of veelbelovend en daarom prioriteit moeten krijgen binnen de overgang naar een klimaatneutraal Nederland.

- i. **Sectoren & bedrijven:** Ontwikkel voor deze sectoren en bedrijven een langetermijnstrategie die zekerheid en investeringsmogelijkheden biedt voor bedrijven, werknemers en investeerders.
- ii. **Innovatie & kennisontwikkeling:** Versnel innovatie en kennisontwikkeling door te investeren in technologieën en productieprocessen die een concurrerende groene industrie mogelijk maken, gebaseerd op onafhankelijkheid van fossiele brandstoffen en het circulair gebruik van grondstoffen. Ondersteun de groene industrie met beleid dat de groene economie stimuleert en het concurrentievermogen van groene productie versterkt.

2. Neem verantwoordelijkheid & toon leiderschap

a. **Vraagstimulering: Geef perspectief en stimuleer de vraag naar duurzame producten**

Er is brede steun voor de plannen om met de EU Clean Industrial Deal de vraag naar duurzame producten te verhogen ([EC; Call for Demand](#)). De volgende stap is om minimumeisen te stellen aan het aandeel duurzame grondstoffen in eindproducten, zoals groen staal, gerecycled plastic en biobrandstoffen. Hierdoor wordt de productie van groenere producten economisch aantrekkelijk, waardoor duurzame productie de norm wordt en bedrijven worden gestimuleerd om te investeren in circulaire en klimaatvriendelijke innovaties.

b. **Aanbodversnelling: Versnel de maatwerkafspraken en zorg voor duidelijkheid, deadlines en doelgerichte ondersteuning:** Stel bindende termijnen vast voor het maken van maatwerkafspraken met de grootste industriële uitstoters over verduurzaming. Dit versnelt de transitie naar een duurzame industrie en geeft bedrijven de zekerheid die nodig is om structureel te investeren in klimaatneutrale productie.

3. Toekomstgericht opleiden van Kennis en Talent voor een Groene Industrie

- a. **Inspireren en opleiden:** Creëer aantrekkelijke opleidingsprogramma's en samenwerkingen tussen onderwijs en industrie om MBO-, HBO-, en WO-studenten enthousiast te maken voor duurzame, kennisintensieve industrieën.
- b. **Werknemers ondersteunen:** Bied omscholingsmogelijkheden en ontwikkel loopbaanperspectieven voor huidige en toekomstige werknemers in de groene industrie. Maak de sector aantrekkelijk door inclusieve arbeidsvoorwaarden en doorgroeimogelijkheden.

Conclusie

De transitie naar een circulaire economie is essentieel om zowel klimaat-, economische als geopolitieke uitdagingen aan te pakken.

Tegelijkertijd vereist deze overgang voldoende specialistisch personeel, een uitdaging gezien de vergrijzing in Nederland. Daarom is gerichte groene industriepolitiek nodig met antwoord op de vraag; welke rol wil Nederland in 2050 spelen in een competitieve groene Europese Industrie?

Vrijblijvend beleid moet plaatsmaken voor een gerichte aanpak, met prioriteit voor key-sectoren waarin vraagstimulering, innovatie, talentontwikkeling en duurzaam concurrentievermogen centraal staan. Zo versterken Nederland en de EU hun positie in een onrustige wereld.

Disclaimer voor dit beleidsmaatregelen in dit hoofdstuk (Groene Industrie)

Vanwege de onderlinge samenhang en hun gezamenlijke focus op versterking van bestaand beleid, is ervoor gekozen om maatregelen 1 (Sterkere regierol overheid in energie-infrastructuurprojecten) en 2 (Hanteer deadlines voor maatwerkafspraken) één gezamenlijk reductiegetal toe te kennen. Uit gesprekken met de [top-60](#) industriële bedrijven blijkt dat van de geplande 20 megaton aan emissiereductie voor 2030, 7 megaton onzeker is (p.7). De overige 13 megaton wordt als waarschijnlijk of zeker beschouwd. Deze onzekerheid komt overeen met de bandbreedte in de KEV 2024, waarin de uitstoot van de industrie naar verwachting daalt naar 38,5 megaton [33,3-42] in 2030²³. Met een sterkere regierol van de overheid en financiële steun voor innovatieve oplossingen (o.a via de intensivering van de maatwerkafspraken) wordt verwacht dat minstens 50% van de onzekere verduurzamingsplannen voor 2030 – goed voor **3,5 tot 4,0 megaton** emissiereductie – kan worden gerealiseerd.

²³ Ongeveer 20% van de industriële uitstoot wordt veroorzaakt door bedrijven buiten de top 60 grootste uitstoters

Versterkte energie-infrastructuur: Sterkere regierol overheid in energie-infrastructuurprojecten**Thema:** Energie-infrastructuur**Toelichting:**

Energie-infrastructuurprojecten zijn randvoorwaardelijk voor de verduurzaming van de industrie. Hoofdzakelijk zijn er 3 typen energie-infrastructuur waarvan de aanleg essentieel is voor de verduurzaming van industrie t/m 2030: Elektriciteitsinfrastructuur, CO₂-afvang en opslag, en een waterstofnetwerk. Bij de verduurzaming van de industrie speelt een 'kip-ei-probleem' tussen energie-infrastructuurbeheerders en industriële bedrijven. Hoewel 85% van de top 60 industriële bedrijven in Nederland verduurzaming als essentieel voor hun toekomst ziet²⁴, kunnen bedrijven pas investeren in projecten zoals elektrificatie, waterstofproductie en CO₂-afvang en -opslag als zij verzekerd zijn van voldoende infrastructuur. Tegelijkertijd wachten infrastructuurbeheerders met uitbreidingsplannen tot er zekerheid is over de vraag naar deze voorzieningen.

Deze patstelling onderstreept de noodzaak van een leidende rol van de overheid (ministerie van Klimaat en Groene Groei) in de aanleg van energie-infrastructuur. Hoewel er de afgelopen jaren, onder andere via het Nationale Programma Infrastructuur Duurzame Industrie (PIDI), al belangrijke stappen zijn gezet, is verdere versterking van de regierol noodzakelijk om de aanleg van energie-infrastructuur te versnellen. Bij [50%](#) van de (geplande) verduurzamingsprojecten is er sprake van een knelpunt in de infrastructuur. Niet alles kan tegelijk.

In lijn met [experts](#) **doen we de oproep aan** het ministerie van Klimaat en Groene Groei om duidelijker richtinggevende keuzes te maken. Zoals het prioriteren van locaties waar versterking van de energie-infrastructuur – of het nu gaat om elektriciteit, waterstof of CO₂-opslag – het meest urgent is, zodat bedrijven meer duidelijkheid hebben over de termijn waarop ze de verduurzamingsplannen kunnen doorvoeren.

Disclaimer:

Omdat dit akkoord zich richt op de versterking van de energie-infrastructuur tot en met 2030 en kerncentrales pas in 2035, 2040 of waarschijnlijk later operationeel zullen zijn, is kernenergie niet aan bod gekomen tijdens de Jongerentop waar dit Jongerenakkoord mede tot stand is gekomen. Omdat de aanleg van energie-infrastructuur een voorwaarde is voor verduurzaming, zijn er geen emissiefactoren gekoppeld aan deze maatregel.

Bron: [CES 3.0](#): Reflectie op Cluster Energiestrategieën 2024 (p.49); [Kamerbrief](#) over voortgang van het Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (MIEK) en nationale energieprojecten; [Top 60 Interviews](#): CO₂-reductieplannen en knelpunten daarvoor bij de Nederlandse industrie (p.20); [Overzicht](#) Duurzame Energieprojecten Nederland; [KEV 2024](#) (p.84).

²⁴ Top 60 (p.9)

Tijd voor afspraken: Intensivering maatwerkafspraken, met keuzemoment.

Thema: Maatwerkafspraken

Toelichting:

[85%](#) van de top 60 industriële bedrijven geeft aan dat verduurzaming essentieel is om in de toekomst concurrerend te blijven. Tegelijkertijd is [60%](#) van de beoogde emissiereductie van deze top-60 bedrijven in 2030 afhankelijk van projecten die nog in de verkennende fase zitten en niet zijn gestart.

De trage verduurzaming van de Nederlandse industrie wordt niet alleen belemmerd door het soms ontbreken van de benodigde infrastructuur, maar ook door de langzame totstandkoming van maatwerkafspraken. Deze afspraken, bedoeld voor de 15 grootste industriële uitstoters die samen verantwoordelijk zijn voor twee derde van de Nederlandse industriële uitstoot, verlopen traag. Drie jaar na de aankondiging van de maatwerkafspraken is er, ondanks 11 intentieverklaringen, pas één daadwerkelijke maatwerk afspraak gerealiseerd.

Er is daarom haast geboden bij de verduurzaming van de industrie. Multinationals kunnen vertrekken als ze elders betere toekomstperspectieven zien, maar onze toekomst ligt hier in Nederland. Bovendien beperkt het gereserveerde miljardenbudget voor de maatwerkafspraken, samen met de stikstofuitstoot, de ruimte voor nieuwe industrieën en economische kansen. Door de grote vraag naar technisch geschoold personeel staan veel industriebedrijven die wel hun toekomst in Nederland zien, te wachten om deze werknemers in hun armen te sluiten.

Het vrijblijvende proces rondom de maatwerkafspraken heeft sturing nodig om vooruit te komen. De overheid kan zich een betrouwbaardere partner tonen richting het bedrijfsleven door een regierol te nemen bij de aanleg van energie-infrastructuur (maatregel 1 uit dit hoofdstuk), vollooproisico's af te dekken en sneller duidelijkheid te bieden over de stimuleringskaders. Daarnaast heeft de tijdslijn rondom de maatwerkafspraken verdere concretisering nodig. **We ondersteunen daarom het voorstel van de NVDE om een keuzemoment te introduceren voor de maatwerkafspraken ([p.25](#)).**

Bedrijven die in 2028 (of een datum die één jaar eerder of later valt) nog geen maatwerkafpraak hebben kunnen sluiten, kunnen kiezen tussen drie opties:

1. **Emissievrij:** Het bedrijf presenteert een overtuigend plan om in 2040 netto emissievrij te zijn, met een belangrijke tussenstap in 2030. Deze bedrijven komen vooraan in aanmerking voor financiële steun via maatwerkafspraken, de reguliere regelingen (zoals SDE++ en OWE), een grotere netaansluiting en snelle procedures vanuit de overheid.
2. **Exitroute:** Het bedrijf ziet onvoldoende mogelijkheden om emissievrij te opereren in Nederland en maakt afspraken over een geregisseerde sluiting vóór 2030, inclusief bijvoorbeeld een sociaal plan. Het bedrijf ontvangt financiële steun uit de middelen voor maatwerkafspraken, vergelijkbaar met het 'kolenfonds'. De overheid ondersteunt dit besluit, zowel om sociale redenen als economische redenen.
3. **Afwachten:** Het bedrijf besluit de onzekerheden te groot te vinden en wacht af hoe de markt en het ETS zich verder ontwikkelen. Ondertussen blijft het doorgaan met de huidige productie op fossiele energie en/of neemt het reducerende maatregelen die rendabel zijn binnen het ETS. Dit bedrijf komt echter later in aanmerking voor enige vorm van steun, ook als het uiteindelijk kiest voor vergroening via maatwerkafspraken

De NVDE verwacht dat een dergelijke versterking van de maatwerkafspraken tot aan 2030 ongeveer 8 miljard euro aan extra groene marktinvesteringen kan opleveren (p.26).

Bron: [CES 3.0](#): Reflectie op Cluster Energiestrategieën 2024 (p.21); [Top 60 Interviews](#): CO₂-reductieplannen en knelpunten daarvoor bij de Nederlandse industrie (p.9); [Overzicht](#) Duurzame Energieprojecten Nederland; [Klimaatnota 2024](#): Voortgang Maatwerkafspraken; [Klimaatfonds](#): Begroting Maatwerkafspraken 2025-2029 (tabel 21); [KEV 2024](#) (p.206).; [NVDE](#) 'Menukaart Groene Groei' (p.24)

Groene groei: Verhoog R&D-investeringen en vergroot de maatschappelijke waarde van innovaties met een Landelijk Innovatiefonds.

Thema: Innovatie

Toelichting:

[Nederland](#) wil in 2050 een klimaatneutrale en volledige circulaire economie hebben; waarin we zijn overgestapt op schone energie en volledig hergebruik van grondstoffen. Deze transitie is niet alleen noodzakelijk vanuit milieuperspectief maar ook vanuit het oogpunt van onze maatschappelijke welvaart, stabiliteit en economische weerbaarheid.

Grondstoffen zijn niet oneindig beschikbaar. Er is wereldwijd veel meer vraag naar grondstoffen dan dat er grondstoffen beschikbaar zijn. In een wereldwijde grondstoffenwedloop moet Nederland, samen met de EU, zelfvoorzienend worden in grondstoffen- en energiebehoefte om veerkrachtig en toekomstbestendig te blijven. De overstap naar een circulaire economie ook is daarvoor essentieel ([TNO](#), [HCCS](#)). Om deze circulaire economie te realiseren, moeten we slimmere en bewustere keuzes maken door effectiever om te gaan met de energie en grondstoffen die we hebben. Maar slimmere keuzes alleen zijn niet voldoende; we zullen ook via innovatie betere en schonere oplossingen moeten ontwikkelen.

Innovatie is essentieel voor het versterken van de economie en het aanpakken van maatschappelijke uitdagingen. De overheid kan via investeringen, wet- en regelgeving innovatie stimuleren, obstakels wegnemen en bedrijven aanmoedigen om te investeren. Dit is vooral belangrijk bij duurzame innovaties, omdat vervuiling en milieu-impact vaak niet in de prijs van producten en diensten worden meegenomen. Hierdoor kunnen duurzame oplossingen moeilijk concurreren met vervuilende alternatieven. Daarnaast vereist de urgentie van klimaatverandering versnelde ontwikkeling en implementatie van technologieën. Omdat R&D vaak jaren in beslag neemt, is nú actie nodig om de klimaatdoelen voor 2050 te halen & overkoepelende maatschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden.

Nederland streeft er op dit moment naar om de Research & Development (R&D)²⁵ uitgaven te verhogen naar 3% van het bbp in 2030 ([TNO](#); [VNO-NCW](#)). In 2022 bedroegen deze uitgaven echter slechts 2,3%, wat neerkomt op een tekort van ruim 6,7 miljard euro ten opzichte van de doelstelling. Ondanks deze ambitie heeft Kabinet Schoof besloten 15 miljard euro te bezuinigen op innovatiebudgetten, waaronder het [Nationaal Groeifonds](#) en het Fonds Onderzoek en Wetenschap ([NWO](#)).

Economen waarschuwen dat dit een forse rem zet op onze economische groei en innovatiekracht ([ESB](#)). Naar verwachting zullen deze bezuinigingen Nederland uiteindelijk 90 miljard euro aan economische schade opleveren tot 2040. Conservatieve schattingen tonen aan dat elke geïnvesteerde euro in deze fondsen tot wel 5,8 euro rendement opleverde ([ESB](#)). De bezuinigingen op R&D komen juist op een moment dat het aantal nieuwe start-ups in Nederland daalt, evenals het aantal dat minstens een ton ophaalt. Hierdoor slagen steeds minder start-ups erin om door te groeien tot volwaardige scale-ups ([MT/Sprout](#)).

Aanbevelingen van TNO om innovatiebeleid te verbeteren

In 2024 heeft TNO het Nederlandse innovatiebeleid onderzocht en geconcludeerd dat versterking van het innovatiebeleid noodzakelijk is. ([TNO](#)). Het huidige innovatiebeleid is te verspreid over

²⁵ onder R&D valt al het onderzoek en ontwikkelingen van nieuwe technologieën, producten of processen

verschillende programma's en legt vooral nadruk op de beginfase van innovatie (van idee naar start-up en scale-up). Er is echter te weinig aandacht voor opschaling naar volwassen productie, waardoor veel kansrijke innovaties vastlopen.

Slechts [35%](#) van het huidige innovatiebudget gaat naar 1 van de 4 aangewezen thema's met de hoogste maatschappelijke urgentie. Namelijk, Energie & Duurzaamheid (1), Gezondheid & Zorg (2), Landbouw, Water & Voedsel (3) & Veilige Samenleving (4)²⁶. De overige 65% van de middelen gaat naar projecten buiten deze prioriteiten, wat een mismatch creëert tussen beleid en de grootste maatschappelijke uitdagingen. De conclusie van experts is dan ook dat het bestaande innovatiebeleid onvoldoende inspeelt op de nieuwe manieren van innoveren die nodig zijn om maatschappelijke vraagstukken effectief aan te pakken ([TNO](#)).

Ons voorstel is daarom om een Landelijk Innovatiefonds op te richten waarin de verschillende bestaande innovatieprogramma's worden gebundeld en aangevuld met nieuwe programma's voor de onderdelen van de innovatie-keten die nu onvoldoende ondersteuning krijgen maar hoge maatschappelijke urgentie hebben. Dit fonds moet tevens durfinvesteringen met hoge maatschappelijke waarde aantrekkelijker maken, bijvoorbeeld door middel van zekerheidsgaranties. Het Landelijk Innovatiefonds kan het R&D beleid op meerdere manieren versterken:

- 1. Draagt bij aan de verhoging van R&D-investeringen tot 3% van het BBP**
Publieke investeringen in R&D hebben een vermenigvuldigend effect: elke euro publieke investering genereert gemiddeld [€1,20](#) aan extra projectinvesteringen (€2,20 totaal). Aanvullende publieke investeringen kunnen er dus voor zorgen dat bedrijven de financiële drempel overwinnen om bij te dragen aan de 3%-doelstelling van het bbp. De opzet van een Duurzaam Innovatiefonds is hierbij een eerste stap.
- 2. Biedt zekerheidsgaranties voor durfinvesteringen met hoge maatschappelijke waarde**
Een belangrijk knelpunt voor het Nederlandse start-up landschap, vergeleken met andere landen, is het gebrek aan durfkapitaal. Dit is zonde omdat we Nederland wél over voldoende middelen beschikken om durfinvesteringen mogelijk te maken: het gezamenlijke budget van de Nederlandse spaarrekeningen is de afgelopen jaren gegroeid tot 600 miljard euro ([DNB](#)). Via zekerheidsgaranties kan het Landelijk Innovatiefonds het aantal durfinvesteringen in start-ups met hoge maatschappelijke waarde verhogen.
- 3. Legt meer focus op maatschappelijke thema's**
Het Landelijk Innovatiefonds verhoogt het aandeel investeringen dat bijdraagt aan de meest urgente maatschappelijke thema's van 35% naar **minimaal 50%**. Hierdoor krijgen urgente uitdagingen, zoals circulaire chemie, bioraffinage, CCU, de uitbreiding van batterijopslag, een duurzaam voedselsysteem en waterstof, de investeringen die nodig zijn om maatschappelijke waarde te creëren.
- 4. Biedt steun aan het hele innovatieproces (niet alleen van idee naar start-up en scale up, maar ook van scale-up naar volwassen productie)**
Het landelijk innovatiefonds werkt als een paraplufonds waarin de verschillende bestaande innovatieprogramma's worden gebundeld en aangevuld met nieuwe programma's voor de onderdelen van de innovatie-keten die nu onvoldoende ondersteuning krijgen. Zoals programma's die de financieringsmogelijkheden voor circulaire bedrijven vergroten en initiatieven die de operationele kosten ('opex') van nieuwe productietechnieken helpen verlagen (*voorstel 4 en 5 uit dit hoofdstuk*).
- 5. Gebruik een sectoroverstijgende benadering**
Innovaties die in één sector worden ontwikkeld, kunnen vaak waardevolle toepassingen

²⁶ De 4 genoemde thema's kunnen periodiek herzien worden

vinden in andere sectoren. Een sectoroverstijgende aanpak vergroot de effectiviteit van investeringen en versnelt de verspreiding van duurzame technologieën en oplossingen.

Randvoorwaarden om het Landelijk Innovatiefonds impactvol te laten zijn

1. Implementatie van vraag stimulerend beleid zodat er een match is tussen vraag en aanbod

Het is belangrijk dat Nederland, in samenwerking met de EU, vraag creëert naar innovatieve oplossingen door middel van prijsprikkels en normerend beleid. Dit stimuleert bedrijven om te investeren in R&D, creëert vraag naar innovaties en zorgt ervoor dat schaalvoordelen worden behaald. Hierdoor wordt de groene concurrentiekracht versterkt en wordt de schone oplossing de goedkoopste optie.

2. Verbind opleidingen met de banenmarkt

Maatschappelijke uitdagingen zoals de energie & grondstoffentransitie vragen om een sterke samenwerking tussen opleidingen en de banenmarkt. Zodat kennis, vaardigheden en innovaties uit het onderwijs optimaal aansluiten op de behoeften van de maatschappij.

3. Vermindering van niet-financiële belemmeringen

Het Landelijk Innovatiefonds werkt als een paraplufonds, waardoor er beter zicht ontstaat op de gehele innovatieketen. Dit maakt het mogelijk om problemen in de randvoorwaarden sneller gestructureerd aan te pakken, zoals vergunningen, afvalwetgeving, stikstofruimte, bancaire beperkingen en conflicterende wet- en regelgeving.

4. Steun aan alle bedrijfsvormen

Innovatiebudget moet toegankelijk zijn voor alle bedrijfsvormen, inclusief het MKB, en niet beperkt blijven tot de top-60 bedrijven. Het Landelijk Innovatiefonds moet zich richten op het ondersteunen van initiatieven met het grootste potentieel voor maatschappelijke waarde, in plaats van de huidige marktpositie als leidend uitgangspunt te nemen.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)						n.t.b.
Overheidsopbrengsten (mln)						n.t.b.
Overheidsuitgaven (mln)	€3.400	€3.400	€3.400	€3.400	€3.400	€17.000

Disclaimer:

De reductie-impact van dit innovatiefonds wordt met name zichtbaar in de periode 2030-2050, als belangrijke stap richting een klimaatneutraal Nederland. Daarnaast vergroot het Landelijk Innovatiefonds de zekerheid dat de impact van de overige maatregelen, zoals beschreven in dit Jongerenakkoord, al vóór 2030 kan worden gerealiseerd.

Bron:

[Bestemming Parijs Klimaatbeleid 2030, 2050](#) (p.59); [TNO](#): Nederland verliest economisch terrein door achterblijvende R&D-investeringen; [TNO](#): Effectiever innovatie-instrumentarium als oplossing voor maatschappelijke opgaven; [HCCS](#): Versnelling energietransitie noodzakelijk; niet alleen voor klimaat; [VNO-NCW](#): Kenniscoalitie: 'Houd vast aan 3 procent bbp naar R&D'; [ESB](#): Formerende partijen moeten kortetermijnloekroep weerstaan; [ESB](#): De lage R&D-investeringen in Nederland kosten groei

Vraagcreatie: Duurzaamheidseisen aan eindproducten (bouwmaterialen).

Thema: Marktvraagcreatie

Toelichting:

De industrie moet verduurzamen maar kan hier geen verdienmodel aan overhouden wanneer er onvoldoende vraag is voor deze duurzamere producten. Momenteel liggen de investeringskosten van verduurzaming vooral aan het begin van de keten. Bijvoorbeeld bij de producent van staal of kunstmest. De producent maakt investeringskosten om te verduurzamen maar die kosten leiden niet tot extra vraag van het product, het tegendeel is soms het geval.

Deze blokkade kan worden opgelost bij de invoering van vraagstimulerend beleid, via een norm voor de hele sector. Op deze manier worden de kosten van verduurzaming verspreid over de hele sector. Een dergelijke maatregel is eerder al succesvol gebleken bij het verplicht mengen van biobrandstoffen met fossiele brandstoffen (E10 benzine). Maar er is nog meer mogelijk: 'Op de prijs van een auto scheelt groene waterstof bij de productie van staal waarschijnlijk maar een paar honderd euro, en op een patatje van € 3,- scheelt de inzet van groene waterstof bij de teelt van aardappelen slechts een paar cent' (NVDE, p.26). Terwijl de kosten vele malen hoger zijn wanneer het gebruik van groene waterstof exclusief bij de staal- of kunstmestfabriek wordt afgedwongen (wat nu vaak het geval is).

Om deze reden heeft een brede coalitie van meer dan [80+ brancheorganisaties & bedrijven](#) opgeroepen om op EU-niveau de marktvraag naar duurzame eindproducten te stimuleren via normerend beleid. Echter, het kan nog een tijd duren voordat de invoering van de Clean Industrial Deal en de benodigde afstemming is afgerond.

Nederland kan ondertussen sneller stappen zetten met vraagstimulerend beleid, wanneer het zich specifiek richt op producten waarbij:

- De CO₂-footprint relatief beperkt is in verhouding tot de kostprijs;
- De sectoren beschermd worden tegen importen van buiten de EU door middel van CBAM²⁷;
- De productie en afzetmarkt vrijwel uitsluitend nationaal blijven;
- Overheidsinkoop (Rijksinkoop) een belangrijke rol speelt.

Focus op bouwmaterialen: een haalbare eerste stap

Een goede eerste stap, in afwachting van EU-beleid, is het verduurzamen van de productie en toepassing van bouwmaterialen. De bouwmaterialensector verbruikt jaarlijks 25 PJ aan energie, voornamelijk in de vorm van aardgas, bijvoorbeeld voor het bakken van bakstenen. Hoewel delen van de sector al werken aan verduurzaming, zoals het gebruik van groene waterstof (bijvoorbeeld via [Brickvalley](#)), ontbreekt momenteel een gelijk speelveld. Door een sectorbrede verplichting in te voeren, kan deze verduurzamingsslag worden versneld. Het risico op import van bakstenen en andere bouwmaterialen vanuit het buitenland is bovendien beperkt.

Wij steunen daarom het **voorstel** van de NVDE om een CO₂-reductieplicht op te leggen aan de bouwmaterialensector ([p.27](#)). De NVDE stelt een verplichte CO₂-reductie van 27,5% in 2030 voor, wat overeenkomt met de helft van de nationale reductiedoelstelling van 55% voor de

²⁷ De Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), die vanaf 2026 volledig ingaat, heeft als doel om ervoor te zorgen dat de concurrentiepositie van de Europese industrie niet wordt benadeeld door het Europese Emissiehandelssysteem (EU ETS). [CBAM](#) belast de CO₂-uitstoot van geïmporteerde producten, zodat producten van buiten de EU niet goedkoper kunnen zijn door minder strenge milieuregels.

bouwmaterialensector in datzelfde jaar. Om de CO₂-reductieplicht te laten slagen heeft de NVDE indicatief 300 miljoen euro aan jaarlijkse subsidies begroot. Aanvullend kan de CO₂-reductieplicht naar schatting tot 2030 1,3 miljard euro aan extra groene marktinvesteringen stimuleren, zonder dat de maatregel afbreuk doet aan de internationale concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven.

Potentiële impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)		0,1	0,2	0,3	0,3	0,9
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€300	€300	€300	€300	€300	€1.500

Bron: [NVDE](#) 'Menukaart Groene Groei' (p.26).

Thema 5

Landbouw

De Uitdaging

De landbouwsector snakt naar geloofwaardig en toekomstgericht beleid. Zonder een **eerlijk verhaal** van de overheid naar zowel boeren als burgers wordt het moeilijk draagvlak te creëren voor de noodzakelijke transitie van ons voedsel- en landbouwsysteem.

Oplossingen

1. **Faciliteer de transitie naar duurzame landbouwpraktijken (voor mens, natuur & dier):** Stimuleer de transitie naar duurzame teelt en landbouwpraktijken²⁸, zoals natuurinclusieve landbouw, door wet- en regelgeving (zoals het normeren en beprijzen van emissies) die de transitie versnellen. Ondersteun boeren ook in deze omschakeling met subsidies en kennisdeling.
2. **Korte en Lokale Ketens:** Maak voedselketens transparanter en verbindt boeren en consumenten directer met elkaar. Zo krijgt de boer waardering, weten consumenten waar hun eten vandaan komt en wordt productie lokaal zichtbaar.
3. **Integraal Beleid:** Combineer vraagstukken zoals biodiversiteit, volksgezondheid en bodem- en waterkwaliteit in een geïntegreerde aanpak die de samenhang erkent en synergieën benut.
4. **Eerlijke prijs voor duurzame productie**
 - a. **Eerlijke prijs vaststellen:** Stel een eerlijke prijs voor landbouwproducten vast, waarin naast productiekosten ook milieukosten en maatschappelijke impact worden meegerekend, zodat duurzaamheid wordt beloond.
 - b. **Opbrengsten herinvesteren:** Zorg dat de opbrengsten van deze eerlijke prijs terugvloeien naar de landbouwsector, om verdere verduurzaming te stimuleren.
 - c. **Gezond voedsel voor iedereen:** Houd rekening met sociaal-economische verschillen, zodat gezonde maaltijden betaalbaar en toegankelijk worden voor iedereen ([PBL](#)).
5. **Bewustwording & gedragsverandering**

Bij het eerlijke verhaal komt ook een gedeelde verantwoordelijkheid kijken tussen overheid, boer en consument. Zet in op educatie en bewustwording over de impact van voedselkeuzes op klimaat, gezondheid en biodiversiteit.

Conclusie

De transitie naar een duurzaam voedselsysteem vraagt om eerlijk beleid, waarin boeren en consumenten samen verantwoordelijkheid dragen. Door in te zetten op natuurinclusieve landbouw, korte ketens, een eerlijke prijs en integraal beleid, creëren we een toekomst waarin landbouw, biodiversiteit, volksgezondheid en sociale rechtvaardigheid hand in hand gaan. Een duurzaam voedselsysteem is haalbaar als iedereen – van boer tot consument – wordt meegenomen in deze gedeelde missie.

²⁸ Natuurinclusieve landbouw is een benadering waarbij landbouwactiviteiten worden geïntegreerd met natuurbehoud en -herstel.

Voorstel 1: Op het bord ipv de stort: Introduceer een pakket aan normerende maatregelen tegen voedselverspilling.

Thema: Voedselconsumptie

Toelichting:

Nederland wil, net als veel andere landen, in 2030 de voedselverspilling halveren ten opzichte van 2015. Hoewel de voedselverspilling afneemt, liggen we nog niet op schema. Volgens de laatste meting (2022) verspillen we in de hele voedselketen per Nederlander gemiddeld [160 kilo](#) voedsel per jaar, waarvan ongeveer 35 kilo verspilling thuis plaatsvindt en de rest in het overige deel van de voedselketen (van boer tot bord).

Het voedsel dat momenteel wordt verspild, zou 2,7 miljoen mensen een jaar lang kunnen voeden en kan twee tot drie megaton aan broeikasgassen besparen.

In 2023 kondigde minister Adema van Landbouw daarom extra maatregelen aan. Door de kabinetswissel zijn deze maatregelen echter nog niet ingevoerd. De Voorjaarsnota 2025 biedt een geschikte gelegenheid om dit alsnog op te pakken. Hieronder volgt een voorgesteld maatregelenpakket.

- **Verbied stapelkortingen voor producten met grote milieu-impact:** Dit helpt overconsumptie en verspilling te voorkomen. Onderzoek toont bovendien aan dat het merendeel van de supermarktaanbiedingen uit ongezonde producten bestaat ([NOS](#)).
- **Retourafspraken aanpassen:** Verbied afspraken waarbij supermarkten onverkochte producten terugsturen naar leveranciers, om zo overproductie te voorkomen.
- **Samenwerking met voedselbesparende organisaties de norm maken:** Maak het vanzelfsprekend voor supermarkten en andere grote voedselverkopers om samen te werken met organisaties zoals de Voedselbank.
- **Supermarkten verplichten om voedsel dat niet wordt gedoneerd of een andere bestemming krijgt, te scheiden van verpakkingen:** Op die manier kan voedsel worden gebruikt voor veevoer en kunnen verpakkingen worden gerecycled, waardoor veel meer waarde behouden blijft. Nu wordt alles gemengd en naar de vergister gestuurd, omdat supermarkten het te duur vinden om het te scheiden
- **‘Lelijk’ fruit en groenten toestaan:** Laat groente en fruit die er anders uitziet of afwijkende gewichten heeft, ook verkocht worden.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO ₂ -reductie (vs 2024)	0,4	0,8	1,2	1,6	2	6
Overheidsopbrengsten (mln)						€0
Overheidsuitgaven (mln)	€4	€4	€4	€4	€4	€20

Disclaimer:

Sinds de oprichting in 2018 financiert het ministerie van LNV de stichting [Samen tegen Voedselverspilling](#). Deze stichting brengt alle betrokken partijen samen om voedselverspilling tegen te gaan. Hoe meer partijen meedoen, hoe groter de impact. Inmiddels hebben 120 partners zich bij de stichting aangesloten.

We stellen voor om de stichting te betrekken bij het verder uitwerken van de voorgestelde maatregelen. De kennis en best practices van de stichting kunnen bovendien worden benut om data-tools & praktische inzichten te delen, zodat kleinere supermarkten met beperkte capaciteiten en budgetten ondersteuning krijgen bij het tegengaan van voedselverspilling.

De bijgevoegde kosten zijn bedoeld voor de implementatie van deze maatregelen, eventuele ondersteuning voor kleinere supermarkten om benodigde aanpassingen door te voeren, en/of een bewustwordingscampagne.

Bron:

[Kamerbrief](#) (2023) over voedselverspilling in Nederland – nieuwe cijfers voedselverspilling bij huishoudens & keten, onderzoek versnellingsagenda.
[IBO Maatregelfiches](#) (p.113).

Financiering voor duurzame landbouw: Milieuimpact heffing op vleesconsumptie vanaf 2027²⁹.**Thema:** Voedselconsumptie**Toelichting:**

Momenteel wordt vlees niet zwaarder belast dan plantaardige voedingsmiddelen, terwijl de productie van vlees veel meer broeikasgassen (zoals CO₂ en stikstof) uitstoot, een grotere impact heeft op natuur en milieu, en bij overconsumptie negatieve gevolgen heeft voor gezondheid en natuur. Deze effecten zijn nu niet verwerkt in de prijs die de consument voor vlees betaalt.

De gemiddelde vleesconsumptie in Nederland is veel hoger dan gezond is. Uit onderzoek van de [Wageningen Universiteit](#) blijkt dat de overconsumptie van vlees jaarlijks leidt tot 1,1 miljard euro aan extra gezondheidskosten. Het overmatig eten van vlees, vooral rood en bewerkt vlees, verhoogt het risico op chronische ziekten zoals hart- en vaatziekten, diabetes type 2 en bepaalde vormen van kanker ([WHO](#)).

Een vleesbelasting, waarbij de opbrengsten worden geïnvesteerd in de plantaardige landbouw en alternatieve eiwitbronnen, biedt een **oplossing**. Hierbij wordt een heffing per kilogram vlees voorgesteld, met verschillende tarieven afhankelijk van de klimaat- en gezondheidsimpact van de vleessoort. Dit stimuleert ook de keuze voor vleesopties met minder impact. De onderstaande tarieven & CO₂-reductie is gebaseerd op eerder onderzoek van [CE Delft](#).

Tarieven (incl. btw, in prijzen) per kg	2027	2030
Varkensvlees	€0,32	€1,69
Pluimvlees	€0,15	€0,80
Rund en Kalfsvlees	€ 0,42	€2,22

Om alternatieve verdienmodellen in de landbouw te stimuleren en consumenten goedkopere plantaardige opties te bieden, stellen we voor de opbrengsten van de vleesbelasting in te zetten voor verduurzaming van de plantaardige landbouwketen.

Door de opbrengsten te herinvesteren in plantaardige landbouw, zoals ondersteuning van kleinschalige boeren en duurzame initiatieven, wordt niet alleen consumptie beïnvloed, maar ook de gehele voedselketen structureel verbeterd.

Dit kan onder andere door een campagne te voeren die bewustwording creëert over de effecten van overmatige vleesproductie/consumptie, en door uitvoering te geven aan de [Nationale Eiwitstrategie](#) (NES) en [Bean Deal](#). Ook kan onderzoek naar de productie en consumptie van kweekvlees worden ondersteund.

²⁹ Deze maatregel wordt niet ondersteund door het CDJA

Door plantaardige eiwitten goedkoper te maken en gezondheidsdoelen te integreren in het supermarktaanbod, kun je ervoor zorgen dat een eerlijke prijs voor landbouwproducten en betaalbaarheid hand in hand gaan ([NOS](#)). Dit maakt gezonde en duurzame voedselalternatieven toegankelijker, en verbetert het vestigingsklimaat voor bedrijven die vleesalternatieven aanbieden.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)		0,1	0,2	0,4	1,2	1,9
Overheidsopbrengsten (mln)		€265	€265	€265	€1.176	€1.971
Overheidsuitgaven (mln)		€265	€265	€265	€1.176	€1.971

Disclaimer:

Een eerder onderzoek van [EY](#) naar de vleesbelasting concludeerde in 2021 dat deze onuitvoerbaar was door gebrekkige ICT-systemen bij de Belastingdienst. Dit probleem zal echter in [2027 opgelost](#) zijn, waardoor de invoering van nieuw beleid vanaf dat moment mogelijk is. Als de vleesbelasting in de Voorjaarsnota van 2025 wordt aangekondigd, is er bovendien voldoende tijd (twee jaar) om het wetgevingsproces uit te voeren.

De vleesbelasting is bovendien afgelopen jaar aanbevolen in het rapport "[Belastingen in maatschappelijk perspectief](#)" van de Belastingdienst als mogelijke verbetering van het belastingstelsel (p. 204).

Uit eerder onderzoek van [IPSOS](#) blijkt dat 57% van de Nederlanders een heffing op vlees en zuivel steunt.

[Denemarken](#) kondigde eerder dit jaar een belasting aan op de uitstoot van broeikasgassen bij de productie van voedsel. Deze maatregel kan als inspiratie dienen voor een alternatieve uitwerking van de vleesbelasting.

Bron:

[IBO Maatregelfiches](#) (p.117).

[CE Delft \(2019\): Duurzaamheidsbijdrage Vlees.](#)

[Belastingen in Maatschappelijk Perspectief](#): Bouwstenen voor een beter en eenvoudiger belastingstel (p.204).

Voorkom miljarden € aan waterschade: Extensivering van de melkveehouderij in veenweidegebied door middel van peilbesluit van -40 cm en subsidies voor waterinfiltratiesystemen.

Thema: Waterbeheer

Toelichting:

In veel delen van Nederland daalt de bodem. In laagveengebieden komt dit vooral door ontwatering voor de landbouw, waardoor veen uitdroogt en oxideert. Dit proces, *veenoxidatie*, leidt tot bodemdaling en veroorzaakt diverse problemen:

- Schade aan gebouwen en infrastructuur (Naar schatting kunnen de extra beheerkosten en schade tot 2050 oplopen tot + [€20miljard](#))
- CO₂-uitstoot
- Verdroging van natuurgebieden

De problemen stapelen zich op en worden steeds kostbaarder om te beheersen.

Advies van de RLI: regionale aanpak noodzakelijk

Hoewel de verhoging van het grondwaterpeil impact heeft op het verdienmodel van boeren in laagveengebieden, concludeerde de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur ([RLI](#)) in 2020 dat ingrijpen onvermijdelijk is. Een regionale aanpak die bodemdaling sterk vermindert, kan economische en maatschappelijke schade beperken. Door nu te handelen, kunnen noodzakelijke veranderingen beter worden voorbereid en worden kosten op lange termijn gereduceerd.

Van beleid naar onzekerheid

In 2022 lanceerde het toenmalige kabinet het programma [Water en Bodem Sturend](#) (WBS), met als actiepoint dat:

“Onder leiding van de provincies en samen met de agrarische sector en andere betrokken partijen wordt bepaald wat en wanneer nodig is om de grondwaterstand van 20 cm tot 40 cm onder maaiveld te realiseren, en om de ambities van CO₂-reductie en vertraging van bodemdaling in 2030 te kunnen behalen.”

De verhoging van het waterpeil maakte deel uit van de structurele keuzes in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en werd financieel ondersteund door het Transitiefonds Landelijk Gebied en Natuur. Het kabinet Schoof heeft echter zowel het NPLG als het Transitiefonds geschrapt. Bovendien is de kabinetsvisie op "Water en Bodem Sturend" gewijzigd naar "Rekening houden met Water & Bodem", waarmee de nadruk verschuift naar 'wat er wel kan en hoe we daarvoor zorgen'.

Deze [koerswijziging](#), in combinatie met het ontbreken van een duidelijk alternatief, heeft geleid tot aanzienlijke onduidelijkheid en frustratie bij provincies en waterschappen. Zij waren al bezig met de noodzakelijke omslag.

Zo noteerde het [Nationaal Deltaprogramma 2024](#) dat provincies, waterschappen en gemeenten al bezig zijn met de omslag naar een grondwaterstand van 20-40 cm onder maaiveld. De provincie [Fryslân](#), waar de uitdaging het grootst is, heeft de afgelopen drie jaar gewerkt aan een rekenmodel dat boeren inzicht biedt in de gevolgen van een hoger waterpeil, de opties voor hun bedrijfsvoering en de bijbehorende compensatiemogelijkheden.

Oproep van provincies; noodzaak tot actie en behoefte aan sturing vanuit Rijksoverheid

In september 2024 deden de provincies een [gezamenlijke oproep](#) aan het kabinet. Ze benadrukten dat de wettelijke doelen voor landbouw, water, natuur en klimaat blijven gelden en dat een betrouwbare, consistente aanpak van de overheid noodzakelijk is. De Rijksoverheid zelf zou met een generieke aanpak een landelijke daling van de uitstoot van stikstof en broeikasgassen moeten bewerkstelligen, en dit niet enkel aan de provincies overlaten.

Voorstel: generieke norm en maatwerk

Om duidelijkheid en sturing te bieden, en om de realiteit dat verandering noodzakelijk is onder ogen te komen, stellen wij het volgende voor:

1. **Generieke minimumwaarde:** Stel, na een gepaste overgangsperiode, een landelijk grondwaterpeil van minimaal 40 cm onder maaiveld in de zomermaanden vast.³⁰ Hoewel een waterpeil van 20 cm onder maaiveld ideaal is voor CO₂-reductie, biedt een norm van 40 cm een evenwicht tussen ambitie, praktische uitvoerbaarheid en het belang van boeren in laagveengebieden.
2. **Ruimte voor Maatwerk:** Deze norm laat ruimte voor maatwerk en gebiedsspecifieke ambities voor een hoger grondwaterpeil, afhankelijk van ondergrond, waterhuishouding en landgebruik. Dit biedt flexibiliteit en houdt rekening met de variëteit aan omstandigheden in verschillende provincies en regio's.
3. **Verhoogd Subsidiebudget:** Met de normering dient een verhoogd budget voor financiële steun samen te gaan.³¹ Zoals steun voor de aanschaf van waterinfiltratiesystemen, waarmee boeren beter in staat zijn de waterstanden te beheren. Maar ook steun voor de 'extensivering' van de landbouw, wat noodzakelijk is voor de omslag naar duurzame verdienmodellen in de veenweidegebieden.³² Een voorbeeld hiervan is het breder beschikbaar stellen van succesvolle initiatieven waarbij de weide wordt ingezaaid met kruidig grasland ([LTO](#); [FrieslandCampina](#)).
4. **Breder verdienmodel voor boeren:** Maak het mogelijk om extensivering te combineren met nieuwe verdienmodellen, zoals beloningen voor koolstofopslag of waterbeheer. Dit helpt boeren om hun bedrijfsvoering te verduurzamen terwijl ze financieel gezond blijven.
5. **Gebiedsspecifieke samenwerking tussen provincie en sector.** Stimuleer gebiedsspecifieke samenwerking tussen provincies en de agrarische sector door boeren actief te betrekken bij de uitvoering en besluitvorming. Dit zorgt ervoor dat het beleid beter aansluit bij de praktijk en niet als 'van bovenaf opgelegd' wordt ervaren, wat draagvlak en effectiviteit vergroot.

Dit voorstel vertaalt de kabinetsvisie op het Water- en Bodemsysteem (WBS) naar concrete actie. Het waarborgt dat de overheid in ruimtelijke ordening keuzes maakt met oog voor water en bodem, wat essentieel is voor toekomstige welvaart en veiligheid. Door de focus te leggen op haalbare doelen en ruimte te bieden voor een praktische aanpak, ondersteunt het voorstel de noodzakelijke veranderingen in de landbouwsector op pragmatische wijze.

³⁰ Met 'zomermaanden' wordt de periode 1 april t/m 1 oktober bedoeld, de periode waarin door hogere temperatuur de meeste veenafbraak plaatsvindt

³¹ Deze steun wordt momenteel gegeven door de [subsidiemaatregel](#) "Grondwaterstand verhogen en mogelijk extensiveren in veenweidegebieden" waarvoor het budget afgelopen jaar voor de 1ste ronde verhoogd is van 37,5 miljoen naar 55,4 miljoen vanwege het hogere aantal aanvragen dan verwacht.

³² Extensivering in de landbouw betekent dat boeren hun bedrijfsvoering minder intensief maken, vaak door minder kunstmest, minder bestrijdingsmiddelen en minder veestapel per hectare te gebruiken. Dit zorgt voor een lagere productie per hectare maar het voorkomt uitputting van de landbouwgrond. Daarnaast biedt extensivering voordelen voor de leefomgeving, zoals meer ruimte voor natuur, biodiversiteit en minder belasting van het ecosysteem. Het is een duurzamere manier van landbouw, die rekening houdt met de natuur en de bodemkwaliteit.

Daarnaast biedt het ruimte voor regionale verschillen, terwijl het tegelijkertijd voldoende sturing geeft om uniformiteit te waarborgen. Dit stelt provincies in staat om effectief eigen beleid te ontwikkelen om bodemdaling aan te pakken, zonder dat jonge boeren onevenredig zwaar worden getroffen.³³

Disclaimer: 5,5% van het hectare (ha) aan Nederlandse veengrond viel onder de afgelopen [subsidieronde](#). In onderstaande onderbouwing van de financiële impact van normeren is uitgegaan van een opschaling naar 100% van het hectare aan veengrond via subsidie.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,2	0,4	0,6	0,8	1	3
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€188	€188	€188	€188	€188	€940

Bron:

Ministerie LNVN: [Beantwoording Kamervragen](#) over de regeling Samenwerking in veenweidegebieden en Natura 2000 overgangsggebieden (2024).

[KEV 2024:](#) (p.320).

[IBO Maatregelfiches](#) (p.176).

³³ Bijvoorbeeld via een voortzetting in de vorm van het interbestuurlijk programma veenweidegrond (IBP).

Landbouw & Zonne-energie: Implementeer een heldere definitie voor de mogelijkheden voor agri-PV.

Thema: Alternatief verdienmodel

Toelichting:

Het gebruik van landbouw- en natuurgronden voor zonnepanelen wordt 'in principe ongewenst' geacht vanwege de beperkte ruimte in Nederland ([p.2](#)). Echter, dit verandert wanneer landbouwgrond via zonnepanelen een dubbele functie krijgt, wat 'agri-PV' wordt genoemd. Agri-PV combineert het telen van gewassen met het opwekken van zonne-energie, bijvoorbeeld door zonnepanelen bovenop de boog van fruitbomen of -struiken te plaatsen.

Op deze manier kunnen boeren zowel bijdragen aan voedselproductie als aan de energietransitie. Bovendien kan agri-PV een extra verdienmodel bieden voor burens die willen overstappen op duurzame landbouwpraktijken. De NVDE schat in dat een dergelijke definitie jaarlijks ongeveer een miljard euro aan groene marktinvesteringen kan opleveren ([p.16](#)).

Momenteel is er onduidelijkheid over de definitie en de voorwaarden die de overheid stelt voor agri-PV. Deskundigen pleiten er dan ook voor dat de overheid met een duidelijke definitie komt, evenals de voorwaarden waaronder agri-PV onder de bestaande subsidieregelingen voor duurzame energie (SDE++) valt.

Wij stellen voor dat het kabinet, gezien de stikstofcrisis, snel met duidelijke richtlijnen voor agri-PV komt, zodat boeren steun kunnen krijgen voor de overstap naar duurzame landbouwvormen in combinatie met agri-PV.

Potentiële impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,2	0,4	0,6	0,8	1	3
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>						€0

Disclaimer:

Vanwege het belang van efficiënt energieverbruik is duurzame energieopslag essentieel voor momenten waarop wind- en zonne-energie niet beschikbaar zijn. We verzoeken daarom om bij het opstellen van de definities voor agri-PV ook de mogelijkheden voor investeringen in de uitbreiding van batterijcapaciteit (maatregel 19, hoofdstuk Energie) mee te nemen.

Bron:

[Kamerbrief](#) 'Aangescherpte voorkeursvolgorde zon'.

[NVDE](#) 'Menukaart Groene Groei' (p.16).

[Wageningen University & Research](#) (WUR) 'Deskundigen pleiten voor heldere definitie van Agri-PV'.

Thema 6

Circulaire Economie

De Uitdaging

Tegenstrijdige maatregelen en een ongelijk speelveld belemmeren momenteel de transitie naar een circulair Nederland in 2050. Circulaire bedrijven kunnen moeilijk concurreren met lineaire alternatieven. Tegelijkertijd neemt de grondstoffenschaarste de komende jaren toe. De overgang naar een circulaire economie wordt steeds noodzakelijker.

Grondstoffen zijn niet oneindig beschikbaar. Er is wereldwijd veel meer vraag naar grondstoffen dan dat er grondstoffen beschikbaar zijn. In een wereldwijde grondstoffenwedloop moet Nederland, samen met de EU, zelfvoorzienend worden in grondstoffen- en energiebehoefte om veerkrachtig en toekomstbestendig te blijven. De overstap naar een circulaire economie is essentieel voor onze strategische autonomie ([TNO](#), [HCCS](#)). Dit belang wordt ook benadrukt door het Draghi rapport over de concurrentiepositie van Europa ([p.14](#)).

Echter laat de recente derde Integrale Circulaire Economie Rapportage (ICER' 25) van het PBL zien dat er te weinig stappen worden gezet. De leveringsrisico's van kritieke grondstoffen zijn de afgelopen tien jaar alleen maar toegenomen, het primaire grondstoffengebruik ten opzichte van 2020 ook. Er is te weinig urgentie rondom het efficiënter omgaan met grondstoffen. Daarom is er dan ook ambitieus en stevig overheidsbeleid nodig. Met de huidige trends en het bestaande beleid is het namelijk erg onwaarschijnlijk dat we de circulaire doelen van 2030 nog gaan halen ([PBL](#)).

Oplossingen

1. Duidelijke Richtlijnen en Visie vanuit de Overheid

- a. **Heldere definitie en sectorale doelstellingen:** Stel een definitie van "circulair zijn" vast en koppel hier concrete doelen aan per sector. Dit geeft richting en biedt zekerheid aan bedrijven, burgers en investeerders.
- b. **Focus op hogere treden van de R-ladder:** Prioriteer hergebruik, reparatie en remanufacturing boven enkel recycling, om impact te maximaliseren.
- c. **Aanpak van tegenstrijdige maatregelen:** Identificeer en verwijder wet- en regelgeving die circulaire initiatieven belemmert, zoals subsidies op lineaire productieprocessen.
- d. **Creëer een gelijk speelveld:** Introduceer het 'de vervuiler betaalt'-principe, zodat circulaire bedrijven eerlijker kunnen concurreren met lineaire alternatieven en verduurzaming gestimuleerd wordt.

2. Inclusief beleid

- a. **Lagere belasting op arbeid en een hogere belasting op grondstoffen:** Het verlagen van de belasting op arbeid is nodig met het oog op de aankomende vergrijzing en stimuleert tegelijkertijd ook circulaire vormen van werkgelegenheid zoals reparatie. Door de belasting op grondstoffen te verhogen komen we tot minder verspilling en een efficiënter gebruik van grondstoffen.³⁴
- b. **Eerlijke verdeling van lasten en baten:** Zorg dat de kosten van de circulaire transitie eerlijk verdeeld worden en dat kwetsbare groepen niet onevenredig worden belast. De vervuiler betaalt zodat de lasten van de transitie eerlijk worden verdeeld.

³⁴ Een verschuiving van de belasting op arbeid naar een belasting op (vervuilende) grondstoffen was, mede vanwege de toenemende vergrijzing, een van de kernadviezen in het rapport "[Belastingen in maatschappelijk perspectief](#)" van de Belastingdienst (2024, p. 14; p. 81).

3. Een Leidersrol voor de Nederlandse Overheid

- a. **Nationaal leiderschap:** Neem het voortouw in de transitie naar een circulaire economie door zelf circulaire criteria te hanteren in aanbestedingen en overheidsprojecten.
- b. **Internationale samenwerking:** Werk samen met andere landen aan systeemverandering, harmoniseer wetgeving en stimuleer grensoverschrijdende waardeketens die circulaire principes volgen.

Conclusie

Een volledig circulaire economie in 2050 is haalbaar, maar vereist een sterke visie, consistent beleid en het eerlijke verhaal. Er is een systemische verandering nodig: Onze wet- en regelgeving is nog steeds afgestemd op de lineaire economie die we willen achterlaten. Hierdoor moeten circulaire bedrijven vechten tegen de bierkaai om te overleven in een systeem dat juist hun niet-duurzame concurrenten bevoordeelt. De spelregels moeten daarom veranderen, zodat circulair ondernemen de aantrekkelijke optie wordt voor ondernemers. Door duidelijke transitiepaden te volgen, duurzame innovaties en keuzes actief te ondersteunen, en zowel nationaal als internationaal leiderschap te tonen, kan Nederland zich ontwikkelen tot een wereldwijde koploper in de circulaire economie.

Het 'de vervuiler betaalt'-principe is hierin leidend: Het ongelijke speelveld voor duurzame bedrijven vraagt om verandering naar een speelveld waarin de duurzame optie de goedkoopste optie kan worden. Alleen door samenwerking, een bredere blik en het besef van gedeelde verantwoordelijkheid bouwen we een economie die toekomstbestendig is.

Reparatie moet gaan lonen: Introduceer een Landelijk Reparatiefonds, met reparatie-infrastructuur, om de reparatiemarkt toegankelijker en rendabel te maken.

Thema: Hergebruik

Toelichting:

Veel Nederlanders zijn zich bewust van de voordelen van reparatie en willen graag duurzamer omgaan met hun spullen, bijvoorbeeld door meubels, kleding en apparaten te hergebruiken. Toch zorgen hoge reparatiekosten en praktische obstakels ervoor dat zij vaak kiezen voor nieuwkoop in plaats van reparatie ([ICER, 2023](#)). Dit is zonde, eerder onderzoek schatte dat Nederlanders [21 miljoen kapotte](#) apparaten thuis hebben staan. Het ontbreken van een goed functionerende reparatie-infrastructuur in Nederland raakt vooral huishoudens met een laag inkomen en vergroot onze geopolitieke afhankelijkheid van andere werelddelen.

Ons voorstel is daarom om een Landelijk Reparatiefonds in te voeren.

De invoering van een Landelijk Reparatiefonds kan reparaties betaalbaarder en toegankelijker maken door een landelijke reparatie-infrastructuur op te zetten. Tegelijkertijd biedt het fonds een duurzaam verdienmodel voor zowel reparateurs als producenten.

Het Landelijke Reparatiefonds volgt de succesvolle opzet van een reparatiemodel in [Oostenrijk](#). Waar consumenten tot 50% korting op reparaties krijgen met een maximum van €200 per apparaat. Op deze manier konden in slechts 1 jaar tijd meer dan 500.000 elektronische apparaten worden gerepareerd op 3500 verschillende locaties.

Hoe werkt het reparatiefonds?

De opzet van het reparatiefonds is opgebouwd uit 3 pilaren

1. **App** (gebaseerd op de '[Repareersimpel](#)' app; een initiatief van de Nationale Denktank)

- Geeft een overzicht van reparateurs in de buurt
- Biedt een inschatting van de kans dat je product gerepareerd kan worden en de kosten daarvan.

2: **Landelijk Reparateursregister.**

- Het bestaande [online reparateursregister](#) wordt uitgebreid en toegankelijker gemaakt. Iedereen kan straks online zien waar de dichtstbijzijnde aangesloten reparateur te vinden is. We moeten de arbeidsmarkt voorbereiden op de circulaire economie, en de uitbreiding van het reparateursregister kan hierin een belangrijke rol spelen. Dit kan onder andere door samenwerkingen met repair cafés en (vak)scholen, waarbij reparatieplekken ook dienen als opleidingslocaties.

3: **Garantstelling overheid**

- De overheid neemt via het reparatiefonds, met vouchers, reparaties 'in bulk' af bij daarvoor geschikte reparatieplekken. Dit stelt deze bedrijven in staat te investeren in het verhogen van de reparatiecapaciteit en opleidingsplekken.

Voor wie is het reparatiefonds?

- De voucher is bedoeld voor consumenten

- De opzet van reparatieplekken maakt het daarnaast ook makkelijker voor zakelijke gebruikers (bedrijven) om reparaties te laten uitvoeren.

Welk type reparaties vallen onder het fonds?

- Type 1: Reparatie voor eigen gebruik
 - De voucher kan gebruikt worden om reparatie voor eigen gebruik goedkoper te maken.
- Type 2: Reparatie voor doorverkoop
 - De voucher kan gebruikt worden als stimulans om je kapotte apparaat in te leveren voor doorverkoop (bvb refurbished iPhones of koffieapparaten).

Hoeveel gaat het reparatiefonds kosten?

Om het Landelijk Reparatiefonds een succes te maken, stellen we voor om, naar voorbeeld van Frankrijk en Oostenrijk, 290 miljoen euro vrij te maken, verspreid over vijf jaar.³⁵ Na deze periode kan een zelfstandig reparatiesysteem functioneren dat gebruiksvriendelijk is, Nederlandse huishoudens kosten bespaart en een duurzame inkomstenbron vormt voor reparateurs, technische detailhandel & elektronicawinkels.

Reparatie zal, zeker nu producten dankzij de Europese *Right to Repair* richtlijn reparatievriendelijker worden ontworpen, steeds voordeliger zijn dan de aanschaf van nieuwe producten. De grootste obstakels voor de ontwikkeling van een reparatiecultuur zijn momenteel het gebrek aan bewustwording en het ontbreken van een goed georganiseerde reparatie-infrastructuur. Dit fonds zal beide uitdagingen aanpakken door het stimuleren van zowel de vraag naar als het aanbod van reparatiediensten.

Aansluiting met Europese 'Right to Repair' Richtlijn

Het reparatiefonds fonds is een belangrijke stap richting een circulaire economie waarin hergebruik vanzelfsprekend is. De opzet van dit fonds sluit ook goed aan bij de EU '*Right to Repair*' richtlijn die vorig jaar is aangenomen.

De '*Right to Repair*' regels zijn bedoeld om de reparatiemarkt in de EU te versterken en de reparatiekosten voor consumenten te verlagen. De Right to Repair richtlijn stimuleert fabrikanten om reparatie-vriendelijkere producten te maken. Om reparaties betaalbaarder te maken, moet elke lidstaat bovendien minstens één maatregel implementeren om reparaties te promoten. Het Landelijk Reparatiefonds geeft hier invulling aan en is daarmee een belangrijke stap richting een circulaire economie waarin hergebruik vanzelfsprekend is.

³⁵ Inclusief de kosten voor optimalisatie van de Repareersimpel app en uitbreiding van het reparateursregister.

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)						n.t.b
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€50	€50	€60	€60	€70	€290

Disclaimer:

Het is aanbevolen het Landelijk Reparatiefonds te koppelen aan de introductie van de **reparatie-index**. Deze index beoordeelt de repareerbaarheid van producten en helpt consumenten en reparateurs bij het inschatten van reparatiemogelijkheden en -kosten. Daarnaast stelt de index consumenten in staat om bij aankoop te kiezen voor producten met een langere levensduur, wat kosten bespaart.

Wanneer de in te voeren reparatie-index identiek is aan die van Frankrijk en België, hoeven producenten die al in deze landen actief zijn slechts minimale aanpassingen te doen.

In aanvulling op de financiering vanuit de Rijksoverheid, zou het reparatiefonds ook (mede)gefinancierd kunnen worden vanuit de Uitgebreide Producentenverantwoordelijkheid ([UPV](#)), in combinatie met een uitbreiding van de productcategorieën die onder de UPV vallen.

(Potentiële) impact maatregel:

Door de brede opzet van het Reparatiefonds is het moeilijk om de exacte milieu-impact te meten. Wel is er informatie beschikbaar over het potentieel van reparatie in het algemeen.

De [EU](#) schat dat er jaarlijks 35 miljoen ton bruikbare goederen worden weggegooid die nog gerepareerd hadden kunnen worden. Dit resulteert in een verlies van 30 miljoen ton grondstoffen en 261 megaton extra broeikasgasemissies per jaar. Bovendien wordt het financiële verlies voor consumenten die kiezen voor vervanging in plaats van reparatie geschat op bijna 12 miljard euro per jaar. Het opzetten van een reparatiemarkt kan bovendien naar schatting 4,8 miljard euro aan groei en investeringen in de EU opleveren.

Bron:

[PBL](#): Integrale Circulaire Economie Rapportage (2023)

[Het Groene Brein](#)

[Stichting OPEN](#): Meer dan inzamelen, het is tijd voor reparatie en hergebruik

[Kamerbrief](#) over doorontwikkeling UPV

[Planbureau voor de Leefomgeving](#) (2025): Integrale Circulaire Economie Rapportage 2025.

Eerlijke mode: Bescherm de Nederlandse textielindustrie, en creëer economische kansen, met een anti fast-fashion wet.

Thema: Hergebruik

Toelichting:

De impact van fast fashion

De mode-industrie is een van de meest vervuilende industrieën ter wereld. Alleen Nederland telt jaarlijks al zo'n [300 miljoen kilo](#) aan afgedankte kleding, een hoeveelheid die snel toeneemt door de opkomst van *fast fashion*.

Fast fashion is goedkope, slechte kwaliteit kleding, geproduceerd in een [razendsnel](#) tempo. Het fenomeen bestaat al jaren, maar de laatste jaren maakt het echt een groei door met de opkomst van *ultra fast fashion*. Dit is kleding van voornamelijk Chinese online winkels, zoals SHEIN waarin productie en consumptie nog sneller verlopen. Het PBL schrijft dan ook dat ons consumptiegedrag amper circulaire is geworden de afgelopen jaren, als gevolg van trends en een groeiend aanbod van goedkopere spullen van slechte kwaliteit ([ICER'25](#)).

Verborgene kosten en gefrustreerde consumenten

Hoewel fast fashion goedkoop lijkt, zijn de verborgen kosten hoog: De kwaliteit is zo slecht dat de kledingstukken na een paar keer wassen [kapot gaan](#) en hierna onbruikbaar zijn. Jaarlijks gooien Nederlanders voor 15kg (40 kledingstukken) aan textiel weg en dit aandeel blijft stijgen. Uit onderzoek blijkt dat **74%** van de Nederlanders zich ergert aan de slechte kwaliteit van fast-fashion kleding; **62%** van de Nederlanders is van mening dat de politiek verplichte maatregelen moet nemen om de kledingindustrie te verduurzamen.

Fast fashion leidt tot crisis in de textielrecyclingsector

De gevolgen van *fast fashion* beperken zich niet tot consumenten; de hele textielrecyclingsector lijdt eronder. Kringloopwinkels ontvangen steeds minder bruikbare kleding en de lage prijzen [concurreren](#) de tweedehands kledingmarkt weg. Textielsorteerbedrijven blijven steeds vaker met onverkoopbare kleding zitten. Dit veroorzaakt enorme (opslag)kosten en brengt de Nederlandse textielrecyclingsector in een crisis. De Nederlandse Vereniging voor de Herwinning Textiel (VHT) heeft de noodklok geluid en waarschuwt voor [faillissementen](#) als er niet snel wordt ingegrepen.

De huidige regelgeving schiet tekort

Op 1 januari 2025 is de Uitgebreide Producentenverantwoordelijkheid (UPV) ingegaan, waarmee producenten verplicht worden hun kleding te recyclen. In de praktijk blijft de uitvoering echter sterk achter. In 2025 moet 50% van de in 2024 verkochte kleding worden hergebruikt of gerecycled, maar op dit moment ligt het recyclingpercentage op slechts 0,3% ([NOS](#)). Fabrikanten, die verantwoordelijk zijn voor de kosten van inzameling en recycling, betalen inzamelaars en sorteersers momenteel slechts 30 cent per kilo, terwijl de werkelijke kosten veel hoger liggen; gemiddeld 2 euro voor een T-shirt en 8 euro voor een jas. Deze financiële kloof brengt de [levensvatbaarheid](#) van de recyclingsector in gevaar.

Een anti fast fashion wet is daarom noodzakelijk

Deze ontwikkelingen tonen de dringende noodzaak aan voor een anti fast fashion wet die de consumptie van goedkope, milieubelastende kleding terugdringt en de Nederlandse textielindustrie beschermt.

Ons Voorstel:

Volg het [Franse voorbeeld](#) en introduceer een **anti-fast fashion wet** in Nederland:

1. **Belasting op slechte kwaliteit kleding:** Hef een milieubelasting per kledingstuk, startend met een tarief van 5 euro en oplopend naar 10 euro in vijf jaar. De belasting mag maximaal de helft van de verkoopprijs bedragen (bijvoorbeeld: een paar sokken van 5 euro kost maximaal 7,50 euro).
2. **Reclameverbod:** Verbied reclame voor fast fashion.
3. **Eco-label:** Om te bepalen welke kleding onder de heffing valt, wordt een Eco-score (duurzaamheidslabel) ingevoerd. Hoe slechter de Eco-score van een kledingstuk, hoe hoger de heffing die erop van toepassing is.

Besteding van opbrengsten:

Herinvesteer de opbrengsten van het Fast Fashion Tax in de ontwikkeling van een duurzame textielketen, het betaalbaar maken van 'slow fashion' kleding, en het creëren van lokale economische kansen. De opbrengsten kunnen verdeeld worden over drie oplossingsrichtingen

1. **Innovatie in de textielrecycling keten:**
Kleding fabrikanten betalen via de UPV momenteel slechts 30 cent per kilo voor het inzamelen en sorteren van kleding, terwijl de werkelijke recyclingkosten aanzienlijk hoger liggen. Dit financiële gat belemmert groei en innovatie van de recyclingsector en brengt hen in crisis. Zonder maatregelen dreigen er faillissementen te vallen, dit terwijl de sector cruciaal is voor een circulaire economie. Investerings uit de *fast fashion*-belasting moeten deze sector ondersteunen, zodat bedrijven kunnen blijven opereren, innoveren en uiteindelijk de recycling kosten kunnen verlagen.
2. **Opschalen en betaalbaar maken duurzame kleding:**
Een deel van de opbrengsten kan worden ingezet om Nederlandse producenten van duurzame kleding te ondersteunen bij het opschalen van hun productie. Grootschalige productie helpt de kosten te verlagen, waardoor duurzame kleding betaalbaarder wordt voor een breder publiek. Daarnaast kunnen subsidies ook worden gebruikt om kringloop- en tweedehandswinkels te stimuleren, bijvoorbeeld door hun aanbod en zichtbaarheid te vergroten. Dit bevordert hergebruik en biedt consumenten toegankelijke alternatieven voor *fast fashion*.
3. **Lokale opzet van 'slow fashion' keten³⁶**
Investerings worden gebruikt om een lokale 'slow fashion' keten op te zetten. Het opzetten van een lokale keten draagt op de lange termijn bij aan een duurzamere en eerlijkere textielketen die de lokale economie versterkt. Deze aanpak kan bestaan uit drie pijlers:
 - a. **Samenwerking met lokale boeren:** Boeren worden aangemoedigd om over te schakelen naar de teelt van duurzame vezelgewassen, zoals biologisch katoen, wol, hennep of vlas. Organisaties zoals reNature ondersteunen boeren bij de overgang naar regeneratieve landbouwmethoden, wat de ecologische voetafdruk van de textielproductie aanzienlijk verkleint.

³⁶ Naar het initiatief van [Fibershed](#).

- b. **Opzet van regionale textielhubs:** Het opzetten van regionale textiel hubs faciliteert de verwerking van ruwe vezels tot textielproducten binnen de regio. Deze hubs kunnen fungeren als coöperaties waar boeren, verwerkers en ontwerpers samenwerken om de volledige productieketen te beheren en te optimaliseren.
- c. **Bewustwording en educatie:** Consumenten bewust maken van de voordelen van *slow fashion* en de impact van hun aankoopkeuzes is cruciaal. Educatieve campagnes, workshops en transparante communicatie over de herkomst en productiemethoden van kledingstukken helpen hierbij. Door inzicht te bieden in de milieuwinst en arbeidsomstandigheden, wordt verantwoorde consumptie gestimuleerd.

Disclaimer:

Om te bepalen welke kleding van slechte kwaliteit is, wordt in Frankrijk een [Eco-score](#) (duurzaamheidslabel) ingevoerd. Hoe slechter de eco-score, hoe hoger de heffing. De heffing kan, net zoals in Frankrijk, worden geregeld via de [UPV Textiel](#) en van toepassing zijn op zowel online aankopen als fysieke fast-fashion aankopen in de winkelstraat.

In Nederland kopen consumenten jaarlijks gemiddeld 50 kledingstukken. De verwachte CO₂-reductie in dit scenario is gebaseerd op de aanname dat Nederlanders 6 kledingstukken minder per jaar kopen.³⁷

Omdat de meeste fast-fashion in het buitenland wordt geproduceerd, telt de broeikasgasreductie niet mee bij het halen van de Nederlandse klimaatdoelen.

De verwachte opbrengsten van de fast-fashion heffing variëren tussen de €300 miljoen en €1 miljard per jaar, afhankelijk van de criteria van het eco-label en wijze van implementatie.³⁸

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Anti fast-fashion tarief (euro)		€5	€6,5	€8	€10	
Mondiale mton CO₂-reductie (vs 2024)		0,6	0,6	0,6	0,6	2,4
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>		€650	€650	€650	€650	€2.600
<i>Overheids-uitgaven (mln)</i>		€650	€650	€650	€650	€2.600

Bron:

[NL in Frankrijk.](#)

[Volkskrant.](#)

[KEV 2024](#) (p.227).

³⁷ Omdat de meeste fast-fashion in het buitenland wordt geproduceerd, telt de broeikasgasreductie niet mee bij het halen van de Nederlandse klimaatdoelen.

³⁸ Deze inschatting is gebaseerd op het gegeven dat 50% van de gekochte kleding binnen een jaar na aankoop wordt weggegooid, gecombineerd met de aanname dat 50% van de kleding die binnen dat jaar wordt weggegooid, afkomstig is uit de fast-fashion sector.

Circulaire financiering: Vergroot de financieringsmogelijkheden voor het circulaire MKB binnen het innovatie-instrumentarium (door middel van het Landelijk Innovatiefonds).

Thema: Innovatie

Toelichting:

De circulaire transitie loopt vast door een aantal kip-en-ei-problemen, vooral in het midden- en kleinbedrijf (MKB). Deze bedrijven zijn afhankelijk van banken voor financiering, maar banken zien circulaire businesscases vaak als risicovoller dan traditionele, lineaire modellen. Dit komt doordat er nog weinig ervaring is met circulaire bedrijven en banken hun risicomodellen nog niet kunnen baseren op voldoende data ([PBL](#), Copper8). Hierdoor krijgen circulaire MKB-bedrijven moeilijk financiering, circulaire mkb-bedrijven hebben tot [21 keer](#) meer kapitaal nodig dan ze nu kunnen ophalen bij banken (Copper8, p.8).

Zonder financiering is het niet mogelijk om een circulaire markt te ontwikkelen. Overheid en banken moeten samenwerken aan oplossingen. Banken moeten hun risicobeoordeling aanpassen, en de overheid moet een gelijk speelveld creëren voor circulaire en lineaire bedrijven (SER, 2018; Copper8, 2024). Samenwerking is cruciaal, omdat banken data nodig hebben om risico's beter te begrijpen, terwijl die data nu niet beschikbaar is door het gebrek aan financiering.

De Kopgroep Circulair Financieren werkt aan plannen om circulariteit in 2030 standaard mee te nemen in financieringsbeslissingen ([PBL](#)). Maar 2030 is te laat. Circulaire bedrijven moeten nu al sneller kunnen opschalen om rendabel te kunnen worden. Daarom is actie nodig om circulaire financiering vóór 2030 te versnellen.

Vandaar ons **voorstel** om de mogelijkheden tot financiering voor het Circulaire MKB te vergroten binnen het innovatie-instrumentarium (*zie maatregel 3 in hoofdstuk Industrie*).

Disclaimer:

Zekerheidsgaranties voor de financiering van MKB-bedrijven kunnen bekostigd worden vanuit het Landelijk Innovatiefonds (hoofdstuk industrie, maatregel 3). Als invulling voor deze zekerheidsgaranties kan worden gedacht aan een waarborgfonds.

Waarborgfonds voor circulaire bedrijven:

Verstrek garanties aan banken voor leningen aan circulaire bedrijven, zodat zij minder financieel risico lopen. Dit verlaagt de drempel voor investeringen in duurzame initiatieven. Binnen dit waarborgfonds kunnen de volgende mechanismen het fonds versterken:

- **Inzichtelijkheid via rapportage:**
De introductie van de CSRD/LSME-rapportagestandaard biedt bedrijven een gestandaardiseerde methode om hun CO₂-reductie en circulaire impact te meten en inzichtelijk te maken. Voor bedrijven die via het waarborgfonds financiering ontvangen, kunnen specifieke rapportagemomenten en financieringsvoorwaarden worden vastgesteld. Dit zorgt voor transparantie richting banken over de behaalde impact.
- **Herbeoordeling na drie jaar:**
Na drie jaar vindt een evaluatie plaats van de behaalde resultaten via financiering. Deze herbeoordeling waarborgt de effectiviteit van het fonds en maakt het mogelijk om bij te sturen om het fonds optimaal te laten functioneren.

Bron: [Copper8](#) (2024): Geld genoeg – maar niet voor circulaire bedrijven; [Sociaal Economische Raad](#) (2018): Verkenning financiële instrumenten voor een circulaire economie; [Planbureau voor de Leefomgeving](#) (2025): Integrale Circulaire Economie Rapportage 2025.

Rendabele innovatie: Subsidieer de onrendabele top van veelbelovende circulaire businessmodellen (vergelijkbaar met de SDE++).

Thema: Innovatie

Toelichting:

In de transitie van een lineaire naar een circulaire economie stuiten sommige bedrijven op obstakels. Ze leveren producten die duurzamer en beter zijn dan de (nu nog) standaardopties. Deze producten zijn de toekomst, ze hebben lagere maatschappelijke kosten, maar ze kunnen nu nog niet concurreren ([p.46](#)). Dit komt doordat ze kleinschalig produceren of omdat de markt nog niet klaar is voor de overstap. Doordat de [milieu-impact](#) van producten wereldwijd nog nauwelijks wordt geprijsd is het vaak nog voordeliger om goedkope, vervuilende grondstoffen te gebruiken. Er ontbreekt op dit moment een gelijk speelveld, waardoor circulaire bedrijven niet kunnen concurreren met de lineaire status quo ([p.46](#)).

Dit leidt ertoe dat circulaire bedrijven failliet gaan. In 2024 zijn bijvoorbeeld vijf Nederlandse plastic [recyclingbedrijven failliet](#) gegaan omdat zij niet konden concurreren met goedkoop virgin (nieuw) plastic uit China en de VS.

Dit is een probleem, want zonder deze circulaire bedrijven raken we kansen op innovatie, groene werkgelegenheid en duurzame verdienmodellen kwijt. In 2028 wil het kabinet een plastic heffing invoeren om circulair plastic te stimuleren, maar met de huidige snelheid van faillissementen komen dit soort maatregelen te laat.

Ons voorstel is om een jaarlijkse subsidie in te voeren die de onrendabele top van veelbelovende circulaire productieprocessen vergoedt. De onrendabele top verwijst naar het prijsverschil tussen circulaire en (goedkopere) lineaire productieprocessen, zoals het huidige prijsverschil tussen gerecycled plastic en fossiel virgin plastic. De oneerlijke concurrentie waar duurzaam plastic onder lijdt, kan ook optreden bij andere circulaire initiatieven. Daarom stellen we voor de onrendabele top ook voor andere kansrijke circulaire productieprocessen te overbruggen. Deze subsidie zou veelbelovende circulaire bedrijven ondersteunen bij het concurreren op de markt (zowel nationaal als internationaal), totdat duurzame technieken voldoende zijn opgeschaald om zelfstandig te concurreren en/of er functionerende wet- en regelgeving is ingevoerd. Zo beschermen we het toekomstperspectief van veelbelovende circulaire bedrijven.

Een soortgelijke opzet heeft eerder duurzame energietechnieken en CO₂-opslagtechnieken geholpen om deze groeifase te doorlopen.

[CE Delft](#) heeft eerder berekend dat een jaarlijkse subsidie van 500 miljoen euro vier veelbelovende technieken zou kunnen helpen om concurrerend te worden op de (wereld)markt.

(Potentiële) impact maatregel (plastic markt als voorbeeld):

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Mondiale mton CO₂-reductie (vs 2024)	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	15,0
Nationale mton CO₂-reductie (vs 2024)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	5,0
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€500	€500	€250	€250	€250	€1.750

Disclaimer:

Er zijn subsidies voor nieuwe circulaire technologieën in een vroege fase, zoals de DEI+. Maar er zijn nog geen subsidies die circulaire technieken helpen doorgroeien in de markt. Voor hernieuwbare energie en CO₂-opslag bestaan er subsidies via de SDE++. Deze regeling past echter niet goed bij circulaire innovaties, omdat die vaak van elkaar verschillen en daardoor lastig in één categorie vallen.

Het uitgangspunt voor het scenario hieronder is dat de vraag naar gerecycled plastic vanaf de invoering van de plasticheffing in 2028 zal toenemen.

Om langdurige afhankelijkheid van overheidssteun te voorkomen, kan de financiering van de onrendabele top voor bedrijven die in aanmerking komen, worden beperkt tot maximaal vijf jaar. Dit stimuleert bedrijven om binnen deze periode financieel zelfstandig te worden.

Bron:

[CE Delft](#): Suggesties voor aanvullend circulaire economiebeleid (p.16).

[KEV 2024](#) (p.57).

[Planbureau voor de Leefomgeving](#) (2025): Integrale Circulaire Economie Rapportage 2025.

Klimaatbewustzijn: Benut de adviezen van het Klimaatburgerberaad door middel van een publiekscampagne.

Thema: Bewustwording

Toelichting:

De overheid wil Nederlanders beter betrekken bij klimaatbeleid via het [burgerberaad klimaat](#). Dit beraad bestaat uit 175 mensen van 16 jaar en ouder, die een goede afspiegeling vormen van de samenleving. Zij gaan samen nadenken over de vraag:

“Hoe kunnen we eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat?”

Daarbij komen vragen aan bod zoals: *“Mogen niet-duurzame producten duurder zijn?”* en *“Hoe kan de overheid mensen helpen om duurzaam gedrag te vertonen?”*

Onderzoek toont aan dat [40 tot 70%](#) van de aanpassingen die nodig zijn om klimaatverandering tegen te gaan, mede afhankelijk zijn van ons gedrag.

Onze consumptiemaatschappij groeit nog steeds. Vergeleken met de jaren 60 consumeren we vijf keer zo veel zonder dat dit leidt tot een hoger geluksniveau. Veel mensen zijn zich bovendien niet bewust van het effect hun koop- en eetgedrag op het klimaat heeft. Daarbij heeft recent onderzoek in opdracht van [Triodos](#) aangetoond dat er nog weinig bewustzijn is over het belang van de grondstoffentransitie onder de Nederlandse bevolking.

Het burgerberaad begint in januari 2025 en duurt zes maanden. Aan het einde presenteren zij hun [advies](#) aan het kabinet.

Ons voorstel is om het advies van het burgerberaad te gebruiken voor een landelijke campagne over duurzaam gedrag. Deze campagne kan mensen inspireren om duurzamer te consumeren. Zo profiteren niet alleen de politiek, maar ook alle burgers van de inzichten uit het burgerberaad.

Disclaimer: Het reductiepotentieel dat hieronder genoemd wordt is gebaseerd op onderzoek naar de impact van circulaire gedragsverandering ([IBO](#), p.384).

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Mondiale mton CO₂-reductie (vs 2024)	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	4
Nationale mton CO₂-reductie (vs 2024)	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	2,5
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€5	€5	€5	€5	€5	€25

Bron: [IBO Maatregelfiches](#) (p.380).

Circulair slopen: Voorkom dat waardevolle grondstoffen verloren gaan. Maak circulair slopen de standaard door een oplopende ondergrens in te voeren (uitwerking Voorjaarsnota 2023).

Thema: Circulair Bouwen en Slopen

Toelichting:

Er is nog veel winst te behalen op het gebied van circulair slopen. Bij nieuwbouw wordt momenteel [zeven keer](#) zoveel materiaal gebruikt als er na de sloop overblijft voor hergebruik. [90 procent](#) van het bouw- en sloopafval wordt hergebruikt voor laagwaardige functies zoals ophoogmateriaal in wegenbouw, niet als bouw materiaal. Dit zorgt niet alleen voor veel druk op het milieu, maar maakt ons ook economisch afhankelijk van andere landen voor grondstoffen.

Om dit aan te pakken, is bij de [Voorjaarsnota 2023](#) bepaald dat een coalitie van partijen uit de bouwsector onderzoekt hoe circulair slopen bevorderd kan worden. Dit had eind 2024 moeten leiden tot een advies en een roadmap voor de implementatie van circulair slopen, vergelijkbaar met de NABB.

Eind 2024 is het advies nog niet verschenen, maar er is al wel een [rapport](#) gepresenteerd waarin, in opdracht van de coalitie, een voorkeursdefinitie en werkwijze voor circulair slopen zijn gepresenteerd. Dit advies (BBW, Best Beschikbare Werkwijzen) stelt dat sloop zo circulair mogelijk moet plaatsvinden, rekening houdend met de werkbare omstandigheden, zodat de waarde van grondstoffen maximaal behouden blijft en de milieu-impact wordt geminimaliseerd.³⁹

De kern van de BBW is dat we steeds “beter” worden in circulair slopen. Naarmate er meer ervaring wordt opgedaan, kan de lat voor circulair slopen steeds hoger worden gelegd.

Om de kansen van circulair slopen te benutten, is het belangrijk dat er in 2025 een nationale aanpak voor de implementatie van circulair slopen wordt gepresenteerd. **Ons voorstel** is om de BBW hierin als leidraad te laten fungeren, aangevuld met normering die de minimale eisen voor sloop periodiek verhoogt en bewaakt.

Bij het opstellen van de standaard volgens de BBW is het belangrijk om in overleg met de bouwsector te komen tot een concretisering die enerzijds duidelijke richtlijnen biedt, maar daarnaast ook voldoende ademruimte voor een projectspecifieke benadering.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Megaton CO₂-reductie (vs 2024)	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	1
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>	€1	€1	€1	€1	€1	€5

Bron:

[Gemax & BZK](#).

[IBO](#) Maatregelfiches (p.89).

[KEV 2024](#) (p.212).

[ICER'25](#) (p.55).

³⁹ Aanbevolen wordt om de BBW in eerste instantie te koppelen aan de BRL SVMS-007 certificering voor veilig en milieukundig slopen.

Verminderde Milieudruk: Normeer de Milieukostenindicator (MKI) bij aanbestedingen van GWW-projecten voor het Rijk en medeoverheden met een vastgestelde MKI-plafondwaarde.

Thema: Circulair Bouwen en Slopen

Toelichting:

Een milieukostenindicator (ook wel MKI) is een score die aangeeft hoeveel effect een bouwproject heeft op het milieu. De Rijksoverheid gebruikt de MKI al vaak bij aanbestedingen voor grond-weg- en waterbouw (GWW). Toch hebben Het Nationale Programma Circulaire Economie (NPCE) & het transitieteam Circulaire Bouweconomie geadviseerd dat de overheid de MKI kan gebruiken om meer te sturen op reductie van de milieu-impact in de GWW bij de aanbesteding van projecten. Voorgesteld is om een maximum te plaatsen op de toegestane hoogte van de MKI-score voor GWW bouwprojecten (MKI-plafondwaardes). Een inzicht dat door het vorige kabinet eerder al is 'omarmd' ([NPCE 2023-2030](#), p.92). Tot nu toe wordt de MKI in de bouw vooral toegepast om de milieu-impact van projecten vergelijkbaar te maken ([ICER'25](#)).

Voormalig minister Harbers heeft eerder aangekondigd dat de MKI verplicht zou worden bij aanbestedingen van GWW-projecten door zowel de Rijksoverheid als medeoverheden (provincies, gemeenten en waterschappen).⁴⁰ Hoewel ervaringsdeskundigen uit zowel de bouwsector als de overheid al langere tijd pleiten voor dwingendere sturing vanuit I&W op de MKI bij GWW-projecten, heeft het ministerie van I&W recentelijk bekend gemaakt dat de invoering van de MKI-verplichting is uitgesteld tot 2027 ([Rebel](#), p.4; [Infrasite](#)).

Recent heeft I&W echter bekendgemaakt dat de invoering van deze verplichting is uitgesteld tot 2027.

Wij roepen dan ook op **om vast te houden aan** de invoering van de MKI en deze waar mogelijk te versnellen.

Deze maatregel versterkt de ontwikkeling van een circulaire bouweconomie door zowel het aanbod van circulaire bouwmaterialen te vergroten als de vraag naar deze producten in de bouwsector te verhogen. Door te sturen op MKI (ipv specifieke oplossingen) hebben bouwbedrijven en aannemers bovendien de vrijheid om zelf te bepalen hoe de lagere milieuwaarde kan worden bereikt.

(Potentiële) impact maatregel:

	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Mondiale mton CO₂-reductie (vs 2024)		0,6	0,6	0,6	0,6	2,4
Nationale mton CO₂-reductie (vs 2024)		0,5	0,5	0,5	0,5	2,0
<i>Overheidsopbrengsten (mln)</i>						€0
<i>Overheidsuitgaven (mln)</i>		€0,5	€0,5	€0,5	€0,5	€2

⁴⁰ Ongeveer 80% van de GWW-projecten valt onder verantwoordelijkheid van medeoverheden. Het betrekken van deze partijen bij de normering is cruciaal om een brede impact te realiseren.

Disclaimer:

De plafondwaardes vormen een minimumeisen en zijn vooral bedoeld om achterblijvers in de markt te stimuleren tot verduurzaming. De koplopers en het middenveld voldoen vaak al aan deze MKI-plafondwaardes.

De invoering van een (dwingendere) MKI vereist expertise en capaciteit die mogelijk niet beschikbaar is bij kleinere bouwbedrijven binnen de GWW. Wij raden daarom aan om het eerdere advies van Rebel aan het ministerie over te nemen en, in samenwerking met de sector, kennisdeling, expertise en rekentools beschikbaar te stellen voor het uitvoeren van MKI-berekeningen ([Rebel, p.14](#)). Dit zorgt ervoor dat de invoering van de MKI-plafondwaarde niet ten koste gaat van kleinere opdrachtgevers. Tot die tijd kan het raadzaam zijn om voor kleinere opdrachtnemers verzachtende eisen te stellen bij de invoering van de MKI.

Bron:

Nationaal Programma Circulaire Economie ([NPCE](#)).

[IBO Maatregelfiches](#) (p.396).

[KEV 2024](#) (p.128).

[CE Delft](#): Suggesties voor aanvullend circulaire economiebeleid (p.29).

[Rebel](#): Route naar dwingender gebruik MKI in de GWW.

Integrale Circulaire Economie Rapportage ([ICER' 25](#), p. 92).

Thema 7

Internationale Klimaat- afspraken

De Uitdaging

Nederland heeft de verantwoordelijkheid om internationale rechtvaardigheid en een duurzame toekomst te bevorderen. Daarnaast is het noodzakelijk de wereldwijde vraag naar fossiele grondstoffen uit te faseren, de transitie naar een circulaire economie te ondersteunen en de CO₂-uitstoot op wereldwijd niveau drastisch te verlagen.

Alleen financiële steun is niet voldoende. Er is behoefte aan effectieve samenwerking tussen partners & de EU om ervoor te zorgen dat deze middelen daadwerkelijk terechtkomen in de regio's die het meest behoefte hebben aan klimaatbestendige oplossingen en duurzame economische groei.

Oplossingen (Beleidsvoorstellen)

BELEIDSVOORSTEL 36

Zet in op Internationale uitfasering van fossiele subsidies

We verzoeken Nederland zich in te zetten voor de internationale uitfasering van fossiele subsidies, met een focus op sectoren zoals lucht- en scheepvaart. In plaats daarvan pleiten we voor subsidies die duurzaam transport bevorderen.

We verzoeken Nederland strengere voorwaarden te stellen aan het verkrijgen van fossiele subsidies, zowel nationaal als Europees, zolang deze subsidies nog bestaan.

Daarnaast verzoeken we Nederland actief bij te dragen aan het versneld afbouwen van fossiele subsidies, vooral in sectoren waar duurzame alternatieven, zoals groene energie en plantaardige vleesvervangers, al beschikbaar zijn.

BELEIDSVOORSTEL 37

Geef steun aan de internationale transitie naar de circulaire economie

Nederland en de EU moeten gezamenlijk werken aan een nieuw economisch model dat de mondiale impact verkleint. Dit kan door de vraag naar producten en fossiele grondstoffen te verminderen, wat de weg vrijmaakt voor een circulaire economie die wereldwijd kansen biedt en de duurzaamheid bevordert.

BELEIDSVOORSTEL 38

Zet in op herziening van het EU ETS en incorporatie van landbouw

We verzoeken Nederland zich in te zetten voor de herziening van het EU ETS in 2030, waarbij landbouw actief wordt opgenomen in het emissiehandelssysteem.

We pleiten voor de oprichting van een **Europees 'Agrarisch Klimaatfonds'**, zodat opbrengsten uit het ETS direct worden gebruikt om verduurzaming binnen de landbouwsector te ondersteunen.

BELEIDSVOORSTEL 39

Zet in op transparante koolstofmarkten

We vragen Nederland zich in te zetten voor transparante en goed functionerende internationale koolstofmarkten, geïnspireerd op het EU ETS, om extra CO₂-reducties te realiseren en dubbeltelling van koolstofkredieten te voorkomen.

BELEIDSVOORSTEL 40

Kom (internationale) afspraken voor klimaatsteun na

Nederland moet haar internationale klimaatverplichtingen nakomen. Tijdens COP29 werd afgesproken dat ontwikkelde landen tegen 2035 gezamenlijk ten minste 300 miljard dollar per jaar beschikbaar stellen voor klimaatactie in ontwikkelingslanden, en dat regeringen, samen met de private sector, zich ertoe verbinden om binnen deze termijn minimaal 1300 miljard dollar per jaar te mobiliseren ([KGG](#)). Dit komt overeen met de wetenschappelijke consensus over de noodzaak van klimaatfinanciering ([UNEP](#)). Deze financiële ondersteuning is niet alleen een kwestie van rechtvaardigheid, maar ook essentieel om de wereldwijde gevolgen van klimaatverandering effectief aan te pakken.

BELEIDSVOORSTEL 41

Zet in op effectieve Samenwerking in EU verband

Nederland moet samenwerken met de EU om ervoor te zorgen dat de klimaatsteun daadwerkelijk terechtkomt bij de juiste regio's. Dit houdt in dat de middelen direct worden geïnvesteerd in duurzame en klimaatbestendige oplossingen die de economische groei in ontwikkelingslanden ondersteunen.

BELEIDSVOORSTEL 42

Toon leiderschap en besef van gedeelde verantwoordelijkheid

Europese bedrijven en politici moeten verantwoordelijkheid nemen in de transitie en ervoor zorgen dat de lasten niet disproportioneel op burgers drukken. Tegelijkertijd moeten burgers hun kennis en welvaart inzetten om meer te doen dan alleen de financiële 'fair share' bij te dragen, door actief deel te nemen aan de mondiale transitie naar duurzaamheid.

Conclusie

Nederland en de EU hebben de kans en verantwoordelijkheid om de transitie naar een duurzame wereld te leiden, zowel nationaal als internationaal. Dit vraagt om investeringen in klimaatbestendige oplossingen en circulaire verdienmodellen, en om het verminderen van de mondiale impact van onze consumptie. Alleen financiële steun is niet voldoende; effectieve samenwerking binnen de EU en met internationale partners is essentieel om te waarborgen dat middelen terechtkomen in regio's die deze het meest nodig hebben. Samen kunnen we bouwen aan een eerlijke, duurzame toekomst – de tijd om te handelen is nu.

Over de JKB & het Jongeren-akkoord

De Jonge Klimaatbeweging (JKB) vertegenwoordigt de stem van jongeren in het klimaatdebat namens meer dan zeventig diverse jongerenorganisaties. Wij staan voor een samenleving waarin jongeren actief meebeslissen over hun toekomst en waarin zorg voor de aarde vanzelfsprekend is. Rechtvaardigheid en empathie vormen hierbij de kern.

Op woensdag 20 november organiseerde de Jonge Klimaatbeweging daarom, in samenwerking met 15+ maatschappelijke en politieke jongerenorganisaties, een Jongerentop. Hier kwamen zij samen om te onderhandelen over dit Jongerenakkoord, dat beleidsvisies en aanbevelingen bevat voor de belangrijkste thema's binnen het klimaatbeleid:

1. Gebouwde omgeving
2. Mobiliteit
3. Energie
4. Groene Industrie
5. Landbouw
6. Circulaire Economie
7. Internationale Klimaatafspraken

De uitkomsten van deze onderhandelingen zijn gebundeld in dit Jongerenakkoord. Vervolgens zijn deze voorstellen getoetst bij experts met praktijkkennis en jongerenorganisaties met themaspecifieke kennis. De Jongerenakkoord-coalitie bevat daarom ook een aantal (Jongeren) organisaties die niet hebben deelgenomen aan de Jongerentop.

Wil je je aansluiten bij onze coalitie of heb je vragen en/of opmerkingen over het Jongerenakkoord? Leuk!

Stuur dan gerust een e-mail naar politiek@jongeklimaatbeweging.nl

Namens de JKB,

Kaj Hoogeboom - Bestuurslid Politiek & Overheid

Onze coalitie:

Het Jongerenakkoord is een samenwerking van 28 diverse (jongeren)organisaties die samen bouwen aan onze toekomst. Onze coalitie bestaat uit politieke organisaties, vakbonden, maatschappelijke veranderaars, onderwijsgroepen, young professionals en regionale jongeren-netwerken.

Vanaf nu kan iedereen zich aansluiten, ongeacht leeftijd of type organisatie. Wil jij je ook aansluiten bij onze coalitie? Ga naar www.hetjongerenakkoord.nl

CNVJONGEREN

DWARS
GROENLINKSE JONGEREN

JongRegio

NIVON JONG

Studenten voor MORGEN

VN Jongeren-vertegenwoordigers Duurzame Ontwikkeling

